2

# AD SIGISMVNDVM III. POLONIÆ & SVECIÆ REGEM POTENTISSIMVM,

Magnum Lithuaniæ Ducem.

&c. &c. &c.

## IOANNIS ARGENTI

E SOCIETATE IESV,

VISITATORIS

Prouinciarum

POLONIÆ;

&

LITHVANIÆ,

# EPISTOLA,

De Statu eiuſdem Societatis in iiſdem Prouinciis.

# ARGVMENTVM totius Epiſtolæ.

PRimo, ſecundo, & tertio capite, Scopus Autoris eſt, vt Societas I E S V ſincerè omnibus innoteſcat; cur enim aliqui de ea malè ſentiant, ea eſt cauſa, quia illam non norunt; quid verò ipſa in Regno Poloniæ, tum vniuerſè, tum ſigillatim in Liuonia, Ruſſia, Smolenſcij, Vkraina, Samogitia agat, aperitur; atque ex iis, ipſa in Regno Poloniæ minimè inutilis eſſe, vel noxia infertur.

A Capite quarto ad nonum, diluuntur, quæ obiiciuntur Societati; ipſaque oſtenditur non politica eſſe, non opulenta, non auara, non alienis bonis inhians, non munera ob dignitates impetratas captans, non Nobilium iura, aut priuilegia infringens, non turbarum auctrix, non malam doctrinam ſeminans, nec publicam ciuitatum pacem perturbans.

A Capite decimo ad decimum quintum, Societatē iniquè traduci demonſtratur, cùm tempeſtates, quibus in aliis Regnis iactata eſt, vel ex mala doctrina, vel ex malis moribus ortæ aſſeruntur;

omnia autem vel pro religione, vel pro iustitia passa esse declaratur; & *libelli famosi* ad perdendam Rempublicam apta instrumenta esse comprobantur.

CApite decimo sexto, quia Aduersarij nituntur ostendere Societatem in multis, vel potiùs omnibus Christianorum Regnis esse exosam, in contrarium testimonia afferuntur, petita à summis Pontificibus, Conciliis Generalibus, Imperatoribus, Regibus, Principibus tam secularibus, quàm Ecclesiasticis; & numerantur ij, qui in Regno Poloniæ Collegia fundârunt, vel fundata auxerunt. Et tandem nullam fidem *libellis famosis* habendam esse, quin eorum auctores, lege tum ciuili, tum Ecclesiastica, mulctandos esse demonstratur.

# INDEX CAPITVM.



De

# SERENISSIMO SIGISMVNDO TERTIO, POLONIÆ ET SVECIÆ REGI, Magno Lithuaniæ Duci, &c.&c.

IOANNES ARGENTVS SOCIEtatis IESV, Regis Regum gratiam, & regnandi fælicitatem precatur.

## *SCOPVS AVCTORIS.* *Caput I.*

IAM tertius agitur annus, REX Serenissime, cùm maiorum meorum voluntate in hoc Regnum veni, vt hanc vtramque Poloniæ & Lithuaniæ Prouinciam, de more Societatis nostræ visitarem, vtriusque statum inspicerem; quos profectus vel defectus haberent, examinarem; mala (si quæ essent) amouerem; bona pro virili promouerem: omnia deniq; secundùm institutum nostrum, vel in ordinem redigerem, vel antea redacta confirmarem. Qua de re, cùm Sacram Regiam Maiestatem Vestram Dominum clementissimum, tunc Orsæ in expeditione Moscouitica versantem,

 certio-

certiorem fecissem, officijque mei ratione exposuissem, V. S. R. M. fælicem visitationis successum precata, præclaram suam, Regiamque in me & Societatem, beneuolentiæ propensionem, literis suis clementer testatam esse voluit. Regiis igitur auspiciis munitus, primam ad opus vltimamque manum apposui. Quare illud vnum restare videbatur, vt sicuti ante visitationem, de eadem ad Sereniss: R. M. V. retuleram: sic ea absoluta, de Societate ipsa aliquid referrem. Quod neque ab officio meo alienum, neque S. M. V. ingratum fore existimaui.

Principio igitur, vt omnia succederent è sententia, eā actionum, conatuumq; meorum regulam adhibendam censui, quæ ad maiorem Dei gloriam omnia dirigeret; maiora S. R. M. V. obsequij religiosi officia præstaret, communi omnium, priuatoq; singulorum bono, plura spiritualia commoda afferret, summam denique Religioni nostræ perfectionem pareret. Cùm enim intelligerem hanc nostram minimam Societatem non sibi soli natam, sed veluti *granum sinapis*, à Deo Opt: Max: in Ecclesiæ suæ agro seminatam, vt in ea *volucres cæli*, id est, homines cœlo nati, nonnihil præsidij ad salutem inuenirēt, omnem meam in eo industriam collocaui, vt nostræ Religionis homines, qua diligentia in propriam perfectionem incumbunt, cum eadem aliorum quoque saluti sese impendant. An autem quod sum secutus, assecutus fuerim, nouit ille, qui omnium dicta, facta, cogitata nouit, norunt & illi, qui actionum mearum fuêre testes, atque spectatores. Eorum igitur esto iudicium.

*Scopus huius relationis.* Satis mihi erit in præsenti cum S. R. M. V. seruare, quod in aliis Prouinciis ac Regnis, cum aliis Principibus & Regibus non inutiliter me seruasse memini. Postquā enim Collegia, & Prouincias in eorum ditionibus sitas visitassem, rationem aliquam visitationis dare consueui; vt ipsi rerum nostrarum veritatem ex veræ relationis fonte haurien-

haurientes, non facilè ex aliorum delationibus errores imbiberent, incæptumque à nobis pietatis cursum vel retardarent ipsi, vel certè retardare nitentibus conniuerẽt, neué illum fæliciter consumaremus, impedimẽto essent.

Intelligit opinor S. M. V. quò mea collimet intentio. illud enim ago, vt S.M.V statum nostræ Societatis in suis ditionibus commorantis sincerè cognoscat, actiones benignè aspiciat, personas ac domicilia Regia auctoritate (vti hactenus fecit) clementer protegat. Quanquam ad hoc præstandum, alio peculiari, magisq; proprio nomine impellor, quia videlicet tam qui nobis bene in hoc Regno volunt, quàm qui malè precantur, nos S.R.M.V. humillimè addictos norunt ac prædicant, diuerso licèt sensu atque affectu. Amici enim, cùm nostram Societatem in hoc Regnum à maioribus vocatam, & communibus tum Regni, tum Regum suffragiis in eodem confirmatam, gratia Regia foueri vident, plurimùm gaudent; gaudent inquam, quia hoc & Regia clementia dignum, & Regni commodis opportunum, & iuri Diuino humanoq; consonum agnoscunt. Inimici verò obliquè hæc intuentes, & bona malè interpretantes, dolent, obloquũtur, nec solùm nos, sed & ipsammet R.M.V. in inuidiam vocant. Quæ vel vnica ratio satis erat, vt meæ visitationis cognitionem aliquam S. R. M. V. darem, non solùm quia ipsa mihi est instar omnium, sed etiam vt per ipsam qui de nobis minus rectè informati, de nobis minus rectè sentiunt, nosque Regno Poloniæ vel inutiles, vel etiam noxios esse persuasum habent, veritatis lucem aspicientes, tandem verum de nostra Societate iudicium ferant. Quod si obtinuero, me non inutilem meæ Religioni operam nauasse, S. autem M. V. & gloriosę Polonorum Reipublicæ debitum officium præstitisse iudicabo.

Neminem igitur carpere, neminem accusare, neminẽ lædere propositum habeo, solam veritatem patefacere,

cupio. quare si interdum aliquod non nostrum crimen in nos contortum vel vanum ostendero, vel etiam ictus declinandi gratia in ipsius auctorem retorsero, id S.M.V. non voluntati contendendi, quæ à me procul abest, tribuat: sed potiùs necessitati, quæ me cogit, adscribat. Sicuti si quid fuerit, quod paulò elatius in mei Ordinis commendationem prolatum videri possit, id non à vanitate aut ambitione profectum censeat, etiam atq; etiam peto. Noui enim nos esse minimos, & demissè de nobis sentiẽdum esse. Verùm, vt cum Paulo in non dissimili, sed necessaria commendatione sui, loquar: *Factus sum insipiens, vos me coegistis.* illi, inquam, coegerunt, qui nimis multa & grauia de nobis vel sparserunt, vel ab aliis sparsa crediderunt. Quod si coactus cum Paulo insipiens fui, quare cum eodem non liceat deprecari, vt hanc iniuriam (si quod optimo iure fit, iniuria dici potest) donetis mihi? maximè cùm veritas, quam alio modo demonstrare nõ potui, effecerit, vt in hoc genere peccarem, si peccaui. Vt enim officio meo facerem satis, duo de Societate ostendere debui; illam nimirum nec inutilem esse, nec noxiã Regno Poloniæ. quorum neutrum meliore, certioreuẽ ratione præstari posse censui, quàm *si fructus, à quibus arbor cognoscitur,* in medium proferrem.

2.Cor: c.12.

Sanè si rem absque interprete calamo aperire potuissem, verbis libenter pepercissem, & nudam veritatem contemplandam proposuissem; quod cùm facere non valuerim, prudentissimi V.S.M. iudicij erit, nucleum veritatis à verborum cortice denudare, eumq; non tam meis verbis, quàm suis expressum coloribus intueri. Ego autẽ, vt S.M.V. grauissimis occupationibus distentæ, harum literarum lectionem faciliorem reddam, eas in capita distribuam, eumq; ordinem seruabo; vt priùs, cur nonnulli de nobis malè sentiant, aperiam. Deinde, quid Societas in Regno agat, demonstrem. Tertiò, ad accusationes

quasdam

quasdam respondeam. Demum, quænam fides accusatoribus habenda sit, declarem.

## *CVR ALIQVI DE SOCIETATE malè sentiant.*
## *Cap: II.*

VT autem à primo ordiamur, illud in primis S.R.M.V. aperiendum occurrit, quod primò mihi in has Prouincias aduentanti obuiã quasi venit, simile prorsus ei, quod olim ante 40. ferè annos mihi accidisse memini. Cùm enim adolescens vix aliquã de Societate notitiã, nullam cum eius hominibus familiaritatem haberẽ, multa autem (vt hæc sæcula ferunt) tum à sodalibus, tum ab aliis non infimæ notæ viris, de iisdem satis grauia audirẽ: quæ etsi suspecta erant, nec in religiosos homines cadere posse videbantur; tamen nescio quo modo, vel fucus sermonis, vel auctoritas narrantis falsa, reddebant probabiliora veris, meq; interdũ si nõ credere, saltem hærere, & certa in dubium vocare penè cogebant. At cùm diuino impellente numine, Societatem propius accessi, & patribus familiariter vti cæpi, statim errore detecto veritatem aspexi, & quàm innocens esset hæc religio, quamque immeritò tot morsus sustineret, intellexi: ergo animum statim mutaui, & ex dubio certus, ex alieno intimus factus fui, Societatemq; eo ardentiùs amaui, quo certiùs ea, de quibus antea dubitabam, falsa esse perspexi; sed quod magis admirabar, iis virtutibus illam maximè excellere aduerti, quarum contraria vitia ei potissimùm antea didiceram adscribi. Iam verò quod mihi in Italia acciderat adolescenti, ecce in Polonia accidit senescenti. Nam etsi institutum nostrum semper sanctũ

iudicaui, nihilominus cùm toties illud in Polonia à multis ac magnis exagitari, toties tam multis, tamq; grauibus censuris oppugnari, toties non nugacibus, vt aiunt, pasquillis, sed famosis, iisque acerbissimis libellis lacerari intelligerem, non poteram non vereri aliquam fortè, si non ex malitia, saltē ex imprudentia à nostris causam præberi. Verùm cùm in has Prouincias venissem, & earum immensitatem longè lateque mēsus fuissem, nostra domicilia lustrassem, personas singulas examinassem, ministeria explorassem, actiones scrutatus fuissem, & à nobis nullam causam tam apertè, tam acerbè, tam generatim atque vniuersè maledicēdi datam esse reperissem, nō potui fratres meos non iis verbis alloqui, quibus Christus olim suos allocutus est discipulos: *Beati estis, cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes propter me, gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.*

Matth: 5.

Quod si quærat aliquis, REX Serenissime, qui fieri possit, vt omnia, quæ de Societate sinistrè sparguntur, sint falsa, cùm tam multi minimè rerum ignari, illa credant, & asserant esse verissima? Illud ego respondebo, quod ante decem annos sapientissimè respondit, æterna memoria dignus, & magnus Societatis nostræ Patronus, HENRICVS Quartus Rex Galliarum Christianissimus: *eum* nimirum *morem inoleuisse, vt quæcunque à Societatis hominibus proueniunt, quantumuis sancta, ab aliquo semper in deprauatos sensus detorqueantur, nodus in scirpo quæratur, maledico dente carpatur.* Hæc ex ore Regio. Et meritò. Non enim desunt nostra tempestate, *qui,* inquit sanctus Hieronymus, *proprij oculi trabe neglecta, in alieno oculo festucam quærunt, lacerant sanctum propositum, & remedium pœnæ suæ arbitrentur, si nemo sit sanctus, si omnibus detrahatur, si turba sit pereuntium, si multitudo peccantium.* Possem ego Regio oraculo addere plura, sed illud satis, si qui nobis obloquūtur, à

Ant: Posseu: To: 2. Sac: Ap.

Epist: 99.

tur, à nobis religione dissentiunt, mirum non esse Societatem eos experiri hostes, cum quibus perpetuum habet de religione certamen. Prodigium esset, si aliter esset. Nam quoad Catholicos, sufficit quod infra innuemus: eos, qui malo in nos sunt animo, Societatem non nosse, institutum non intelligere. Quemadmodum enim, *quis aut quantus sit mons*, inquit ille, *procul non apparet, sed cùm accesseris*; sic nec quænam sit hæc religio, nisi cùm pernoris. Cùm igitur multi Societatem nunquam è vicino conspexerint, semper à longè steterint: quid mirum, si à vero quoque longè absunt, nihilque de ea, nisi à malè sentientibus, & vel famosos libellos nostrum nomen proscindentes obtrudentibus, *vel mendacia*, vt loquitur S. Cyprian. *aduersus sacerdotes Dei de diaboli ore prolata, ad rumpendum charitatis vinculum vbiq; iactantibus*, percipiunt. Hoc non fugiebat eundem Henricum IV. Regem prudentissimum, qui Societatem nostram à *nemine insimulari posse, nisi ab eo, cui ignota esset, dictitare solebat: & cur antiqua* (vt ipse vocabat) *Sorbona eandem damnasset, hanc vnam causam fuisse asserebat, quòd illam non nouisset.*

Epist: 92.

Fortè non deerit, qui rationem hanc infirmare volens, dicat, non quidem credendum iis, qui semper à longè steterunt, nunquam è vicino Societatem contemplati sunt; minimè tamen iudicium eorum esse spernẽdum, qui vel aliquando familiariter cum Societate egerunt, vel etiam intra ipsius viscera, (vt ita loquar) vitam duxerunt, qui quàm malè de ea sentiant, loquantur, & scribant, nullus est tam hospes, qui hæc ignorare valeat. Huic quoq; obiectioni respondit idem, de quo modò loquebamur, Rex Christianissim⁹, quem aliquãdo testatum audiuim⁹, cùm ex iis, qui in Societate vixissent, postea transfugæ facti, de malo in malum ruentes, tandem ipsis infestissimis hostibus nostris adhæsissent, quæsitum fuisset, quid de Societate sentirẽt, eos respondisse: *de moribus nihil esse, quod oblo-*

Ant: Poss: W: 2. Sac: Ap.

*qui*

*qui quisq; possit, de doctrina quid doceat, neminem latere.* Hoc non tam aliorum, quàm sapientissimi Regis certum fuit testimonium, qui non prius Societatem antea dimissam, in Galliam reuocauit, quàm eius integritatem omni genere testium exploratissimam habuerit. Quanquam si quis eiusmodi reperiretur, qui maledictis nos laceraret, eum vir prudens non magis mirari deberet, quàm si Luciferum audiret maledicentem cœlo, & Angelis sanctis, à quibus eiectus est, tanquam indignus qui cum illis habitaret. Fortè qui hæc obiiciunt, legerunt aliquando, vel audiuerunt fictum quendam Cambilhonem, qui vt in Germania Societatem infamaret, se in Societate vixisse, & ex ea fugisse, atque ad hæreticos migrasse, mentitus est. Egregium facinus, vt nos infamaret, se prius duplici apostasia à fide & religione infamem pronunciauit.

Viderint igitur, qui vel tam auidè libellos conuiciis & criminationibus refertos, atque aduersus Societatem euulgatos legunt, vel tam libenter iis aures præbent, *qui,* vt ait S. Cyprianus, *vel furori suo, vel libidini seruientes, & diuinæ legis ac sanctitatis immemores, iactitare interim gestiunt, quæ probare non possunt: & cùm innocentiam destruere, atq; expugnare non valeant, satis habent famâ mendaci, ei falso rumore maculas inspergere.* Viderint, inquam, quos ista delectant, quàm meritò iis credant, quibus ne credatur, iura omnia sanciunt. Melius, ni fallor, facerent, si ipsimet propius ad Societatem accederét, propriis, vt aiunt, oculis res nostras inspicerent, manibus tractarent, cur hoc vel illud fiat, peterent; an hæc vel illa vera sint, interrogarent; & nisi omnibus fieret satis, tūc demum Societatem conuictam crimine proclamarent. Verùm, cur aliqui de Societate malè sentiant, hæc attigisse sit satis, alibi alia dicendi non deerit locus. Ad mores igitur eiusdem Societatis & ministeria progrediamur.

Epist: 42.

# MORES, ET MINISTERIA Societatis. Cap: III.

EVM in mea visitatione, Rex Serenissime, modum tenui; vt quid intra domesticos parietes ageretur, propriis oculis inspicerem, quid extra cum proximis fieret, diligenter examinarem. Et quidem quoad domestica, libenter ea silẽtio inuoluissem, nisi vt loquerer, me coegissent illi, *qui*, vt cõqueritur S. Hieronym⁹, *prætermissa suarum domorum cura, nimis diligentes se præbuerunt alieni instituti scrutatores*, & domi nostræ Diuinum languere spiritũ, vigere humanum, lingua atque calamo disseminârunt. Ne tamen in hoc quoq; argumento extra religiosæ modestiæ limites excurram, de rebus nostris priuatis illud modestè potius innuisse, quàm gloriosè prædicasse placet. Deo bene iuuante, disciplinam religiosam apud nos non iacere, institutum primigeniam virtutem, primũq; colorem retinere, Religionem suæ vocationis integritatem adeò illæsam conseruare, vt eam liceat multorum filiorum virginem matrem appellare. Vt mirum non sit (quicquid obstrepent alij) multos ætate florentes, ingenio præstantes, pietate claros, qui sanctioris vitæ genus elegerunt, illi suum nomen dare, vt sicuti non desunt, qui publicis, tum diuinis tum humanis Reipublicæ studiis, magna sua gloria, magnoque Regni emolumento animum addicant, & operam nauent: sic non desint, *qui rebus humanis fæliciter contemptis, humanæ naturæ limites*, vt loquitur S. Basilius, *quasi transgrediuntur, & terram adhuc incolentes, conuersationem habeant in cœlis, Deoq; ipso in re omnium diuinorum diuinissima, magno ipsorum merito, magna populorum* utilita-

*Epist: 99.*

*Serm: de instit: Mon.* S. Dionis.

*vtilitate fideliter cooperentur.* Vereor ne arrogans videar, REX inuictissime, si dixero Societatem esse virtutis, pietatis, doctrinæ officinam, perpetuò omnibus apertam: spero tamen hoc non negaturos eos, qui norunt nos pro tenuitate nostra, nonnullam operam præstare iis, qui in altiori dignitatis gradu constituti, perfectiore quidē modo hæc tractant, non tamen labores nostros reiiciunt, quin potius tanquam vtiles expetunt; vt sunt tot illustrissimi sacrorum Antistites, tot vigilantissimi animarū Pastores, tot religiosissimi virorum Deo dicatorum Ordines, quibus tantum abest, vt nostri se præferant, vel conferant, vt potius quemadmodum de se, & magno Basilio, magnus asserit Nazianzenus, *cum omnibus certent, non vt primas ipsi ferant, sed vt aliis illas concedant, vltimas ipsi teneant;* & in castris Dei non quidem statarij militis locum præsumant, tamen vt auxiliares copiæ, Deo & Ecclesiæ non inutilem operam nauent.

*Orat: de laud. S. Bas.*

Iam verò, quia à priuatis rationibus ad publicas progressi sumus, nō ignorat V.S.M. Religiosos in duas quasi classes esse distributos. Alij enim intra monasteriorum septa, monasticam, id est solitariam vitam viuunt, cum aliis autem, aut parum, aut nihil agunt; sed Diuinis mysteriis contemplandis intenti, *sibi & Deo vacant, & in terris tanquam ciues sanctorum,* vt ait Nazianzenus, *Angelicam vitæ rationem consectantur.* Alij verò ad imitationem Christi, & Apostolorum, præter suam, proximorum quoque salutē quærunt, & contemplationi actionem coniungentes, ea doctrinæ & pietatis præsidia sibi comparant, quæ proposito fini assequendo maximè inseruiunt. Hinc verbi Diuini prædicatio, sanctissimorum Sacramentorum, Pœnitentiæ in primis & Eucharistiæ administratio, pia cum proximis congressio, rudium in vera religione eruditio, infirmorum, carcerum, hospitalium frequens visitatio, iuuentutis denique in disciplinis, Nobili Christianoq; viro dignis,

*Exhort: ad Virg.*

ro dignis, bona institutio. Vtroque religionum genere floret Polonia, quæ non contenta antiquis religiosorũ vel ordinibus, vel domiciliis, noua in dies tum Collegia, tum Monasteria fundat, & nouos Ordines alibi natos, summa pietate & liberalitate ad se inuitat. Porrò cùm nostra Societas inter eas religiones, quę proximorum saluti seruiunt, locum habeat, iis quibus illa ipsa quoq; instructa est præsidiis, & à magno Patrefamiliâs conducta, in vinea Domini excolenda, vi instituti, vocationisq; suæ impensè laborat. Hinc factum, vt sicuti quæ intra domesticos parietes fiunt, videre: sic quæ foras in conspectum hominum prodeunt, excutere debuerim, quod ita præstiti, vt nihil obiter obierim, ad limam omnia reuocarim.

Vellem, Rex Serenissime, omnia quæ reperi, cùm religiosa vocatione, tũ Regia pietate digna, offerre V.S.M, vt quod ipsa suo prudentissimo iudicio percipit, ex me etiam intelligeret: verùm quia id summi laboris esset, & S.M.V. plus æquò occuparet, illustriora quæq; & in splendidiore luce collocata, tanquam per se nota omittam, paucula quædam, quasi post vberem messem relictas spicas colligam, factoq; veluti manipulo, V.S.R.M. summa cum animi demissione offeram: nec dubito, quin ipsi pro sua clementi in nos beneuolentia, fasciculus, esto tenuis, gratissimus sit futurus. Fateor equidem me non reperisse omnia omnibus numeris, vti optassem, absoluta; quod & si non est mirum, siquidem nihil sub cœlo omni ex parte beatum? dolendum tamen, quia votis non respondet lucrum animarum, pretiosissimo Christi sanguine redemptarum. cuius autem culpa, vel iniuria id fiat, mox explicauero, facto ab extrema ditionis V.S.M. parte narrationis initio.

# LIVONIA.

EA est Liuonia, quæ cùm in longum (si credimus Geographis) centū Polonica milliaria habeat, & multùm in latum se extendat, non plures quàm octodecim Catholici Sacerdotes ante annum in ea numerabantur; à quibus mysteria salutis, tantus in tanta vastitate populus, vel discere posset, vel percipere. Quid? quòd ex iis aliqui ita senio sunt confecti, vt vix sibi vacare, aliis nullam opem queant ferre? Alij verò ita rerum inopia pressi, vt potiùs victu sibi quærendo, quàm animabus Christo lucrandis, cogantur occupari? Non ita pridem, cùm in loco quodā nunciatum esset, vnum è nostris Sacerdotibus adfuturū, occurrerūt quinquaginta adolescentuli pro Baptismo suscipiendo, quorum nullus erat, qui annos, vt vocant, discretionis non attingeret; multi etiam decimumoctauū, & vigesimum superarent annum, vt prius reliquis humanis functionibus adolescerent, quàm vt Christiani nominis caractere initiarentur.

Ad illas animas, omni præsidio spirituali destitutas, iuuandas accurrunt fideles Societatis nostræ socij, qui ardenti salutis animarum siti excitati, ad illos magnos, & omni humano solatio nudatos labores vltro se offerunt. Hic ego, Rex Serenissime, res nostras non amplifico, nec vanitatis causa ostento, id quod est, nudis verbis expono: soli accurrunt nostri, soli *pondus diei & æstus portant.* Nam etsi ipse salutis auctor IESVS, aliis annuit sociis: illi tamen, vel quia desertis agris, vastatis Ecclesiis, necessariis ferendo labori subsidiis destituūtur, vel quia alias sibi creditas oues deserere nequeunt, vel ob alias Deo notas, mihi ignotas causas, nos solos difficillimo loco, periculosissimo tempore, laboriosissimo opere, Christum ducem sequi sinunt. qui ipsi quoque cùm simus pauci, & potius

diffi-

diſſipata domicilia, quàm formata Collegia habeamus, non omnibus opem ferre, ſalutaremque manum porrigere valemus, eſto *totos dies, totasq; noctes laboremus*, & perpetuò huc illuc per villas, & caſtella, ſeminandæ pietatis gratia excurramus. Sed quanto interdum dolore cruciamur, cùm (quod non raro accidit) in conſpectu noſtro oues à lupis rapi cernimus, nec iis ſuccurrere, nec multis aliis malis mederi poſſumus? Nam ſi noſtri Sacerdotes, tãquam fideles gregis Chriſti cuſtodes, vel morſu doctrinæ lupos arcere, vel prædicationis voce oues, vt ſibi caueant, monere volunt; non deſunt, qui ne id fiat, non ſolùm in locis hoſti ſubiectis, ſed in ipſis Regiis bonis obicem ponant. Ex quo intelligit V. S. M. ad paucitatem operariorum accedere etiam defectum debitæ libertatis in ſalute procuranda animarum.

Lapidem mouiſſent literæ à venerabili Capitulo Vendenſi, non ita pridem ad me datæ, dum & calamitates populi in genere ſalutis explicabant, & fructum inſtitutæ hoc anno Vendæ Societatis reſidentiæ, & vt plures Sacerdotes, & puerorum magiſtros ſubmitterem, per Deum ipſum & Sanctos omnes obſecrabant; neque ad me ſolum, ad ipſum etiam Generalem Societatis Præpoſitum ſcripſerunt, idemq; ab eo ſummis precibus contenderũt. Hanc enim vnicam ſpem eſſe dicunt, iacentem in Liuonia pietatem erigendi, & extinctam ferè auitam religionem excitandi. Cuius rei, non tam ſpem conceperunt, quàm pignus acceperunt. Vident enim tam Vendæ, quã in locis vicinis rerum faciem immutari, templa ſqualloꝛe horrida ad pietatis cultum conformari, labefactata inſtaurari, deſerta exornari, ſacra myſteria frequentari, ipſam plebem poſt diurnos labores in Eccleſia congregari, Diuinas preces ſimplici quidem, ſed Diuinis auribus ſuaui cantu ad Deum fundi, veteres piorum virorum ſodalitates reſtitui, nouas erigi, ſupplicationes, piaſq; pere-

grinationes ad celebriora templa suscipi, easq; (quod in tanta diuturni belli desolatione, prodigij instar videri possit) quatuor quinqueué Catholicorum millia comitari, vias, campos, syluas, deserta, cœlũ ipsum Diuinis laudibus personare, viæ tædium, atque laborem, sanctis colloquiis, piisué cantionibus ac concionibus leuari, omnes in ipso templorum ingressu summa veneratione, & gestiente lætitia, non solùm in genua, sed & in faciem prosterni, sacrum solum venerari, amplecti, osculari, vota piè persoluere, sibi mutuo de reuocata (vt cum ipsis loquar) pietate gratulari, peccata sacramẽtali confessione expiare, sacro Angelorum pane refici, proque eo ritè sumendo ad noctem vsq; ieiunia protrahere, & nocte tota ad Deũ preces fundere. In re vna defectus est, quòd cùm Sacerdotes pauci sint, vniuersæ multitudini confiteri volentineutiquam aures dare possunt.

Videt V.S.M. quantus sit in nostris tum hominibus, tũ ministeriis defectus, cùm nec tot simus, quot necessarij essemus, nec quantum opus esset, præstare possimus. Sed videt etiam hunc defectum vitio nobis non esse vertendum, qui facimus quantum possumus, & (absit à verbo iactantia) plus penè quàm possumus. His accedit & alter defectus aliorum fortè iudicio paruus, re autem vera magnus. Nam cùm tam Rigæ, quàm Derpati instituta essent Seminaria, in quibus ingenui adolescentes cum bonis literis, bonis etiam moribus informarentur, illa vtrobique cum scholis ipsis iniuria temporum, & bellorum tempestas dissipauit, spemq; ferè omnem abstulit, quam olim Serenissimus Rex Stephanus, & ipsa S.M.V. conceperat fore vt aliquando non deessent probi & eruditi huius Patriæ ciues, qui vera religione imbuti, & morum integritate ornati, rem Liuonicam restituere possent. Nos quidem reliquias colligimus, sed nisi potentior manus succurrat, opus iacebit, non paruo rei Liuonicæ malo. Speramus

mus autem S.R.M.V. nostros conatus clementer promoturam,& ad sui imitationem excitaturam Illustrissimum tam Ecclesiasticum,quàm secularem magistratum,maximè quando necessitatem extremam esse intellexerit, & precium operæ constare aduerterit, vti Illustriss: Episcopum Vendensem, & Commissarium Liuoniæ Generalē iam aduertisse,& hunc Seminarium Rigę,illum Residentiam Vendæ,liberaliter iuuisse intelleximus.

## *R V S S I A.*

E Liuonia ad extremos Russiæ (quam albam vocant) fines gradum faciamus. In illis vltimis oris, Moscorum sæuitiæ expositis,rarissimi sunt pro vastitate loci Catholici Sacerdotes,schismaticorum frequentissimi: nonnullos etiam nidos construxerunt hæretici.Orsʒæ,in Regia ciuitate,præter nostros,vnicus est Parochus, Polociæ verò nullus, nec qui velit esse, facilè reperitur, ob quotidianas molestias & pericula, quæ nostri quoq; perpetuò experiri coguntur. Nondum est annus,REX Serenissime, cùm quid illic ageretur,vidi;& licet abundè periculorum esset,lætabar tamen,cùm viderem nostros ad omnia pro Christi honore ferenda paratissimos. Frequens est circa Orsʒam Nobilitas Polona, quæ cùm Polonam fidem colat,(hoc enim nomine ad gloriam gentis religionem Catholicam appellant) facilè intelligitur, quàm meritò in tanta Sacerdotum penuria, S.R.M.V. probantibus bonis, Orsʒæ Collegium Societatis erexerit, tanquam firmum in illis vltimis finibus fidei propugnaculum; intelligitur etiam,quò colliment illi,qui ne opus perficiatur,resistūt; & si fieri possit,ipsa posita fundamenta euersa cupiunt.

Vtinam illi,qui Societatem nostram in hoc Regno,vel imminutam,vel etiam (si quis est qui hæc cogitet) sublatam vellent; ea viderent & audirent, quæ nos vidimus & audiui-

audiuimus: non enim dubitarem, quin mutato consilio, eandem Societatem & conseruatam, & quàm maximè auctam optarent. Quoties in Lithuania, Liuonia, Russia, Samogitia, incidimus in senes centum ferè annos natos, qui licet Catholici essent, nunquam tamen peccata sua Catholicorum more expiarant? Quoties extrema ætate confectos vidimus, qui sanctissimum Christi corpus non sumebant, quia hunc dominorum, nõ pauperum cibum esse existimabant. Quoties cæremonias superstitiosę gentilitatis à pluribus seruari aduertimus? Quoties & alia, & serpentum recenter recisa capita collo appensa gestari, & tanquam Deum coli, nostris oculis conspeximus. Sed hæc sufficiant ad declarandum, quàm decens esset, vt illi, qui pauperum subditorum sudore, ne dicam sanguine viuunt, & magni atque opulenti sunt, potiùs de multiplicandis religiosis, qui hos miseros erudirent, & ad vltimũ æternæ gloriæ finem dirigerent, quàm vt de illis vexandis vel opprimendis cogitarent.

Quod si quis dicat, se in illis partibus fuisse, & nihil horum aduertisse: facilè illi credam, si is sit, qui sua commoda quæsiuerit, animas neglexerit. Nos verò, qui non vestra, sed vos quærimus, illas perditas oues per maiora illa ignorantiæ, quàm terrarum deserta sectamur, vt eas ad ouile Christi reducamus. Fateor plurimùm Illustrissimos Præsules, plurimùm reliquos Prælatos ac Sacerdotes, spirituque Dei plenos religiosos viros in hoc agro Domini laborare; illud tamen possum affirmare, nostram Societatem aliquam agri Dominici particulam colendam assumere, populis vtilissimam, & Pastoribus, qui nos ad societatem laboris accersunt, gratissimam. Sed progrediamur.

SMO-

## *SMOLENSKO.*

SMolenskum penetrare non potui,ob continuas,quibus tunc itinera infeſtabantur,Moſcorum incurſiones; ſed neque mihi adeò neceſſarium fuit,cùm ibi mobilem tantum,ob bellicam expeditionem, reſidentiam habeamus. Verùm vt ab aliis accepi,cùm milite grande illud propugnaculum,nomine Regio,defendente,tandem noſtri Sacerdotes ferè ſoli,interdum etiam ſoli remanſère. Manſère autem, tum vt in extremis caſibus ſolatio & auxilio eſſent militi, tum vt inuictam gentem Polonam in fide tum diuina,tum humana conſeruarent;quod adeò firmũ ratumque illis fuit, vt nulla belli moleſtia , nulla rerum inopia,nullum vel euidens vitæ diſcrimẽ illos potuerit à ſemel ſuſcepto munere deterrere. Ea enim Societatis noſtræ conditio eſt , vt quod ſemel pro Chriſti honore,proximiq; ſalute ſuſcepit, nunquam abiiciat ; ſed conſtanter ad finem vſque,ipſo Chriſto iuuante,perferat. Itaque diſcedant alij,manebunt noſtri, deſit commeatus , vrgeat fames,nulla ſit ſpes ſalutis,quid tandem facient ? quamdiu vel vnꝰ miles erit,cuius ſaluti eorum opera neceſſaria eſſe poſſit, vel cum ipſo viuent,vel cum ipſo cadent. tanta eſt illorum conſtantia,tantus ſalutis Polonæ amor. Sed non ſolùm in arce incluſi fidem ſuam probarunt , foris quoq; in caſtris impigrè laborarunt : nam tota æſtate proximè elapſa,in eo exercitu ſoli fuerunt,qui & Moſcorum audaciam compeſcuit,& præſidio Smoleſcenſi ſuppetias tulit.

## *VKRAINA.*

NON ſatis eſt Societati in Liuonia cum hæreticis , & in Ruſſia cum ſchiſmaticis, pro religione Catholica certare;in Podolia etiã,maximè in ea parte quæ Vkraina

dicitur, & cum his, & cum aliis in ipsismet Tartarorum finibus, ne dicam faucibus, cogitur dimicare. Illuc ante paucos annos vocati sunt nostri à viro Illustrissimo *Valentino Alexandro Kalinowski*, vbi vix vel Sacerdotem Latinum, vel templum Catholicum, vel veræ religionis exercitium reperias. Omnia sunt plena schismate, infecta hæresi, polluta Iudaismo, Catholici paucissimi. Iam Deo laus, homines ad humanitatem & pietatem informari cæperunt, ita vt Deus, qui antea vix de nomine ibi notus erat, iam suum locum tenere, iamque eius cultus propagari incipiat: & nisi præsentes Scytharum incursiones & pericula impedimento fuissent, plures aræ, plura sacella, illustrium virorum pietate ac liberalitate, erecta fuissent. Quæ etiam causa fuit, cur Illustrissimus *Stanislaus Zolkiewski Palatinus Kiouiensis & Exercituum Regni Poloniæ ductor*, circa Regni fines tuendos occupatus, coactus fuerit in aliud tempus differre consilium, quod habet fundandi Kiouiæ Collegij. Cùm enim Palatinatus ille multos alios terrarum spatio superet, à plurimis ipse templorum Catholicorum frequentia, Sacerdotum copia, auitæ religionis cultu superatur. Quod autem turbis excitatis fieri non potuit, iis sedatis, benedicente Deo, fieri poterit. Interim tamen illud dolendum, quòd sit tanta penuria Sacerdotum, vt totus ille se ad Tartaros extendens tractus, à tam paucis Sacerdotibus colatur, vt neque semini ferendo, neque messi faciendæ sint pares. Certè vna omnium conspiratio esse deberet, vt plura vel Sacerdotũ seminaria, vel religiosorum domicilia, ne Christi messis periret, instituerentur. Quæ cùm negligimus, quid mirum, si ipse quoque Deus & nos, & nostra negligere videatur?

SAMO-

## SAMOGITIA.

AD Aquilonem redeo, & Samogitiam conſidero; quæ etſi populum natura facilem & ad pietatem propenſum, Paſtoreſq; vigilantes habeat: tamen quia hi tanto gregi paſcendo non ſufficiunt, non exigua pars ouium extra ouile aberrat, quarum aliç hæreſum lue laborant, aliæ nondum à gentilitiæ ſuperſtitionis morbo perfectè ſunt ſanatæ, quia neutræ hactenus ſalutiferæ legis Chriſtianæ paſcua, erroribus impermixta, repererunt. Hæç quoad plebem & ruſticorum conditionem: nam quoad Nobilitatem, alius defectus maximus erat, quia nimirum ingenua iuuentutis inſtitutione deſtituebatur. Hinc ſuperioribus annis, Illuſtriſſimi Præſules, ad ſocietatem laborum, Societatem noſtram aduocârunt; & breui eam in Diuina gloria propaganda aſſiduitatem, in plebe erudienda ſolertiam, in abuſibus tollendis dexteritatem aduerterunt, vt amplificandi, perpetuumque conſeruandi fructus gratia, de Societate ibi fundanda cogitarent. Et cùm paulò ante Collegium, Illuſtriſſimi viri *Ioannis Caroli Chodkieuicij* liberalitate, vt alibi dicetur, erigeretur, cum eo tota Samogitia conſpiraſſe videbatur; Præſul re & verbo opus vrgendo, Capitulum cooperando, ciuitatis Dominus ſitum & areas tribuendo: alij tam Eccleſiaſtici, quàm ſæculares iuuando: Populus denique vniuerſus ſibi & nobis gratulando; vt meritò in eam ſpem venerim, ſi Societas noſtra vſquam in Europa ad Chriſti ſagenam implendam vtiliter operam ſuam locat, id maximè futurum in Samogitia.

Hæc Sereniſſime Rex, in extremis V. S. R. M. finibus, extra noſtrorum Collegiorum quaſi limites, à noſtris fieri reperi; quæ etſi pauca ſunt & exigua, non exiguum tamen zelum oſtendunt, nec exigua in fide propaganda

voluntatem,certè magnam erga Regnum Poloniæ charitatem,magnam erga S. M. V. obseruantiam declarant. Illud etiam innuunt, si nihil aliud à nobis in hoc Regno fieret,non tamen nos inter otiosos vel inutiles,multò minus inter perniciosos esse reponendos. Verùm cùm hæc quæ in vltimis finibus fieri diximus, iis comparata, quæ in Regni visceribus,& in ipsis formatis Collegiis atq; domiciliis fiunt, sint veluti granum aceruo collatum, clarè dignoscitur, quàm meritò Serenissimi Reges,& Illustrissimi Proceres Societatem huc aduocarint,Domus &Collegia fundarint, variis Priuilegiorum ornamentis decorarint, semper fouerint, & ab omnibus iniuriis vindicarint. Quæ cùm sint omnium oculis exposita, mea non egent explicatione. Quis enim non videt, tot centena hominum Deo & religioni initiatorum, doctrina eruditorum, fide orthodoxorum, professione religiosorum, Christiano Catholicoque Polonorum Regno magno esse ornamento? Quis non fateatur, tot scholas in tot Collegiis, magno omnium Ordinum commodo esse institutas? Quis neget,tot viros pios & doctos,veritati propagandæ & erroribus conuincendis,qua scribendo,qua docendo,qua disputando, qua concionando,pari fructu ac conatu esse dicatos? Quis ignorat indefessam in moribus corrigendis operam,in docendis rudibus diligentiam,in solandis afflictis charitatem, vt hominibus vtilem, ita Deo esse gratissimam?

Hactenus de iis, quæ à Societate fieri ego sentio; iam quod alij sentiant,aperio. Non raro enim audiui,viros sapientia & dignitate magnos, solitos dictitare,si ea quæ Societas se ipsa,cum iis,quæ per alios facit,compararentur; illam ab his,vti stellam à sole superari. Dicunt enim vltimis hisce temporibus, quibus refrigescente charitate abundauit iniquitas, *B. Ignatium Dei ducem, Parentem nostrum,* Diuino numine excitatum esse, vt quo tempore

Lutherus

Lutherus infinita hæreticorum comitante caterua, nefarium bellum *Christo, Petro, & Ecclesiæ* indicebat: eodem *Ignatius* militem scriberet,& hanc minimam Societatem, quasi manipulum militarem institueret, quo & Lutherũ acerrimè oppugnaret,& Christianum orbem vniuersum ad *Christi, Petri, & Ecclesiæ* obsequium excitaret: indeque tantus fructus fieret, quantum à 70.annis factum esse,nemo est qui inficietur. Quem fructum à nobis factum esse nequaquam dicimus; illud tantùm asserimus; ad eos, qui illum sua cum laude fecerunt, excitandos, *Societate quasi voce,in hoc,in maligno positi mundi, deserto, clamante, Deum Ter Opt: vsum fuisse.* Qua in re, si vlla gloria est,non Societatis,sed Dei est; cui minimè nouum est *per vilissima mundi, fortia quæque confundere.* Vt enim Iudæorum terrorem *Goliam,minimo natu Dauide,* prostrauit, & homines ratione pollentes ad abiectissimum *formicam* animal,vt prouidentiam discerent,remisit; sic minima hac Societate,mundo, carni,diabolo bellum indixit, eiusque feruescente spiritu,aliis quàm plurimis, morum atque doctrinæ quasi facem præferre voluit. Qua in re,non magis aliis,vel religiosorum Ordinibus, vel animarum Pastoribus Societatem præfero, quàm quis vel eum,qui tuba animos ad pugnam excitat ac parat ipsi militi pugnanti, vel puerum præferentem facem Principi, cui præfert,iudicet anteponendum. Sed nullam ego comparationem,quam odiosam esse non ignoro, hic instituo, solùm Societatem ad excitandos ad pietatem animos, à Deo suæ Ecclesiæ donatam esse contendo. Narrabat,me præsente,ante quinquennium *Sereniss: Ferdinandus Archidux Austriæ,Styriæ,&c.* cùm *Serenissimo Carolo eius Parenti* relatum fuisset,quodam die solenni centum homines sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum *Viennæ* sumpsisse, eum vehementer gauisum esse;& subdidisse se magnę felicitatis loco habiturũ, si quando similes de sua *Gracensi ciuitate* nuncius allatus

1. Cor: 1.
1. Reg: c.17.
Prouer: c.6.

 fuisset:

fuisset: cùm autem tunc essent feriæ natalitiæ, aduocatus est æditus noster, (eramus enim in Collegio) qui asseruit, in illa Christi nati solennitate, vltra tria millia consecratarum hostiarum, Græcensi populo in nostro templo fuisse distributa, vt nihil de Parochiali templo, & aliis strenuè rem Catholicam promouentium religiosis Ordinibus dicam.

Quantum autem eadem Catholica religio *Viennæ* sumpserit incrementi, narrent illi, qui eam indefessâ vigilãtia, & assiduo labore promouerunt; quo in genere maximè enituit opera *Illustrissimi Melchioris Klesselij illius Ecclesiæ Antistitis electi*, qui triginta amplius annis ex nobilissima celeberrimi S. Stephani Cathedra, gregi suo salutaria vitæ præcepta ingenti cum laude distribuit. Et quando, ob totius orbis Christiani ipsius consiliis innixi pondus, laboris socios admittere debuit, non alios quàm nostræ Societatis homines, sibi in Ecclesiastis officio substituere voluit. Illud mihi cõstat, ante triennium, eorum qui apud nos festis Paschalibus communicarant, rationem initam esse, & septem circiter communicantium millia reperta fuisse; cùm tamen nos, in celeberrima illa ciuitate, pars minima simus, si nobilissimum Episcopale, si Parochiale, si plurima aliorum Religiosorum templa cõsideremus, in quibus magno cum decore Diuina mysteria peraguntur. Tantum autem religionis incrementum, tribuebat quidem Serenissimus ille Princeps Societati; at ego non tantum nobis adscribo, solùm doceo, antequam Societas à *Ferdinando Imperatore Viennam* vocaretur, & à *Carolo Archiduce Græcij* collocaretur, religionem Catholicam, in illis locis ferè extinctam iacuisse, post Societatis aduentum planè reuixisse; quod & in pluribus huius amplissimi Poloniæ Regni Ciuitatibus, atque Prouinciis accidisse, sæpius authenticis documentis testata est V. S. M. & fatentur alij quàm plurimi grauissimi viri, qui tempora tem-

ra temporibus,& præterita præsentibus conferentes,hoc idem vident, prædicant, & Deo per Societatẽ acceptum referunt: qui vel non rogati sæpius fatentur, statim atq; Societas alicubi pedem fixit, rerum spiritualium faciem esse immutatam: hæreticorum plurimos ad fidem conuersos: Catholicos in religione confirmatos, & virtutis amore inflammatos: salutarem doctrinæ Christianæ rudibus tradendæ rationem introductam: sanctissimorum Pœnitentiæ & Eucharistiæ sacramentorum vsum reuocatum: assiduam verbi Diuini prædicationem excitatã: Diuini numinis timorem, eiusdem amorem, Diuinorumque mandatorum obseruationem in hominum mẽtibus plantatam: ingenuam iuuentutis institutionem propagatam: plurima alia ad Dei gloriam, Ecclesiæ ornamentum, religionis incrementum,populorum salutẽ, Regnorum vtilitatem, sanctè & laudabiliter instituta. Quis fecit hæc; non Societas fecit, vel si quid fecit, non totum fecit,minimam fortassẽ partem fecit; alij fecerant, ad quos tamen excitãdos Societatis opera vsus est Deus. Nam cùm peculiari instituti sui ratione Societas ad iuuãdas animas se vocatam sentiret, illa media sumpsit, quæ maximè huic operi perficiendo conducere aduertit.Ergo sacramentorum vsum vrgere,vitiorum extirpationi insistere, vtilissimam diuina meditandi mysteria rationem edocere, hominum mores ad magistram Ecclesiæ normam conformare, hæresum venenum patefacere, antidotum offerre, omnibus animorum morbis medicinam parare. Hæc viderunt vigilantes animarum Pastores, & religiosi piorum virorum Ordines; & ne ab iis, quos antiquitate, amplitudine, aliisque nominibus superant, in cultu Diuino superarẽtur,nõ inuida æmulatione impulsi, sed sancta conspiratione excitati, Ecclesiæ Dei, Regno Poloniæ, animarum saluti, illustrissimam operam præstiterunt.

Sanè

Bul: Eccl: Cath: 1591.

Sanè qui de Societate hoc sentiunt, non multum aberrant à scopo, quem in Bullato confirmatæ Societatis diplomate attigit *Gregorius XIIII. Pontifex Max: qui Societatem nouissimis hisce temporibus Diuina prouidētiā excitatam, adeò strenuè in Ecclesia Dei laborasse, & laborare asserit, vt eius turbationem & infirmitatem, ad commune Ecclesiæ damnum, eius integritatem & pacem, ad eiusdem Ecclesiæ vtilitatem maximè pertinere,* loquens ex sede affirmauit. *Pius autem Quintus Pontifex sanctissimus*, in quadam Apostolica Constitutione, *Societatem innumerabiles orbi Christiano fructus afferre, & non contentam terrarum finibus, ad Orientales & Occidentales Indias penetrasse, eosq; ad populos, qui penitus Deum non nouerant, peruenisse, & inibi proprio sanguine verbum Dei plantasse,* Pontificali auctoritate declarauit. Quis non videt sanctissimos hosce Pontifices, plura oratione sua complexos, quàm nos oculis cernamus nostris? nimirum viderunt Societatem non solùm ipsam laborare; sed & alios, vt laborent, verbo & exemplo excitare. vt meritò dixerit *Gregorius, eius detrimentum, in detrimētum Ecclesiæ redundare;* quia sicuti ipsa feruente, eius exemplo multi feruent: sic eadem languēte, & illi quoq; languerent. PIVS autem, cùm fructus quos facit Societas, innumerabiles esse dicit, ad eos quidem, quos se ipsa Societas gignit, eam primò respexisse censeo; nō tamen eos, quos alij ab ea excitati, & vt paulò inferius dicemus, edocti producunt, exclusisse autumo. Illud autem consideratione dignum est, quod idem PIVS ait, Societatem mundo veteri non contentam, nouos orbes inuestigasse, & nomen Dei ad illas nationes, quæ Deum penitus ignorabant, Apostolica auctoritate attulisse. Ea enim est Societatis nostræ vocatio, id institutū, vt nō latiùs salutis fines patere voluerit Christus, quàm ipsi⁹, vt mundus saluetur, pateant vota. Nullus enim est in orbe terrarū angulus, nulla natio tam longè à salute dissita, quam ipsa ad salutem non amplectatur, pro virib⁹ opem ferat,

Bul: Innumerabiles. an: 1568. & Bul: Cùm indefessa, an: 1571.

ferat, & ea antiquas cælorum, ob casum Luciferi, quasi ruinas instaurare non conetur. Hinc sæpè Christum pro Christo relinquens, vti quæ huic operi perficiendo conducunt, auidè arripit: sic quæ retardare possunt, solicitè omittit.

Hinc originem suam illa ducunt, nostros sacras in choro preces non canere, supplicationibus non interesse, mortuos non sepelire, & alia id genus non pauca; quæ & si sancta sunt, quia tamen, dum hominem illis officiis quasi affixum tenent, à libera salutis animarum procuratione non parum reuocare possunt; ideò nostri aliis ea relinquunt, & si quid in hoc genere negligunt, in alio abundè reponunt; videlicet in rudibus instruendis, confessionibus audiendis, peccatis extirpandis, virtutibus inserendis, concionibus habendis, infirmis, carceribus, hospitalibus visitandis, diffidentibus conciliandis, consiliis ad salutem spectantibus impertiendis, piis operibus promouendis, obsequiis viro religioso dignis, omnibus fideliter exhibendis. Hæc enim sunt merces nostræ, quæ ex nobis requirendæ sunt, & sine auro & argento, tum à nobis distribuendæ, tum ab aliis accipiendæ. Qui verò hæc omittunt, & alia à nobis requirunt, hi vel institutum nostrum ignorant, vel nostrorum opera abuti volunt; idcirco melius edocendi sunt, ne si interdum quæ petunt, quia nobis vel non licent, vel non congruunt, non obtinent, vel mirentur, vel irascantur, vel vitio vertant, vel etiam (quod absit) se cõtemni putent; sed excusationem admittant, & sibi persuadeant sanctè seruanda esse, quæ sanctè apud nos cõstituta fuêre; nec quicquam religioni magis obesse, quàm si religiosi, vt aliis satisfaciant, disciplinæ neruum relaxent, & non Christo, sed hominibus placere studeant; sicuti nihil magis viro seculari obest, quàm si non secundùm suum, sed secundùm aliorum statum, à sua conditione alienum, domum ordinare, fami-

liam instruere, vitam viuere velit. Tunc autem nos reprehendant, quando nostri, quæ nostra sunt, non faciunt, nec secundùm vires, imo non supra vires, in salutem animarum incumbunt, & vel tempus, vel locum, vel personam, vel quicquam aliud excipiunt. Is enim est Societatis spiritus, vt *vbicunque fuerit cadauer, eò tanquam Aquilæ aduolemus*, id est, Christo mortuis animabus, vitæ remedia adferamus. Pro qua re ab omnibus humanis impedimentis liberi esse debemus, quod grauissimè nobis B. FVNDATOR noster commendauit, cùm in Instituti nostri formula, quam anno 1540. PAVLO III. & anno 1550. IVLIO item Tertio præsentauit, & vterque Pontifex probauit & confirmauit. *Postquam*, inquit, *Domino inspirante, huic IESV Christi militiæ nomen dederint, die noctéque succincti lumbos, & ad tam grandis debiti solutionem prompti esse debebunt.*

Sed ad propositam de fructu Societatis quæstionem, redeamus, illudque quod summi momenti est, ponderemus; nam sicuti Deus singulis Ordinibus peculiaria media, quibus populum suum iuuarent, tribuit: sic Societati modos eius vocationi consentaneos non denegauit. Vt igitur religiones solitudinis amantes, quales in Polonia sunt plurimæ, perpetuis orationibus & pœnitentiis Diuinam iram, hominum peccatis irritatam, placant, & Deo, cum Moyse, ne mundum perdat, manus ligant: & sicuti illi Ordines, qui cõtemplationi actionem iungunt, exemplo vitæ, & sanctitate doctrinæ, populis cœlestem viam ostendunt, vt in splendidissimis *S. Dominici, & S. Francisci* Ordinibus fieri palam est; sic Societas in humano genere, ad finem æternæ gloriæ dirigendo, vtitur scholis, quibus non solùm iuuenes, vt aliquando sint boni Christianæ Reipublicæ ciues, instituit; sed vniuersalis morum ac vitæ reformationis semina iacit, quod planum fiet cõsideranti, fore vt aliquando virtus, quæ in tenero animo modò plantatur, adolescat, & suum possessorem bonum

patrem-

patrem familiâs constituat, qui domum totam timorem Domini doceat: Ecce fructus, vnum instituisti, & familiã integram iuuisti. Alter ex eadem disciplina prodibit, qui ad pietatem informat⁹ hæreditatis suę partem Deum ipsum esse velit; hic vel animarum pastor, vel pastoris adiutor erit. Et ecce iam non vnam domum, sed vnum populum, vnam ciuitatem, vnam integram diœcesim adiutam habebis. Quæ causa fuit, cur optimè de vniuerso Christianorum Imperio meritus GREGORIVS XIII. tot alumnorum *Seminaria* in tot locis instituerit, eaque Societati non ad suum lucrum, vt calumniantur inuidi; sed ad vtilitatem Ecclesiæ gubernanda tradiderit: hac enim ratione multas Ecclesias, multas nationes adiutum iri sperauit. nec spes eum fefellit. Quot enim ex solis *Romanis Austriacisq́; Pontificiis Seminariis* Episcopi, Abbates, Præpositi, Parochi, aliique Prælati prodière, qui amplissimum in Ecclesia Christi fructum protulère? GREGORIVM imitati, tum alibi, tum in *Polonia Præsules Illustrissimi*, suarum Ecclesiarum Seminaria, nostræ curæ committenda censuère.

Sed neque deerit, qui ex eadem virtutis, & doctrinę officina ornatus exeat, & debitas virtuti dignitates obtineat, publicumq́; totius Regni bonum, iustitia, integritate, sapientia promoueat. Ex ramis quidem producitur fructus; radici tamen, ex qua ramus succum haurit, sua debetur in Republica laus. Taceo hic alia quàm plurima. Satis est enim *thesaurum absconditum* indicasse, *agrum centesimum fructum procreantem* ostendisse, *mercaturam, qua seruo fideli ad lucrum decem talentorum, decem ciuitates superaddantur*, demõstrasse. Quod si quis hæc non capiens obmurmuret, illum parum moror; satis enim est ea à GREGORIO XIII. fuisse percepta, qui Societatem *magno Dei beneficio, Ecclesiæq́; spirituali emolumento, & sacramentorum administrationem, & verbi Diuini prædicationem exercere: & quod caput est, inuẽ-*

*Bul. Saluatoris. an: 1576.*

*tutem tum in bonis moribus, tum in literis tam humanis quàm diuinis erudire*, bullato testimonio orbi vniuerso testatum fecit. quem propterea testem appello, ne in ore proprio propria laus sordescat, sed à *Christi Vicario* prolata, vim suam habeat; quanquam hîc non Societatem laudo, sed opera Dei manifestare tento. Neq; enim decet *lucernam, quam vt luceret Deus ipse super candelabrum posuit*, à me, vel ab alio *abscondi sub modio*.

Campus hîc se aperit amplissimus, sed habenæ sunt contrahendæ, ne mea videar venditare; itaque omnia silentio inuòluo, vnicum testimonium profero illorum sapientissimorum virorum, qui nobis & liberos, quibus nihil carius habent, non magis literis, quàm moribus instituendos: & animas, quas thesauris omnibus præferunt, viam salutis edocendas tradunt; qui nisi ex nostra institutione vtilitatem se percipere aduertissent, nunquam se ipsos, liberosque suos nobis crederent, aut credidissent.

Sed neque id inficiantur ipsimet hæreticorum Magistri, atque Ministri, qui propterea se tantopere Societatem persequi haud negant, quia ab ea hæreticorum Ecclesiam (si hoc nomine dignanda est, & non potius *errorũ sentina* appellanda) vastari cernunt; & ex præteritis futura metientes, metuunt, ne, veluti ædificium supra arenã fundatum, tam diu solida Ecclesiæ doctrina à Societate quatiatur, vt tandem corruat, & sepulchrum sibi in suis ruinis constituat.

Hæc pauca de moribus & ministeriis Societatis attingenda censui; non quidem eo fine, vt vel nostros, vel Ordinem nostrum extollerem: noui enim *nos esse seruos inutiles, & vni Deo gloriam esse dandam;* sed illud propositum fuit ostendere nos secundùm institutum nostrum viuere, neque in Regno Poloniæ gratis fruges consumere. Nam si gloriam quæsiuissem, insipienter quidem, sed tamen alia methodo, aliis argumentis vsus fuissem. Iam verò ne vir-

ne virtutes tantùm in mea visitatione ad laudem videar quæsiuisse, vitia verò indulgenter dissimulasse, tertium propositionis caput aggredior,& quæ nobis à variis obiici consueuerunt, diligenter perpendo.

## *QVÆNAM OBIICIANTVR Societati. Cap: IV.*

DVplicis generis ea sunt, quæ Societati in Polonia obiici consueuerunt. Alia propria, & in hoc Regno nata: alia ex aliis Regnis ac Prouinciis huc deriuata. De vtrisq; agendum erit. Primò quidem de primis, deinceps de secundis. Et quidem vt omnia diligenter expenderem, nihilque imprudens omitterem,catalogum confeci eorum omnium,quorum nostros insimulari accepi, vt vnumquodque punctum in vnoquoque loco, cum vnaquaque persona, quantum prudentia suasisset, examinarem. Quidquid autem reperi,id totum fideliter eo ordine quo processi, V.S.M. explicare constitui. Et ne quid etiam modò (quod ad rem nostram faciat) omittam, capita ad quæ cætera si quæ sunt, facilè reuocantur, enumerabo: & sunt huiusmodi.

1. *An Societas politicis se immisceat?*
2. *An de iis Principibus consilia ingerat?*
3. *An ad dignitates promoueat?*
4. *An beneficia impetret?*
5. *An munera accipiat?*
6. *An Nobilium priuilegia infringat?*
7. *An malam doctrinam spargat?*
8. *An tumultus excitet?*

*9. An dissolutionem doceat?*

*10. An diuitiis abundet?*

*11. An alienis inhiet?*

*12. An Gedani, Torunij, Rigæ, Derpati, Vilnæ, Posnaniæ, Lublini publicā pacem turbet?*

Et hæc quidem domestica sunt, illa verò externa, quæ ex

*13. Gallia, Venetiis, Transyluania, Vngaria, Boemia, Anglia afferuntur.*

Quæ omnia suscepi examinanda, vt iis perpensis, liquido appareat, condemnādané sit Societas, an absoluenda. Qua in re non multum quidem laborassem, nisi me vox *S. Augustini* excitasset, qui, *mihi*, inquit, *sufficit mea conscientia, vobis autem necessaria est mea bona fama.* Cùm enim Societas nostra, tota circa salutem proximorum sit occupata, summo ad finē suum assequendum auxilio illam priuat, qui bonæ famæ præsidio eandem spoliat.

## AN SOCIETAS POLITICIS sese immisceat. Cap: V.

A Politicis incipio, & an in iis Societas sese immisceat, quæro: quia hoc est primum & grauissimum crimē, quod nobis soleat tribui. Hinc enim & Principum corruptelas, & Rerumpublicarum calamitates, & Regnorum perniciem, & Regum interitum oriri dicunt nostri aduersarij; vt autem hunc nodū dissoluam, pauca quędam breuissimè explicanda censeo. Et quidem in primis ne versemur in ambiguo, humanam politiam duplicem esse statuo: vnam bonam, alteram peruer-

peruersam. Bona est, quæ legibus, lumine naturæ inuentis, inchoatur, Christiana verò luce consumatur. De hac scripserunt multi tam veteres Philosophi, quàm Christiani Theologi; eius fundamenta sunt, rectus in Deum cultus, & suum cuique tribuens iustitia. Hæc enim sunt illa duo magna luminaria, quæ in Reipublicæ cœlo, vt ad fælicitatem prælucerent, à Deo sunt collocata; quæ si tollas, *quid sunt Regna*, inquit Augustinus, *nisi magna latrocinia?* Ad hæc duo, tertius quasi huius publicæ viæ dux, accedit, *prudentia, quæ*, vt ait Plato, *sola præit, & ducit ad rectè faciendum*. Altera politiæ species aduerso flumine nauigat; nam dum dominatum sibi vltimum finem præfigit, vt illo potiatur, velis omnibus atque remis contendit; & si fieri possit, Deum ipsum, vt cupiditati dominandi famuletur, impiè (vt ita loquar) cogit. Huius Reipublicæ principia sunt, ficta religio, libido dominandi, & astutia. Ciues verò, quos (vt vsus obtinuit) honesto vocabulo politicos vocitamus; ij sunt, qui Deum ad speciem colunt, ius regnandi gratia violant, fidem fallunt; quos non solùm Christiani Doctores, sed ipsimet Ethnicorum Magistri, *Plato & Aristoteles* exploserunt: cùm & Deum colendum, & iustitiam fouendam, & fidem seruandam docuerunt. Hanc non Reipublicæ speciem, sed pestem omnibus interdictam, missam facio; siquidem & ij, qui illam instituerunt damnati, & eorum libri, ne vllus eos legeret, igni ab Ecclesia sunt adiudicati. Aliam igitur speciem assumo, & hæc quæro: *Malumné sit sese illi immiscere, quibus liceat, An Societas sese immisceat, quo modo, & an licitè?*

*Lib: 4. de Ciuit: Dei, c. 4.*

*In Menone.*

Atque vt hinc incipiamus, dici non potest malum esse, res politicas, & ad rationem status, vt vocant, spectantes, tractare; nisi velimus damnare omnes Principes, omnes Respublicas, omnes Magistratus, imo & Deum ipsum, omnis bene institutæ gubernationis auctorem; & hoc cum parte aduersa nobis conuenire arbitror: sicuti & in

eo con-

eo consentimus, ad hæc publica tractanda, non quoslibet esse institutos, sed eos, qui vel antiquissima Regni consuetudine, iusto quasi iure, iis tractandis videntur nati, vel speciatim Principum voluntate accersiti; reliquos verò reprehensione dignos esse, si se immisceant non vocati: maximè si ij sint, quorum priuata viuendi ratio, publicis rationibus repugnet, quales sunt religiosi, qui si hæc attingunt, & sibi, & Reipublicæ iniuriam faciunt. Sibi, quia *manna deserti cæpis postponunt Ægypti*, id est, Diuina quibus addicti sunt, ob humana derelinquunt. Reipublicæ verò, quia cùm hæc ignorent, facilè hæreant, & erroribus bonum publicum labefactant.

Illud iam in quæstionem venit, an Societas sese huiusmodi rebus immisceat, quo modo, & an licitè? Pro cuius rei intelligentia, notandum. Duobus modis posse aliquem sese politicis immiscere: vel in fundamentis Reipublicæ quasi iaciendis, quæ sunt (vt supra dictum est) iustitia, prudentia, & cultus Diuinus: vel in ædificio (vt ita loquar) perficiendo, vt sunt munera publica, & publica Reipublicæ administratio. Si primum consideremus, concedo Societatem se miscere, & id optimo iure, optimoque modo præstare; quia perpetuò & Deum colendũ prædicat, & iustitiam seruandam docet, & ingenuam iuuentutem ad doctrinam, qua recta ad prudentiam itur, informat. Si verò secundum respiciamus, audeo affirmare, neminem res politicas magis, quàm nos auersari. Veritatem dico, & non mentior, vix in Societate crimen vllum admitti potest, quod tam grauiter puniatur, quàm si quis politica, & ad rationem status spectantia, tractet. Cùm enim religio nostra præuideret, multos fore Principes, qui nostrorum opera in confessionibus & concionibus vterentur, quibusue hęc obsequia, vt pote religiosa negari non possent; pericula etiam, suspiciones, & oblocutiones pręuidit, & quantum licuit, seuerissimo quintę

Congre-

Congregationis Generalis decreto præcauit,quod decretum, ne verba dare videar, hîc ad verbum deſcribo: *Vt ab omni ſpecie mali abſtineatur, & querelæ etiam ex falſis ſuſpicionibus prouenientibus, quoad fieri poterit, occurratur, præcipitur noſtris omnibus, in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub pœna inhabilitatis ad quæuis officia, & dignitates, ſeu prælationes, vociſq; tam actiuæ, quàm paſsiuæ priuationis, ne quiſpiam publicis & ſecularibus Principum negotiis, quæ ad rationem ſtatus, vt vocant, pertinent, vlla ratione ſe immiſcere, nec etiam quantumuis per quoſcunque requiſitus, aut rogatus, eiuſmodi res politicas tractandi, curam ſuſcipere audeat, vel præſumat. &c.* Vellem hoc dicerent aduerſarij, quænam natio, quiſnam ordo, tam ſeuerè, ſua ſponte res politicas ſibi vnquam interdixerit, ſicut Societas fecit? ſi autem ſponte interdixit, quare ſeſe immiſcere velit? At mundus, inquiunt, clamat, & vos, huius criminis reos, appellat. Ego verò propter hunc clamorem, coniectura ducor ad ſuſpicandum, multos clamare, qui nec nomen quæſtionis intelligunt; ſed forte putant eos eſſe politicos, quibuſcum agunt vel Principes, vel Rerumpublicarum Præſides; maximè ſi ſint à confeſſionibus, vel concionibus; quin etiam à conſiliis, non quidem iis, quæ rationem ſtatus, ſed ſalutem animæ, reſpiciunt. Non enim politicus eſt religioſus, qui intra ſuæ conditionis limites, cum Principe, vel Magiſtratu agit, & quæ ad fundamenta Reipublicæ, ſuperius explicata, ſpectant, vel ſponte ſuggerit, vel interrogatus exponit. Quis enim religioſum reprehendat, ſi Principē admoneat, vt Deum Regem regum, præ oculis habeat; iuſtitiam, Reipublicæ vinculum, colat; nihil temerè agat; omnia ſuadente ratione, prudentia imperante, ſtatuat; ſe oppreſſorum vindicem, pupillorum tutorem, viduarum patronum, agnoſcat; non magis vt Dominus, quàm vt parens, regat; honeſti in moribus regulam, rectam in actione normam teneat; memor ſit illius pulchri dicti:

*Decretum quo politica Societati prohibentur.*

*Auson.* *Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit Rex.*

Quis, inquam, hæc quæ ad virtutem excitandam, pietatem augendam, munus rectè obeundum, faciunt, repræhendat? non enim hæc politica sunt, sed sancta, & religiosorum maximè propria, nec vlla ratione repræhendenda, sed maximoperè laudanda. At in illa vel ingerere se, vel oblata tractanda suscipere, puta, quomodo Princeps opes augeat, tributa imponat, fines propaget, arma sumat, sumpta deponat, populos regat, malos pœnis, bonos pręmiis afficiat, fœdus faciat, factum rumpat, legationes instituat, quam denique Reipublicæ faciem seruet, quam immutet, quæ omnia, & id genus alia, quia politica sunt, & à viro religioso aliena nefas duco; idcirco qui vult repræhendat, puniat, castiget, per me enim totum licet. Quod si in harum rerum deliberatione, Principis conscientiam lædi cōtingat, an non licebit religioso illum admonere? fortè non deerit, qui neget; sed vellem diceret mihi, ad quem pertineat Principis conscientiam dirigere, si non ad Theologum? maximè si interrogetur, & consiliarij errorem, vel non aduertāt, vel certè contemnant. Præclarum exemplum posteris reliquit Christianissimus, idemque *Sanctissimus Galliarum Rex Ludouicus*, qui de rę aliqua grauiore, quamuis bona & sancta, deliberaturus, ne error contingeret, Theologos in consilium aduocabat; quam consuetudinem magna laude, & maiori securitate, retinent multi Principes Christiani. Sed hic Principi leges non scribo, ad aduersarios redeo, qui nos de politia accusant, & crimen commissum clamant. At si accusasse sufficit, si clamasse sit probasse, nos erimus rei; sed quis mortalium innocens erit, cùm nec Christo Iudæi pepercerint, & *crucifige, crucifige*, sacrilegis vocibus conclamarint? Vt igitur fides fiat, probatione opus est; alioqui si quod obiicias, verbo negetur, aduersarij longius progredi nequeunt, causa cadunt. Et

sanè,

sanè, quis credat Societatem sui instituti obseruantem, rectiq; tenacem, vnquam permissuram, vt vllus in re tanti momenti, tanto sui detrimento, tanta aliorũ offensione labatur: maximè cùm defectus eiusmodi in paucos cadere possit, quod non difficile esset corrigere. At hic nostri, innocentia freti, non verentur ipsum accusatorem aggredi, & vrgere, vt dicat, sitné publicum, an secretum crimen, cuius eos insimulat: si publicum; dicat quis è nostris, vbi, quando, cum quo Principe, vel Senatu, de Republica ordinanda, de pace firmanda, de bello administrando, de Magistratu mutando, vel simili munere publico depræhensus sit disputare. Si secretum: quomodo de re ignota temerè audet disputare. Quod si rem sibi innotuisse dicat; iam pandat secretum, hominem indicet, negotium demonstret, testimonium proferat: alioqui si probationem nullam attulerit, iniquè se accusasse ipsemet comprobabit.

Sed ecce testimonia afferuntur. Nescio quis enim, non nomine, sed nocendi voluntate notus, testes quosdam ab inferis excitauit, eosque in libellum famosum coniectos, typis mandauit; sicuti alio famoso libello fictas leges, nostris veris legibus oppositas, euulgauit. Sed nullam prorsus fidem facit: quis enim rerum Polonarum cognitione vel leuiter tinctus, existimet ea vnquam in mentem venisse, iis quibus affinguntur? Et vt exemplo rem doceam, quis credat *Bernardum Macieiouium S. R. Ecclesiæ Cardinalem amplissimum,* ad Principem Venetum, vt somniat Anonymus, literas dedisse, quibus significaret, se pœnitere, quòd Societatis politicis rebus sese immiscentis, fautor fuisset? quis, inquam, hoc credat, cùm vir ille Illustrissimus, & de Societate nostra optimè semper meritus, vsque ad extremum nos amauerit; Confessarium è nostris perpetuò apud se habuerit? De voluntate ipsius erga nos, tum ipse mihi testis, qui dudum in Italia, & nō

multò ante mortẽ in Polonia, cum illo familiariter egi, hominiſque ſenſus optimè noui. De GEORGIO verò, S. item Romanæ Eccleſiæ Cardinali Radziuilio, Principe Illuſtriſſimo, quid dicam? tantùm enim abeſt, vt alios à Societatis familiaritate, vt iſte fingit, auocaret, vt ipſe illi ad mortem vſq; familiariſſimus fuerit; in eamq; tanta ſemper beneficia contulerit, vt iis, veluti ampliſſimis monumentis, iucundiſſimam ſui nominis memoriã apud nos cõſecrârit; & ipſo vltimo vitæ momento, quatuor è noſtris, per quorum manus ſpiritum Deo redderet, ſibi adeſſe voluerit; & ne mortuus ab iis ſepararetur, quibuſcũ viuus vixerat coniunctiſſimus, non alibi, quàm in noſtro Romano templo (Romæ enim mortuus eſt) ſepeliri voluerit. Dicat nunc Anonymus, Cardinalem Radziuilium familiaritatem cum Societate improbaſſe, & credetur ſcilicet illi.

Veſtra Sereniſſima Maieſtas conſideret, quàm vera teſtimonia producant aduerſarij, & crimine ab vno, diſcat reliqua. nec miretur nos, ab iis vexari, qui neque tantis viris pepercerunt, cùm falſitatis teſtes eſſe voluerunt. Quid? quòd vt nos pungerent, GREGORII XIII. Pont: Max: & tum de vniuerſa Chriſtiana Republica, tum maximè de Polona, optimè meriti, memoriam, probroſo maledicto lacerare non dubitarint? Si quærebantur vera, & certa de Societatis doctrina ac moribus teſtimonia; quid opus erat hæc fingere, & tantorum virorum nomen maculare? An non ad manus erant tot diplomata, quibus *Romani Pontifices*, & vniuerſalis Eccleſiæ Paſtores toties teſtantur, *Societatem in Eccleſia Dei, non in veteri ſolùm, ſed & in nouo orbe, non exiguos*, vt modeſtè loquar, *pro gloria Chriſti perferre labores, non paucos reddere fructus?* Sed nec deerant multæ *Auguſtiſſimorum Cæſarum aureæ*, vt vocãt, *Bullæ*, quibus & ipſi, dum plura Collegia fundarent, hoc idem ampliſſimis verbis teſtati ſunt, & ad Chriſtiano orbi, Lutherana

therana tabe penè corruenti, subueniendum, nullum præsentius remedium se reperire potuisse, asseruerunt, quàm si Societatem in Prouincias, hæresi infectas, euocarent; eique Christianam iuuentutem instituendam, quasi noua Christianæ Reipublicæ fundamenta reponẽdi, cõmendarent. Sed præstat ipsosmet Imperatores audire loquentes. Hæc igitur ad verbũ habet Ferdinandus.

*Ferdinandus Diuina fauente clementia, electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Rex Germaniæ, Hungariæ, Boemiæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Sclauoniæ. &c. Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, & Marchio Morauiæ, & Comes Tiroli, &c.*

*Recognoscimus pro nobis, hæredibus nostris, & successoribus, Regibus, &c. Quòd cùm à multo tempore afflictissimorum Regnorum nostrorum, Germaniæ, Bohemiæ, Hungariæ, & Prouinciæ in primis Austriæ statum, maximè quoad religionem nostram Catholicam, vsquequaq; ferè retroactis annis expulsam, & profligatam diligentius perpendissemus; cumq; eiusmodi esse reperissemus, vt nisi breui, de opportuno aliquo remedio illi dispexissemus, actum profectò de miseris ipsis reliquiis, prælibatæ nostræ religionis Catholicæ (præsertim inualescentibus tot tantisq; de die in diem nouis hæresibus) intra breuissimum tempus cuique vel mediocri iudicio prædito, videri potuerit; sanè ea cura & cogitatione, nihil prius aut posterius habuimus, quàm vt huic malo efficacissimum antidotum inueniremus. Quandoquidem itaque de almæ Societatis IESV insigni pietate, aliisq; innumerabilibus virtutum meritis; nec non sedula & incomparabili eorum in instituenda iuuentute, tam moribus Christianis, quàm in bonis omnis generis literis diligentia, in habendisq; concionibus ad populum ipsum assiduitate; multorũ fide dignorum relatione, atque experimentis, exemplisq; non modò*

 *Pragen-*

*Pragenſis, Oenipontani, & Tyrnauienſis, Collegiorum; quæ à nobis clementer ſunt instituta, annis prioribus; ſed multò amplius atque vberrius Cæſarei huius Collegij noſtri Societatis eiusdem, quod multis ante annis hîc Viennæ, eaſdem ob cauſas instituimus; edocti eſſemus: facilè induximus animum, vt quemadmodum eos, in hanc tam copioſam & luxuriantem meſſem, ſcriptis de eo, tum ad ſummum Pontificem Romanum, felicis recordationis* P A V L V M *III. tum ad Generalem Præpoſitum eiusdem Societatis primum Inſtitutorem M. Ignatium de Loiola, bonæ memoriæ, quàm gratioſiſſimis literis; euocauimus. Quemadmodum verò illi, pro eorum in Rempublicam Chriſtianam ardore, eiuſmodi noſtris poſtulatis minimè cunctanter annuerunt; hanc noſtram Regiam ciuitatem Viennenſem, nulla habita ratione tam longinqui itineris, nec non eorum diſcriminum, quæ tum eos, bellis vbique paſſim flagrantibus, manebant, quàm ſtudioſiſſimè appuliſſent; ita quoque nos nihil certè tam proprium officij noſtri duximus, quàm vt illis confeſtim de honeſta annua ſuſtentatione, ac certo loco, vbi ſeſe, pro eorum inſtituto exercere, ac gratiam illam, quæ illis diuinitus conceſſa eſt, populis noſtris ac fidelibus ſubditis communicare valerent, in primis prouideremus. Quare nos pro Religionis zelo, ad conſeruãdam & propagandam veram fidem Catholicam, ratione inſtitutionis puerorum, educationis doctorum virorum, ac præcipuè Cleri, almæ Societatis* I E S V *moti, ſequentem fundationem ac ordinationem fecimus, inſtituimus. &c. Datum Viennæ, Anno 1563. 1. Octobris.*

Vbique apud Reges, & ſummos vtriuſque ſtatus Principes infinitam horum teſtimoniorum copiam, reperire potuiſſent aduerſarij; quos ſi tædebat ea apud exteras nationes quærere; domi quàm plurima habebant, omni exceptione maiora. Non deerat Sereniſſimus Rex S T E P H A N V S, non deerat S.M.V. quorum vterq; toties, tum in fundandis Collegiis, tum in dandis Priuilegiis, teſtatus eſt, *hoc vnicum eſſe medium, rem Catholicam in Polonia promouendi, & corruptas hæreſi mentes, ad ſanitatem reuocandi;* recens eſt teſtimonium, quod nuper vidi in literis quibuſ-

dam

dam S.M.V. manu & sigillo munitis, quibus disertè testatur, *se vnicè hanc Societatem diligere, ob illustria ipsius in Ecclesiam Dei merita.* Augustissimos Cæsares, potentissimosque Reges imitati sunt plurimi Illustrissimi & sapientissimi Præsules ac Magnates, qui vel Collegia fundârunt, vel fundata auxerunt; de quibus alius agendi locus erit. Vnum tacere nequeo, Sacri Cardinalium Collegij decus, & singulare Regni Poloniæ ornamentum, *Stanislaum Hosium*, qui ex illis, vt ita dicam, religionis ac sanctitatis nundinis, *Tridenti* sua ætate celebratis, *Societatem veluti margaritam, cælesti mercatore dignam*, in patriam suam retulit, & *Brunsbergæ* fælicissimè collocauit. Sed nec præterire debeo, toto, non dicam Regno, sed orbe celeberrimum *Nicolaum Christophorum, Ducem Radziuilium, Sacri Romani Imperij Principem, & Palatinum Vilnensem*, qui ex sua illa nobili & longa peregrinatione, nihil preciosius, quod ex orbis quasi emporio, in patriam referret, se reperisse affirmauit; quàm vt aliorum Principũ exemplo, ipse quoque *Nirsuiesij* Collegium Societati fundaret, ex quo subditi sui gratis & absque precio, emerent doctrinam, bonos mores, & veram religionem. Claudat agmen alter, pace belloque celeberrimus *Ioannes Carolus Chodkieuicius, Comes in Mysz, Bykow, & Sklow, Samogitiæ & Derpatensis Capitaneus, supremus Exercituum Magni Ducatus Lithuaniæ Dux, & Generalis Liuoniæ Commissarius.* Qui cùm charissimam, suæque fidei & gubernationi cõmissam, *Samogitiæ* patriã, singulari aliquo, atque perpetuo beneficio exornare cuperet; atque ex vna parte illud solum, suapte quidem natura, frequentis Nobilitatis, bonorumque ingeniorum ferax videret, ex altera verò ingenuæ institutionis, liberalisq; culturæ expers, aduerteret; cæpit cogitare, qua ratione huic incommodo prouideret; & populo ad pietatem propenso, viam ad cœlum sterneret. Quid verò statuerit, ipse se declarat in Priuilegio fundati *Krosis* Collegij, vbi

gij, vbi sic loquitur: *Nulla alia ratio melior apparuit, quàm quæ hodie à Christianissimis Principibus & Regibus, aliisq; Illustrissimis viris, tam Ecclesiasticis, quàm secularibus vsurpatur; nimirum per Venerabiles Societatis IESV Patres, & Collegia; qui his nostris temporibus, vbique terrarum, tum in iuuentute bonis literis imbuenda, tum in hæresibus extirpandis, tum in deprauatis moribus corrigendis fructuosè desudant; quod nos ipsi, & in hoc Regno, & in aliis exteris nationibus, nostra cum consolatione vidimus, manibusq; propemodum palpauimus. Certò itaque persuasum habentes, rem hanc, & Dei ac Domini nostri gloriam plurimùm promoturam, & Reipublicæ longè vtilissimam futuram, & Equestri ordini, qui semper & nos, & maiores nostros magno amore & beneuolẽtia complexus est, placiturã; constituimus, inuocato Diuino auxilio, è bonis nostris hæreditariis, in Samogitia constitutis, prædictæ Societatis IESV, Collegium in eodem Ducatu fundare, erigere, & dotare; prout præsentibus literis nostris fundamus, erigimus, dotamus, in ciuitate Illustrissimi Domini Nicolai Christophori Radziuilij, Ducis in Niesuiesz & Olyka, Palatini Vilnensis, &c. Krose dictæ; quam tanquam in meditulio constitutam, salubrem, & magis pro studiis, Nobiliumq; adolescentum educatione commodam, deligimus.* Hæc ille, & multa alia in eodem fundationis Priuilegio, mense Augusto, proximè elapso, ab ipso confecto, & nobis tradito. Quàm autem sapienter hi de Societate iudicârint; sapientissimè ostendit, vir Illustrissimus, & æterna nobis memoria recolendus, *Hieronymus Gostomski Palatinus Posnaniensis,* quando ante paucos annos, in summa Reipublicæ perturbatione, coram S.R.M.V. & Senatu ac Regno vniuerso, patrocinium Societatis, quæ vehementissimè oppugnabatur, suscepit; & tam grauiter illam defendit, vt non solùm à calumniis vindicarit, sed etiam, vt multi alii eandem defenderent, oratione sua excitarit. An autem ad horum testimoniorum splendorem, contraria euanescant, vti ad solem ficta lumina, ipsimet aduersarij possunt iudicare.

Ad sua testimonia addunt aduersarij, Monita quędam altero famoso libell o comprehensa, quibus arte fraudulenta, nostram doctrinam esse fingentes, docent, quomodo quis dolosè politicis se immisceat, & tamen reprehẽsionis notam declinet. Quæ Monita, quantò euidentius sunt ficta & falsa, tantò etiam euidentius, quæ iis traduntur, ficta & falsa esse conuincuntur. Imò nos in hoc genere innocentes esse, id argumento esse potest; quòd cùm aduersarij nihil veri contra nos reperiant, vt accusent; & chimæras fingere, & mendacia excogitare debent. Absit à nobis hæc perniciosa simulandi astutia; absit hæc certissima omnis pietatis pestis; certissimusq; omnis bene institutæ religionis interitus.

## *AN SOCIETAS CONSILIA Regi ingerat; alios promoueat; beneficia impetret; munera accipiat; priuilegia infringat. Cap: VI.*

VIdimus Societatem nequaquam se miscere politicis; iam an Principi de iisdem consilia ingerat, alios promoueat, munera accipiat, priuilegia infringat, videamus; quę omnia simul ad vnam eandemque veritatis stateram, examinanda reuocamus, quia vno eodemque rationum pondere expenduntur. Ego hîc testimoniis agam; sed quàm dispari ab Aduersariis ratione? Illi mortuis & suspectis, imò spuriis & supposititiis vtuntur: ego veris, certis, & omni fide dignissimis. Meminerit opinor V. S. M. cùm ante biennium *Varsouiæ*, humillimam reuerentiam V. S. M. fecissem, me de nonnullis, ad nostram Societatem spectanti-

bus, cum V.S.M. egisse, atque inter cætera de hoc eodem argumento contulisse; cùm enim in Comitiis, quæ tunc habebantur, rumores hác de re percrebrescerent, humillimè à V.S.M. duo petij. Alterum, vt dignaretur significare, an reuera nostri Patres, illi maximè quos apud se haberet, in huiusmodi res se ingererent, Vestræq; S.R.M. molesti essent. Alterum, si ita esset, S. M. V. & sibi, & nobis consuleret, illosque in posterum non audiret; & sibi persuaderet, ad illa innumera beneficia, quibus Regia sua gratia, nos semper complexa est, maximum hoc facto cumulum accessurum. Adhæc V. S. M. R. clementer respondit: *falsum esse Patres in his, quæ politicum regimen spectant, se immiscere; falsum item esse, eos in his vel illis promouendis se ingerere; imò si se ingererent, parum effecturos esse, V.S. M. suas rationes, & suos promouendi modos habere. Rumores istos ex solis suspicionibus, falsisq; coniecturis ortos, parui esse pendendos.* Profectò venit in mentem dictum HENRICI IV. Regis Christianissimi, qui cùm intelligeret in sua aula esse quosdam, qui & ipsum, & Regiam M. V. & alios Principes à Sacerdotibus regi temerè dicerent, respondit: *Sacerdotes non regere Reges, sed à Regibus regi*; id est, (vt ego interpretor) *Reges eorum opera sicut decet vti, in rebus videlicet non ad politiam, sed ad conscientiam spectantibus.* Ad hæc quid dicturi sint aduersarij, non video; apud me tantum pondus habet Regia auctoritas, vt licet non desint aliæ rationes, ab iis tamen supersedeo, ne iniuriam faciam Regiæ Maiestati. Quis enim credat me adeò omnem pudorem exuisse, vt ad S.M.V. scribens, mendacia cõfingam, mendacijque testem per summum scelus R. M. adducam? Si autem ego vera narro, quis adeò impudens, vt de verbi Regij veritate audeat dubitare? in naturalibus, cum prima principia negantibus, negauit *Aristoteles* esse disputandum, quia illos rationis expertes esse iudicauit. In moralibus, cum fidem Regiam negantibus, quomodo agen-

agendum sit, definiant illi, qui ante omnia sinceritatem in ore Principum requirunt, nihil magis detestantur, quàm fraudem vel circumuentionem.

*Res pulchra* (inquit antiquus Poëta) *lingua, cui sit et fides.* *Euripides.*

Vt autem ad id, quod facilè obiici posset, respondeam; omnemque ex omnium animis scrupulum eximam; vt quis huiusmodi promotionibus sese ingerat, promouendosque obtrudat, variis modis pro varietate finis, fieri posse ostendo; tum in hoc genere quid probem, vel improbem, declaro. Potest enim quis in aliquo, ad altiora promouendo, tria spectare: vel seipsum, vel Rempublicam, vel eum, quem cupit promotum. Seipsum respicit, qui alium prouehit, non quidem quòd dignum agnoscat, sed vt hominem habeat gratum, atque addictum; vt nouis amicis, nouisque clientelis auctus, vires augeat suas in Republica; partes firmet; æmulis, si quos habet, excellat, aliudue simile commodum reportet; qui si sui exaltationem propositam habeat, ambitiosus; si aliorum depressionem, factiosus; si premium aliquod, auarus; si res nouas, seditiosus est censendus.

Rempublicam verò respicit ille, qui eum promouet, qui Reipublicę bene seruire potest; quoue Regnum eget, siue Duce in bello, siue Consule in pace, siue in quocunque alio publico munere adiutore.

Promotum denique seu promouendum respicit, qui eius in patriam merita intuetur; vtque in eius promotione iustitiæ, quam distributiuam vocant, fiat satis, efficere conatur. Iam sicuti illi primi, tanquam præposterè agentes, & priuatum commodum bono publico anteponentes, reprehendendi sunt: sic secundi ac tertij, veluti patriæ studiosi, & æquitatis amantes, laudandi sunt, atque imitandi; quippe, qui propositam habent, vel bonam Reipublicæ gubernationem, vel debitam meritorum remunerationem. Præmia enim, quæ virtuti sunt proposita,

lita, in bene meritos sunt distribuenda; vt hac ratione excitentur multi, qui de Republica studeant bene mereri. Vt enim nihil magis à peccandi licentia hominem abiectum deterret, quàm pœna, legibus decreta, & vsu confirmata: sic nihil virum ingenuum ad res magnas aggrediendas, & forti animo perferendas ac perficiendas, æquè impellit, ac vtile atque honestum, honor, inquam, & præmium. Quo in genere haud scio, an vlla Respublica sit, quæ Polonam adæquet, nedum superet; vt meritò nulla esse debeat, in qua magis vigeat virtutis exercitatio, & boni communis procuratio; quandoquidem nulla est, quæ plura, vel maiora habeat præmia, virtuti distribuenda.

His ita constitutis, quæritur; An nostri in huiusmodi promotiones, quæ vel patriæ bonum, vel ciuium merita respiciunt, se ingerant, & an rectè? Cui quæstioni, vt satisfaciam, duobus modis hoc fieri posse præmitto. Primo, vt huiusmodi negotia tractanda, & quasi ad exitum perducenda, suscipiant; & ideo, quas vocant, practicas faciant; cum aliis conspirent, tempora, & occasiones captent; importunas preces adhibeant; artificiose animos circumueniant; politicis rationibus vtantur; & vt quod volunt, assequantur, nulli industriæ aut labori parcant. Secundo, vt apertè, candidè, sine fuco, & absque vllius iniuria, eius qui de Republica bene meritus est, vel ei vtiliter seruire potest, supplicem libellum Principi offerant; vel etiam merita in mentem reuocent; vt Princeps monitus, pōderet, num is dignus sit, quem ipse promoueat; nec ob difficilem ad se accessum, debita remuneratione eum priuet.

Iam ad rem venio, & nostros primo modo sese huiusmodi promotionibus immiscere, nego; idem negant nostri, qui hæc aliis relinquunt, & religiosis suis occupationibus attendunt; & vt supra dixi, negat REX Serenissimus;

mus;

mus; cuius negationem omnibus probationibus potiorem puto. Secundo autem modo, nec volo, nec debeo negare, aliqua interdum huiusmodi officia esse facta; licet, quo euentu, nequeam affirmare. An enim nostrorū intercessione, vlli quicquam, his saltem vltimis temporibus, quorum pleniorem notitiam habere potui, concessum sit, penitus ignoro; illud scio, nos ab huiusmodi cōmendationibus abhorrere; easque tanquam molestissimas, & nobis importunas declinare; sed interdum adeò à nōnullis vrgemur, vt vix euadere possimus. Cur autem omnes generatim reiicere non iubeamur, illa est ratio: quia interdū aliqua sunt, quæ vel pietatem, vel iustitiam, vel quid simile adnexū habent; hæc autem cùm honesta sint, & nulli obsint; quare ad gloriam Dei, Principis meritum, viri alicuius probi commodum, non debeant, vel vnico verbo promoueri? maximè cùm accidere possit, vt vna vera, sincera, & in virtute fundata relatio, vel commendatio, à viro religioso profecta, plus commodi in bonum commune conferat, quàm vnquam, qui hæc fieri nollent, sint collaturi. Præclarum sanè exemplum in magno Propheta Elisæo habemus, qui gratus pro beneficio, à vidua accepto, illi operam suam offerebat. *Sedulè*, inquit, *in omnibus ministrasti nobis, quid vis, vt faciam tibi? nunquid habes negotium & ius, vt loquar Regi siue Principi militiæ.* Hæc Elisæus; quem non refero, vt nostri discant suam operam aliis offerre, sed vt alij intelligant, huiusmodi charitatis officia, religiosis interdum non repugnare. Satis enim est S. R. M. institutum nostrum intelligere, suum autem retinere; nec ob nostras preces, vel commendationes, sua consilia, vel decreta immutare. Et quia in hanc materiam incidi, omnes monitos volo; nostras huiusmodi ad promotionem directas commendationes, si quando fiunt, parum ponderis habere; & qui volunt ad optatum promotionis terminum feliciter peruenire,

*4. Reg: c. 4.*

nire, aliam viam terrere debere. Illud addo, cùm nos simus religiosi, à Deo ad spiritualia tractanda vocati; non leuem iniuriam nostris ministris illos inferre, qui à nobis spiritualia non quærunt, sed in temporalibus atque caducis acquirendis, nostra opera vti, vel potius abuti volunt.

Quæ cùm ita sint, viderint quàm bene faciant aduersariorum nonnulli; qui, quasi Principes nostrorum opera atque consilio, omnia disponerent, hos negligerent, illos promouerent, contra nos clamant; & à spiritualibus Regum obsequiis, amotos vellent. Qui certè consilium mutarent, si diligentius perpenderent, ætate nostra Principes fuisse, qui dum apud se habuerunt pios ac doctos religiosos, res eorum publicæ floruerunt; cùm verò eos à se dimiserunt, omnia corruerunt; non quia religiosi politica tractarent, sed quia sanctis monitis, Principum conscientias, à peccatis liberas, ipsosq; Principes legi Diuinæ obsequentes, tenerent; & cùm sublatis Diuinis hisce præsidiis, liberior agendi ratio successit; mirum dictu, in quantas calamitates inciderunt. Qui Sacerdotes à Principis latere amotos velit, Reipublicæ plus nocet, quàm credit. Vtinam Serenissimus Lusitaniæ Rex *Sebastianus*, in illa feruida ætate, Sacerdotem è nostra Societate, quo magistro & directore vsus fuerat, audiuisset; nunquam cum vniuerso Regni flore, in illa funesta contra Mauros expeditione, interiisset. Alterius nomen ego taceo, exemplum profero; quem cùm plurimi, ab vno è nostris, in transuersum agi clamarent, vix amotus erat, cùm iidé reclamare, vt restitueretur instare; sine ipso, Principem, quasi Angelo custode destitutum esse. V. S. M. pro sua in Deum pietate, & pro ea, quam de nobis opinionem habet; è nostrorum numero, tam qui à confessionibus, quàm qui à concionibus sint, inuisis inuidis, penes se tenet; quos si dimitteret, ausim affirmare, fore vt aliquando eos, qui hoc cupiunt, facti pæniteret; non quidem culpa V. S. M.

qui

qui ſine nobis incæptum pietatis curſum, abſoluere poſſet; ſed ob multa alia, quæ nunc latent, tunc in lucem prodirent. Sed de his hactenus, reliqua hoc capite comprehenſa expediamus.

Ad illud, quod de muneribus obiicitur, non eſt cur reſpondeamus; nam ſi promotiones non fiunt, nec munera ſequuntur; ſublata enim cauſa, tollitur effectus. Sed vt verum fatear, nimis ſordidè de Societate ſentiunt illi, qui noſtros, hanc mercaturam, vendendi Regia beneficia, exercere exiſtimant; ex ſe fortè alios metiuntur; ſed nimis à veritate aberrant; nihil accipimus pro noſtris miniſteriis, & accipiemus pro alienis beneficiis? Scio aliquos fuiſſe, qui cùm noſtrorum preces atque interceſſiones apud S.R.M. precio ſe emere poſſe exiſtimarent, non exiguam auri ſummam iis obtulerunt; ſed ſcio etiam, & ſciunt ipſi, ſe hoc vel maximè nomine eſſe reiectos, & nec vel minimũ verbum pro iis eſſe factum; nam etſi vt Chriſti pauperes eleëmoſinas, puro Chriſti amore oblatas, admittimus, omnes tamen alios titulos excludimus.

Illud quod ſæpè obſeruaui, non poſſum præterire; me ſæpiùs magnos viros audiuiſſe, qui ſe Societati magnis beneficiis deuinctos prædicarent; cùm autem beneficia enumerarent, doctrinam alij, alij religionem, mores alij, alij pietatem nominabant; nullum hactenus reperi, qui vel Epiſcopatum, vel Abbatiam, vel Capitaneatum, vel Palatinatum, vel officium vllum, vllamué dignitatem, noſtris referret acceptam; quin potius intellexi, aliquos interdum ægerrimè tuliſſe, quia exiſtimarentur noſtrorum opera dignitates aſſecuti; & iure; cùm ille veram laudem habeat, qui non aliorum fauore, ſed propriis meritis dignitates poſſideat. Sed neque quorundam error eſt prætereundus; qui cùm aliquem in Republica promoueri vident, qui nobiſcum vel doctrinæ, vel pietatis cauſa, coniunctus fuerit, illum à nobis promotum exiſtimant,

mant; cùm reuera id non nobis, ſed propriæ virtuti tribuendum ſit: ad quam tamen virtutem perpolliendam, nonnihil laboris interdum à nobis collatum non diffitemur; qui hunc ſcopum propoſitum habemus, vt pro viribus Rempublicam, tum Chriſtianam, tum Polonam, ex omni parte beatam, reddamus. Quod tunc Sapientũ oraculo erit, quando priuatim ſanctè & innoxiè viuetur; publicè iuſtitia, virtutum regina, imperio potietur; & fortiſſimo amoris & obſeruantiæ vinculo, capiti membra conſtringentur.

Ex his facilè eſt inferre, quàm parum fundata ſit eorũ querimonia, qui à nobis Nobilitatis iura, atque priuilegia, violari dicunt; cùm enim in regni adminiſtratione, nullam partem habeamus, nihil nobis tribui poteſt, quod ad publicum regimen ſpectet. Nam quoad priuatas difficultates, quæ ob priuilegia noſtra, interdum ſuboriuntur; ad manum ſunt remedia, ſunt Iudicia, ſunt Tribunalia, exercentur iura, vnicuique quod ſuum eſt, datur. Vti ergo nos aliorum iura violare, vel priuilegia infringere, non debemus: ſic nec alij noſtra; quæ vel à Pontificibus, vel à Principibus, legitimè, & ſine aliorum iniuria, ſunt conceſſa. Illud autem planè ridiculum eſt, quod afferunt aliqui; priuilegia quædam, pro ſalute animarum facilius procuranda, à ſummis Pontificibus nobis in foro conſcientiæ conceſſa, diſciplinam Eccleſiaſticam labefactare; Epiſcoporum auctoritatem eneruare. Nullum adhuc Epiſcopum aut Prælatum audiui, hac de re conquerentem; cùm tamen multos viderim gaudere, quòd in ſua ditione viros haberet, qui non ſolùm ſecura doctrina, ſed etiã ampla poteſtate, commodius poſſent morboſis eorum ouibus, ſpiritualem medicinam parare. Qua in re modeſti ſumus; quia cùm intelligamus, hæc priuilegia in ædificationem Eccleſiæ, non in deſtructionem eſſe data, non tam ſoliciti ſumus, vt multa impetremus, quàm vt impe-

impetratis in bonum quidem animarum, ſed abſq; Prælatorum offenſione vtamur. Non enim Societas noſtra, altare contra altare erigit; ſed Epiſcopos veneratur, iis promptè obſequitur; non autem cum iis, vel de iuriſdictione contendit, vel quicquam contra eorum dignitatem ſibi aſſumit. Non mentiar, ſi dixero, quibuſdā maioribus, nos non vti, niſi vel vbi non ſunt Epiſcopi, deſuntq́; Nuncij Apoſtolici; vel ſi non deſunt, adeò procul abſunt, vt ad eos difficillimus, & penè impoſſibilis ſit acceſſus. Parochi autem, vel ipſi quoque deſint; vel certè neceſſaria, ſiue ſcientiæ, ſiue poteſtatis claue careant; ſiue, quod ferè fit, vt illos iuuemus, rogent; tunc enim noſtri, tanquam à ſede Apoſtolica, ad illas neceſſitates deſtinati; animas planè de ſalute deſperatas, ex inferni faucibus eripiunt, & Chriſto atque Eccleſiæ reſtituunt. Quæ poteſtas, ſi vllibi in Europa, ſanè in hoc Regno vtilis, ac neceſſaria eſt; maximè in illis partibus, quas Capite tertio enumerauimus.

## DE DOCTRINA, TVMVLTIbus, & diſſolutione Studioſorum. Caput VII.

ANtequam rem aggrediar, diuido; & cur cum doctrina tumultus & diſſolutiones iungam, aperio. Doctrina (quod ad propoſitum facit) duplex eſt: vna ad fidem ſpectat, altera ad mores. De prima haud ſcio, an poſſit eſſe controuerſia; niſi cum illis, à quibus in religione diſſentimus, qui quicquid in hoc genere obiiciunt, id totum vniuerſo ordini Eccleſiaſtico, Eccleſiæ Romanæ, & ipſi ſummo Chriſti Vicario, à quo nos ne latum quidem vnguem diſcedimus, inurūt:

Ad alteram, de moribus, partem venio, & ei tumultus & dissolutiones adiungo; quia cùm doctrina actionem spectet, qualis est vna, talis & altera sit, necesse est. Nos in Scholis docemus, atque Templis. De Scholis audiui semel in Germania, nec illiteratum, nec infimæ conditionis virum; qui cùm acerbè in eas inueheretur, easque tanquam boni communis amator, quod næuis (vt ipse dicebat) non carerent, euersas optaret; fateri tamen vrgebatur, in orbe Christiano, nullam institionem nostrâ meliorem reperiri; nisi quam fortè ex suo ipse cerebro exprimere cogitabat. Magnus certè boni communis amator, qui quod optimum in hoc genere iudicabat, ob næuos aliquos, funditus euersum cupiebat. Vtinã apud nos non plures haberet imitatores. Non sum ego tam impudens, nec imprudens, vt nostras Scholas, omnibus aliis præferre, vel etiam conferre velim; sat mihi est, testimonium tot prudentum doctorumque virorum, qui successiuè à quinquaginta annis, vel ipsi scholas nostras frequentârunt; vel vt eorum filij frequentarent, effecerunt; qui si nos aliis non anteponunt, non tamen inutiles censent. An autem in omni genere honestatis & virtutis exerceantur; illos ipsos testes appello, qui multorum millium numero, apud nos in hoc Regno studuerunt; & in præsenti, octo circiter vel decem millia student. Qua etiã de re amplum, vt spero, testimonium non inuiti dabunt, plures *sacri religiosorum Ordines:* qui, quot, & quales, à nostra Scholastica disciplina, ad eorum obseruantiam transeant, optimè norunt. Sed neque testimonium hoc mihi negabunt, multi à nobis religione alieni; qui cùm apud suos collapsam iuuentutis institutionem videant, filios suos nobis committunt erudiendos. Et hanc non vltimã causam esse arbitror, cur aliquæ ciuitates nobis sint infensæ: quia timent, ne minus lumen obscuretur à maiore; nos autem contra nitimur, vt tenebræ dissipentur à Sole iustitiæ.

*Numerus Studiosorũ, Colleg: S.I. in Regno hoc frequẽtantium.*

A Scho-

A Scholis ad Templum transeo; vbi arguuntur nostri, quòd interdum pro concione sint nimis, vel in reprehendendo acres, vel in iis tractandis, quæ ad eos non spectāt, audaces. At laudant alij, qui cùm multos viæ salutis ignaros, & in malo obduratos videant; magnum in Concionatoribus zelum requirunt. Verè, semper difficile fuit, publicè ad multos verba facere, & neminem lædere; difficillimum autem Christianum Oratorem reperire, qui neminem offenderet, omnibus satisfaceret. Haud scio, an in Ecclesia Dei fuerit maior Apostolo Paulo; & tamen à suis quomodo tractatus fuit? & vt Christus ipse lapides euaderet, an non miraculo opus fuerat? facile est verbo labi, maximè apud eos, apud quos vsus obtinuit, vt quæ ab aliis prolata nihil lædunt, si proferantur à nobis, vel maximè animos saucient. Prudens ille fuit, qui *præiudicium, omne iudicium* tollere dixit. Hoc Societatem non fugit, & ideo si vlla religio, concionatores, ipsa, suos instruit; graues leges illis imponit, & vt scopulos vitent, monet; in iis multa requirit, doctrinam cum sobrietate, feruorem cum discretione, humilitatem cum fortitudine, charitatem cum prudentia; illudque agit, vt hoc verbi ministerium, quod in Ecclesia Dei est summū, & summè necessarium, tractetur cum omni sanctitate. Quod si quando quis labatur, quare id toti Ordini tribuatur? præsertim si (quod sæpè euenit) non tam læsit concionator, quàm læsus est auditor. Hic enim locum habet illud vulgatū: *quicquid recipitur, per modum recipientis recipitur.* Rem exemplo declaro. Concionator in pauperum oppressores inuehitur, quia multæ pauperum querimoniæ audiuntur: præsens est nescio quis, qui in hoc genere minùs bene audit; hic dum rem in bonam partem accipere, ad cor redire, peccatum expiare, oppresso satis facere deberet; potius è contra: admonitionem in deteriorem partem accipit, publicè se reprehensum clamat, conciona-

toris nomen vbique in inuidiam vocat. Alterum addo exemplum. Iniustitiam sibi factam, infiniti conqueruntur; Iustitiam commendat concionator, Magistratus officij monet, omnes vt suo sint cōtenti, alieno abstineant, hortatur; Statim fit clamor, Iudices notari, Magistratus vituperari, conciones deseri, vindictam minitari. Quid hîc faciendum? si Concionator instat, quos adiutos vellet, lædit; si tacet, scelera crescunt. Est modus in rebus, opus est prudentia; si excessus est, tollatur; moderatio adhibeatur; Principibus, Magnatibus, personis publicis, magna semper reuerentia exhibeatur; & oretur Deus, vt vnctione Spiritus sui, & concionatores fructuosè loqui, & auditores vtiliter audire, doceat.

Quod si fortè in re lubrica quempiam labi contingat, toti Ordini lapsus nequaquam adscribatur; nec qui ab vno Societatis homine offenditur, vniuersæ Societati irascatur; non enim rationi consonum est, pro vno nocente, innocentes multos condemnare: at prudentis est, optimam illam mentem induere, quam *Serenissimus Archidux Ferdinandus* se induisse declarauit; cùm Societatis hominibus se irasci posse, Societati irasci non posse, pronunciauit. aureum dictum, & tanto Principe dignum; quod autem ipse verbo protulit, re ipsa aliquando præstitit alter Princeps *Illustrissimus, & S. R. E. Cardinalis amplissimus Franciscus à Dietrichstein, Olomucensis Episcopus*, qui cùm nescio quo casu à quodam offensus fuisset; tantùm abfuit, vt vt Societati irasceretur; vt potius in eius gratiam omnis offensæ memoriam obliterarit; & ex indignatione, eius erga nos amor (quod amantibus, vt ipse dicebat, accidere solet) maiora incrementa sumpserit; & grauiora quàm antea de Societate, cuius integritatem optimè nouit, amplificanda agitare cœperit; à maledicis defenderit; eius patrocinium, quoties opus fuit, susceperit; in *Morauia* illæsam conseruarit; & Episcopale Olomucense

*Dictū memorabile Archiducis Ferdinandi.*

cense Collegium, ab eius antecessoribus fundatum, magno annuo vectigali, ipsis hisce diebus auxerit.

Porrò, vt hoc caput concludamus, tunc aduersarij contra Societatem aliquid efficient; quando, ex tot, tamque diuersis hominum generibus, qui nostra vel templa, vel gymnasia frequentant, vnum reperient; qui se apud nos, vel doctrinam perniciosam hausisse; vel mores, homine Christiano indignos, didicisse; vel ad tumultus & seditiones incitatum fuisse, audeat profiteri. Spero enim fore, vt non magis in Polonia huiusmodi homo reperiatur, quàm in Galliis *Henricus Quartus*, octo vel nouem annorum spatio, dum de restituenda Societate deliberaret, ipsomet teste, potuerit reperire. Sed tempus monet, vt à moribus ad rem familiarem transeamus.

## *AN SOCIETAS ABVNDET DIuitiis, alienisué inhiet. Cap: VIII.*

NON desunt REX Serenissime, qui nos vel ditissimos credant; vel, quod potius crediderim, vt inuidiam concilient, verbo tenus id prædicent. O prisca pietas, quantum inter nostra, & vetusta secula discrimen. cogor hac de re disserere, vt ostendam, quàm immeritò nota cupiditatis & auaritię, nostro Ordini inuratur; alioqui satis esset dicere, qui odit opera pia bene fundata, esse impium; qui bonis inuidet, esse auarum. Vt igitur hinc incipiam, ausim affirmare, in Polonia fuisse Abbatias, & Monasteria, quorum reditus, adæquarint reditus vnius integræ nostræ Prouinciæ. Ausim & dicere, nullum Monasterium ex antiquis, tam tenuiter fuisse fundatum, quin superaret nostram maximam fundationē. Esto enim alicubi habeamus bona, ad speciem ampla, re

ipsa tamen sunt exigua. Rationes omnes vidi; statum perpendi; Collegia omnia inchoata, vix vlla, ac ne vix quidem perfecta; omnia ære alieno obstricta. Nullum est Collegium, quod detractis sumptibus, qui ordinariè & necessariò fiunt, in cultu templi, in bibliotheca, in viaticis, in bonis defendendis, sartis tectis conseruandis, & aliis similibus; sexaginta personas alere possit, si pro singulis 60. annui floreni assignentur; pauca triginta alere possunt; vix viginti nonnulla; ac ne vix reliqua; ita vt non raro oporteat nos iuuari, magno illo parsimoniæ, paupertatis, patientiæ, vectigali. Et hæc de Prouincia Poloniæ. Nam de Lithuania non loquor, ne quæ de ea verissimè dicenda essent, hyperbolicè dicta videantur; incredibile enim est, quàm miserè his annis, possessiones nostræ fuerint, tum ab hostili rabie vastatæ, tum à militari licentia denudatæ.

Porro, etsi magnæ sunt rei familiaris angustiæ; non tamen bonis inhiamus alienis. nam si quæ in sæculo propria habuimus, ob amorem paupertatis sponte reliquimus; & quæ poterat Societas iustè accipere, vltro reiecit; quis credat illam iniquè inhiare alienis? quis vnquam gloriari poterit, se nobis pro scholis, pro sacris, pro concionibus, pro cõfessionibus, vel teruncium dedisse? quod tamen sicuti ab aliis, sic à nobis non illicitè fieri potuit. Si ergo ab iis abstinemus, quæ alioqui licita sunt; ob solam constitutionum nostrarum reuerentiam, quæ gratis dare, quæ gratis accepimus, iubent; & ne vel minimum quid pro nostris ministeriis accipiamus, prohibẽt; quàm difficile erit probare, nos ob pecunias, vel simplices decipere, vel diuites circumuenire? qui hæc credunt, vt alibi attigi, nimis abiectè de nostra Societate sentiunt; sed nunquam probabunt, nostros Patres ita sordidè auro adhærere, qui pro Christi honore, proprij sanguinis facti sunt prodigi; vt in quadam Constitutione testatus est

PIVS

PIVS V. Pont: Max. & perpetuò testatur, tanta, tamque continua *in Indiis, Iaponiis, Angliis, Transyluaniis, ipsisq; Poloniis*, sanguinis nostri pro religione facta profusio. Mihi sum ego conscius, hoc anno non semel mandasse, ne acciperentur eleëmosynæ, quæ aliquam, vel laborum, vel ministeriorum nostrorum compensationis speciem habere posse, videbantur. Et semel cuidam magno viro remitti curaui, non contemnendam aureorum summam; quam ideo ipsum misisse suspicabar, quia feriis Paschalibus, proximè elapsis, aliqui è nostris Sacerdotibus, in ipsius villis atque arcibus obierant missionem; neque illius restitutionis alius fuit scopus, quàm conseruatio puritatis instituti; alioqui enim, ab illo viro aliud nihil à nobis poterat expectari.

*Bul: Ca... indefesse. An: D.159..*

Vt igitur eleëmosynas accipiamus, duo requiruntur: primò, ex parte nostra, vt sit necessitas. secundò, ex parte dantis, vt non vllius ministerij intuitu: sed ex solo Dei amore, eleëmosynam tribuat. Vt autem intelligatur nos, non solùm non esse, sed nec diuites esse posse; aliquid dicam in gratiam eorum, qui tam curiose nostra scrutantur, vt etiam quid in secretissimo sacramentalis pœnitentiæ tribunali fiat, velint expiscari.

Triplicis igitur sunt generis nostra domicilia: *Domus Professæ, Domus Probationis, & Collegia.* Residentias omitto, quæ vel inchoata sunt domicilia, vel ab iis pendent, tanquam à capite membra. Domus Professæ, qualis est *Cracouiæ, Vilnæ, & Varsouiæ;* adeò paupertatis amantes sunt, atque tenaces, vt nullos prorsus redditus certos habere possint; ex puris eleëmosynis viuunt; non quidem pro ministeriis datis, sed pro amore Christi quæsitis, vel oblatis; & victu ac vestitu contentæ, dignam, religiosa paupertate, vitam degunt; nec vnquam à solita modestiæ, & parsimoniæ regula, vel tantillum declinant, esto sexcentas haberent declinandi cõmoditates. Quis ergo

*Domus Professæ Societ. nullos reditus habere possunt.*

arte,

arte, vel fraude diuitias velit congregare omnino superfluas? quæ neque ad redditus, qui non permittũtur, comparandos valent: neque ad commoditates, quæ prohibentur, acquirendas, vsum habent.

Collegia verò, vtpote studiorum seminaria, certos redditus habere possunt, & debent; & si non sint sufficienter fundata, eleëmosynis se etiam iuuare possunt. At si fundatio sufficiat, pro sustentandis iis, qui secundùm institutum, pro ratione cuiusque Collegij, sunt necessarij, non amplius vti possunt eleëmosynis; quod fideliter seruatur, vbi Collegia liberaliore manu sunt fundata; qualia vel nulla, vel vix vlla sunt in Polonia; & si quando erunt, illicò eleëmosynæ cessabunt.

Restant Domus Probationis, quæ paucissimæ sunt; singulæ ferè in singulis Prouinciis; quæ & si præter redditus, etiam eleëmosynis frui possint: tamen cùm eorum ministeria sint priuata, & domesticis parietibus circumsepta, non gaudent multis eleëmosynarum præsidiis. Et licet *Nouitij* ad virtutem, tum probandam, tum exercendam, soliti sint emendicare: tamen & exiguas eleëmosynas colligunt, & eas cum hospitalibus, & carceribus, communicare consueuerunt.

Ex his colligitur; primò, nos neque diuites esse, neque diuitias possidere posse; quia nunquam vltra necessitatem quidquam possumus habere. Colligitur secundò, nullum periculum esse, vt propter eleëmosynas, artibus nostris, vt aiunt, quæsitas; vel Familiæ exhauriantur, vel Respublica eneruetur; quia nos nihil vnquam vltra necessitatem, frequenter infra necessitatem habemus. Quod ex eo maximè patet, quia vix vllibi ædificia habemus, in quibus iuxta statum religiosum, decenter habitemus; & *Collegium Posnaniense*, quod in hac Prouincia Poloniæ est supremum, ita quoad ædificia est constitutum; vt cùm sexaginta ex nostris alat, plusquam media pars sub te-

gulis

gulis habitat, in quibusdam tuguriolis, muribus magis quàm hominibus accommodatis. Et cùm perpetuò de ædificando cogitemus; nunquam manum ad opus admoueamus: quia nihil vnquam ex necessario victu superest, quod fabricæ commodare possimus. De altero autem præcipuo *Lithuaniæ Vilnensi* Collegio, illud affirmare possum; cùm proximo, communi ciuitatis incendio, conflagrasset, & ruinas instaurandi modus non suppeteret; nostros adeò incommodè habitasse; vt hyeme præterita viderim, aliquos neque locum, vbi à niuium ventorũque iniuria se tuerentur, habuisse. Quare ne fratres meos, Dei seruos, viderer negligere, mandandũ fuit; vt præter aliud æs, alienum contractum, aliquot talerorum millia, ad censum acciperentur. Non arte igitur, aut fraude, aliorum pecunias quærimus; sed Christi imitatione, & paupertatis amore, præsentis vitæ necessitates tolleramus.

Sed velim dicant mihi, diligentissimi hi, rerum nostrarum obseruatores; quis è nostris, paucis hisce mensibus, his vltimis diebus, *Illustrissimum Adamum Nowodworski nominatum Episcopum Camenecensem*, circumuenit; vt nobis neq; cogitantibus *Lomzæ* Collegium tam liberaliter fundaret; vt in eam fundationem, patrimonij partem, quam sibi reseruarat, conferre non dubitaret? Quis *Illustrissimũ Nicolaum de Pacz Samogitiæ Episcopum*, induxerit; vt pro Societate in sua Ecclesia fundanda, prædia, pecuniam, bibliothecam, ac supellectilem offerret? Quis *Illustrissimũ vtriusque Ducatus, magni Lithuaniæ & Samogitiæ Generalem Capitaneum, Ioannem Carolum Chodkieuicium* deceperit, vt nobis Collegium *Krosis* liberalissimè collocaret? Quis alios, non minus appellatione, quàm pietate magnificos, vt vtrique operi *Lomzensi & Krosensi* manus adiutrices apponeret, impulerit? Quis *Magnificum Wolucki*, vt *Raua* nobis tantum non inuitis, Residentiam, futuri Collegij prænunciam, instrueret, persuaserit? Quis alterum *Magnificum*

*Lomzæ Colleg: S. I.*

*Krosis in Samogitia Colleg: S. I.*

*Rauæ residentia S. I.*

*Krosnæ resident: Soc.*

*cum Bal* incitauerit, vt tam piè, tam constanter, tam enixè per literas, per amicos, per seipsum me rogaret; vt pro alterius Collegij *Krosnæ* instituendi felici initio, non pauca aureorum millia, inscribere sibi liceret? Velim, inquam, vt quibus artibus, qua fraude, quo dolo, quibus, vt ita dicam, cantionibus, tanta, à tantis viris, tam breui tēpore, extorserimus; oblocutores nostri palàm faciant. Nam esto pauperes simus, & cùm necessitas vrget, emendicare non erubescamus; tamen frequenter accidit, vt in eleëmosynis potius præueniamur, quàm præueniamus; & benefactores sæpius nos rogent, vt accipiamus; quàm vt nos illis, vt tribuant, suadeamus. Qui mos ex modestia natus, cum Societate ab ipsis incunabulis creuit. Vnde cùm *Ferdinandus Imperator*, Collegia *in Austria, Bohemia, & Tyroli* fundaret, animoque Austriaco, id est, excelso, multa, quæ Patres recusabant, offerret; eum dixisse ferunt: *Acceptate, non semper Ferdinandum habebitis.* At inquiunt illi: nunquam deerit, qui succurat necessitati. Vti re ipsa ante in *Tyroli* fecit *Serenissimus Archidux Ferdinandus*, & in *Bohemia* modò fieri intelleximus; *Ferdinandei* enim tum Imperij, tum animi hæres *Matthias Augustissimus*, tenuitatem Pragensis Collegij aduertens, illam in duplum Imperiali munificentia augere molitur.

*Ferdinandi Imperatoris affectus erga Societ.*

Ne longum faciam, multa mitto; tantum addo: Si Societas terrenis inhiaret bonis; quantas diuitias ex illis solis Polonis, qui illi nomen dederunt, congregare posset? nam quàm facilè esset illis persuadere, vt Societati suas hæreditates darent? & tamen videmus, quàm pauci, in tanta multitudine; & quàm parum, in tanta Nobilitate, consueuerint in Societatem conferre; hoc sanè possum affirmare, me (nisi mea me fallat memoria) in visitandis nostris bonis stabilibus, nec vnum rusticellum, ne dicam pagum reperisse, qui ab vllo è nostris nobis sit datus. Addo, cùm facilè potestas illis fiat, de rebus suis, cum aliis ad libi-

ad libitum disponendi, si Societati aliquid dare velint, requiritur peculiaris facultas *Generalis Præpositi;* quod sancitum est, tum ad vitandam auaritiæ suspicionem, tum ad cautellam, ne sordida hac cupiditatis labe commaculentur nostri. De hac materia me plusquàm satis disseruisse arbitrabar; sed ne hîc finiam, facit quidam Anonymus; qui, cùm patrocinium veritatis se suscepisse profiteatur, famosum libellum solis fabulis atque mendaciis repleuit; quibus nos alienis bonis inhiare, religiosorum monasteria occupasse describit. Et quidem quod spectat ad præsens propositum, fabula est illá narratio de S. Paulo extra vrbem; sicuti fabulæ sunt aliæ nō dissimiles eius narrationes; & ne omnia persequar, illud tantùm innuo; bonum illum virum, illa ab antiquioribus impostoribus accepisse; qui pridem tùm à *Iacobo Gretsero*, tum ab aliis abundè confutati fuêre. Videtur frater Germanus, cuiusdam alterius Anonymi, qui ante aliquot annos in Galliis libellum scripsit; in quo de Monasteriis, à Societate occupatis, multa dicebat; inter alia ex toto Regno Bohemiæ *Carthusianos* à nobis fuisse exclusos, & occupata Monasteria. Cùm igitur tunc essem in *Bohemia*, non tam à nostris quàm *Illustrissimo, & omni doctrinæ & virtutis genere ornatissimo viro Marco Velsero Duumuiro Augustano* rogatus fui; vt purgandæ Societatis gratia, veram informationem darem, & certa testimonia mitterem; quod & feci. Ex Cronicis enim Bohemicis, & aliis certis Cancellariæ Regni documentis, reperi; *Carthusianos* ducentis fortè ante annis ex Bohemia excessisse, quàm Societas nostra, vel mundo nata, vel in Bohemiam venisset. Vt non illepidè quidam dixerit, verendum esse, ne aliquando accusemur, quòd primis parentibus offendiculo fuerimus in paradiso terrestri; ne dicam Angelis, in cœlesti. quandoquidē & aliorum facta, & integris sæculis ante nos patrata, tam confidenter nobis tribuuntur. In quo genere excellit

*An Iesuitæ Carthusianos è Bohemia exclusferint.*

noster Anonymus, qui multa aliena, plurima falsa, per fas & nefas, nobis,vt alibi dicemus,supponit. Ex illo igitur malo auctore, hunc peiorem accepisse puto illa viginti quinque *Præmonstratensium Monasteria in Belgio*; cum illis triginta millibus librarum pensionis annuæ; sicuti illa alia quinquaginta millia coronatorum annuæ pensionis, cum suis Præposituris in Galliis, & alia alibi Monasteria. Nam si ab illo,vel alio simili mendacij auctore, non accepit, ipse finxit; sanè apud nos ea non reperit, & tamen tam audacter illa affirmat,ac si Euangelium recitaret. Nam etsi non nego Societatem aliqua Monasteria, à suis religiosis deserta, & à summis Pontificibus,aliisque Principibus, legitimum ius habentibus, nobis tradita, possidere, vti videre est *Rigæ*,atque *Brunsbergæ*; nego tamen vllos vnquam religiosos vi,vel fraude,ex suis Monasteriis à nobis esse eiectos.hoc enim procul abest à Catholicis,propriissimum est hæreticis, qui cùm nulla vnquam ædificarint Monasteria; possident tamen innumera,vi & fraude, in *Germania,Anglia,Scotia,Gallia,Hibernia*,occupata, & sacrilegè direpta,atque profanata.

Quod si quis esset, qui id verumne sit experiri vellet, non illum ego in regiones tam longinquas mitterem;satis esset, si nonnihil per *Prussiam, Pomeraniam, Curlandiam, Liuoniam*, animi gratia spatiaretur, & *Torunium, Elbingam, Gedanum,Regiomontum, Rigam*, aliasq; ciuitates ingrederetur; statim quod quærimus,obuiam haberet. Tot enim Monasteria, tot Ecclesias, tam Parochiales, quàm etiam Cathedrales, olim à Catholicis ædificatas, nunc ab Euangelicis occupatas,reperiret;vt non mali Arithmetici laudem mereatur, si quis illas certo numero comprehendere possit. Illud verò maximè mirum videri potest, cur tantoperè Anonymus nos insectetur; quia trium vel quatuor Parochialium Ecclesiarum, penes nos sit ius patronatus, nobis à Regibus legitimo iure, absque vllius iniuria,

ria, collatus; cùm maximè hæretici infinitas vi,& iniquè occupent Ecclesias. Hæ mihi hoc consideranti in mentem causæ venêre: Primùm, quia rumpitur inuidia; deinde, quia desperat, quod in manibus nostris est, posse amplius ab hæreticis rapi. Demum, quia videt in huiusmodi Ecclesiis magis splendere cultum Diuinum; auctis enim Sacerdotibus, augentur & spiritualia ministeria; quibus si addatur solita Societatis, in templis ornandis, industria; quis non videt, cum cultu Diuino, Catholicum augeri splendorem? quem hæretici, vt tollant, neruos omnes intendunt. Anonymus ergo ad speciem, licet ineptè, Parochorum iura propugnat; reuera autem, & Catholicum splendorem, & cultum Diuinum, & Dei honorem oppugnat. Quis enim credat, eum ex animo Parochis bene precari, qui Parochos in crucem vellet actos? quàm autẽ fraudulenter agat, ex eo cognoscitur; quia dum templũ & domum Parochialem Parocho Torunensi, ex iustitia reddere velle videtur; illud machinatur; vt Parochus, quod sponte & legitimè nobis dedit, à nobis iniquè recipiat; & si hoc non succedat, saltem inter nos & Parochũ, discordiarum semina iaciat; & hac fraude, nostra ministeria retardet, & impediat; sed frustra laborat; *frustra enim iacitur rete ante oculos pennatorum.* Cùm autẽ non auaritię solùm, sed etiam fraudis Societatẽ insimulare velit; exempla autẽ vera non habeat; ad fabulas recurrit. Narrat igitur, Patres fœminam infirmam circũuenisse; & vt Societatẽ hæredẽ institueret, persuasisse. Sed cùm, inquit, fœminæ nepos hoc intellexisset, opera medici vsus; Patribusque, qui nunquam à latere infirmæ discedebant, astutè exclusis; ipse cum Notario accessit; vt testamentum mutaret; eumque hæredem institueret, effecit. re perfecta; via, qua venerat, cum Notario discessit. regrediuntur Patres; fœmina moritur; illi hæreditatem adire volunt; at nepos intercedit, & hæreditatem præripit. Hæc est fa-

*Iuspatronatus Iesuitis collatũ, cur tantoperè hæreticis displiceat.*

*Prouerb: 1.*

est fabula; quæ si Romæ, vel in Italia, vt ait **Anonymus**, accidisset; profectò in Tragœdiam conuersa fuisset: nam & testamentum sine testibus, ac debitis solemnitatibus, tanquam spurium reiectum fuisset; & Notarius, Medicus, atque Nepos, linguam & dexteram, ne amplius mendacium dicere, vel scribere possent, amisissent. Non aduertit hoc homo falsarius, qui iure suæ patriæ, Italiam quoque regi existimabat. Sed illum modò relinquamus, alibi reperiemus; interim verò, ne erremus quæcunque dixit, temerè ac falsò dictum existimemus.

## *AN GEDANI, TORVNII, Rigæ, Derpati, Vilnæ, Posnaniæ, Lublini, Societas vlli iniuriam fecerit, vel publicam pacem turbarit. Cap: IX.*

TAM in particularibus districtuum Conuentibus, quàm in generalibus Regni Comitiis, sæpius quorundam querelas audiuimus; quasi vel aliena inuadamus; vel publicam ciuitatum pacem turbemus, & Regnum euertamus. Hæc quoque discussi, & rebus inter se collatis, rationibusque subductis, dati & accepti summam feci; & tandem quid alij nobis; quid nos aliis in genere iniuriarum deberemus, collegi. Et aduerti, nobis quidem multos multa debere; quia multi multas nobis iniurias fecêre; attamen qui iniuriam fecerunt, quasi accepissent, pœnas à nobis repetunt. Rem ad calculum reuocemus; & quod asserimus, exemplis illustremus.

*GEDA-*

# *GEDANVM.*

GEDANI, vtraq; auctoritate, Regia & Episcopali, collocati sumus; & templi *Brigittani* concessus vsus. Vident Gedanenses nonnullum fructum fieri, & sensim Catholicam religionem propagari. Hoc quidem ferre non possunt; nondum tamen Catholicum exercitium apertè impedire volunt, obliquas igitur vias quærunt; & quasi nos illius templi essemus iniqui inuasores; ipsi verò pij defensores; vtraq; auctoritate Regia & Ecclesiastica contempta; vi nos templo excludunt. Rei indignitate motus *Illustrissimus Laurentius Gebicki, Vladislauiensis Episcopus, & Regni Cancellarius*, accurrit; & Patres in statu suo reponit; nouisque suis ac Regiis firmat decretis. Vix autem discedit, cùm Gedanenses, iure rursum violato, vsum tépli Patribus vi adimunt; armatamque custodiam, ne vel accedere possint, collocant. Quo facto Gedanenses, & in Regiam Maiestatem contumaces; & in Episcopalem inobedientes; & in Catholicæ religionis libertatem iniuriosi; & in nos violenti esse, conuincuntur. Et nihilominus fucum actionibus suis facientes, spargunt, nos inuasores, & alieni raptores esse; & sic tantum abest, vt quod ademerunt, restituant; vt potius nouis iniuriis afficiant. Quod argumentum conuincit eos decipi, qui putant Regnum nostris legibus gubernari. Sed spero tandem Regiam cum Regno Maiestatem, harum rerum pertæsam; ne malum latius serpat; opportuna remedia adhibituram; cùm maximè videat nihil aliud, quàm religionem Catholicam ad interitum peti; initium autem à nobis fieri. Nam sicuti *Illustrissimus Comes Hieronymus Rozrazeuius Episcopus Vladislauiensis, vir auctoritate, prudentia, & pietate clarissimus,* cùm suæ Ecclesiæ necessitates examinasset; modos ac vias, quibus Dominicum gregem sibi concreditum;

*Gedanensiū qualis in Iesuitas animus.*

ditum; maximè verò nobiliſſimum Gedanenſe emporium, in viam ſalutis dirigeret, exploraſſet; nihil aptius Collegio Societatis eſſe iudicauit; ſic religionis Catholicæ aduerſariis, nihil magis cordi eſt, quàm vt impediãt, ne Collegium hoc perficiatur. Sed placet audire ipſummet Antiſtitem in Priuilegio fundationis Collegij, ſic loquentem.

Hieron: à Rozrażow Epiſ: Vladiſ. de Societate iudicium.

*Prima omnium, tanquam ad id maximè hoc tempore idonea, venit in mentem Societas* I E S V *; quam ad excolendam vineam Domini, hæreſesq; euellendas, vocatam eſſe; magnoq; cum fructu, vbiq; terrarum, etiam apud infideles & gentes, non ſolùm circa ſalutem proximorum; verùm etiam circa educationem, atq; inſtitutionem iuuentutis, laborare, & deſudare, euidentibus indiciis cernimus; ad quod vel maximè piorum Principum, vigilantiſſimorũq; Antiſtitum exempla; tam in hoc, quàm in aliis Chriſtianis Regnis, non parum nos incitarunt; qui eandem Societatem magnifecerunt; complexi ſunt; ipſiſq; non pauca domicilia, & Collegia vtiliſſimè erexerunt, & fundârunt. Proinde communicato conſilio, cum Venerabilibus Fratribus noſtris, Prælatis, & Canonicis Eccleſiæ noſtræ Cathedralis Vladiſlauienſis; req; bene & per multos annos deliberata, & expenſa; hoc conſilium noſtrum, quod à Deo ipſo omnium bonorum fonte profectum arbitramur, executioni mandare conſtituimus. Atq; tandem à Reuerendiſſimo P. Claudio Aquauiua, Præpoſito Generali eiuſdem Societatis, id quod ſummoperè ad Dei gloriam deſiderabamus, precibus obtinuimus; qui prout ante aliquot bonos doctosq; operarios, pro illa ciuitate* (Gedânenſi) *magno multorum bono nobis conceſſerat; ita etiam tandem Collegium quoq; ipſum Societatis ibidem* (Gedani) *accepturũ ſe magna cum animi propenſione recepit. quod quidem nos erigendum, dotandũ, ac fundandum in Dei nomine decreuimus.* Hæc Præſul ille, toto Regno celeberrimus; quibus clarè oſtendit Societatem noſtram, non ad ciuitates turbandas, ſed ad viam ſalutis oſtendendam à Deo eſſe inſtitutam; & tum alibi, tum Gedani collocatam. Neq; verò, ſi vnam religionẽ excipias; vlla

vlla nobis cum Gedanensibus est difficultas. nam cùm alioqui viri honesti sint, honestè nobiscum agunt.

## *TORVNIVM.*

SImili passu non dissimiles Gedanensibus gradiuntur Torunienses. Cùm enim multis ab hinc annis, Collegium nostrum *Torunij ab Illustrissimo Culmensi Episcopo*, sit fundatum, & Regia Regnique auctoritate fuerit firmatum; semper tamen aliquid ipsi contra nos moliuntur; modò vi aperta, modò arte occulta, modò in Nobilium Conuentibus grauia nobis affingendo; modò apud Regiam Maiestatem conquerendo; modò minas intentando; modò famosis libellis famam nostram proscindendo; infinitisque aliis modis vexando. Et nihilominus cùm tot molestias nobis inferant, ita semper contra nos clamant, ac si à nobis ipsi extrema paterentur. Vnum referam, vt ex vngue leonem. *Torunij* æstate præterita, excitatus est nescio quis tumultus; statim vbique diuulgatum nos causam tumultuandi præbuisse; nostros discipulos tumultum perfecisse. Cùm rumor satis exaggeratus, Brunsbergam vbi tunc eram, peruenisset; & si non me latebat, quàm cautè tum mea, tum aliorum Superiorum ordinatione Torunij nostri agant; ne vel minimam ansam querelarum Toruniensibus præbeant: tamen quia in humanis multa præter opinionem, multa etiam contra voluntatem accidunt; eram de sparso illo rumore sollicitus. quàm primum igitur potui, Torunium me contuli; vt potius præsens oculis, quàm absens auribus rem perciperem. Nota narro, ideo paucis expedio. Annuæ Rogationum instituebantur supplicationes; Magistratus vocat nostros, & vt ab huiusmodi supplicatione abstineant, monet; respondent illi, hoc sua nihil interesse; Parochi negotium esse. Parochus igitur de more suppli-

*Toruniensis tumultus causa, non Iesuitæ, sed ipsimet Torunienses.*

cationem instituit; cui quia intersunt nostri discipuli, adsunt & eorum Magistri, qui eos in officio contineant; tum ob sanctitatem supplicationis, tum ob ædificationē ciuitatis, tum ne vlla carpendi daretur occasio. Ciues nescio quas causas prætexentes, plateas cathenis claudunt; clamores excitant; præeuntes vi repellunt; supplicationem impediunt. Hæc ego à viris grauissimis, & illustri loco natis, accepi; qui non ab aliis audiuerunt, sed ipsimet interfuerunt. Iam Torunienses clamant, nostros discipulos hoc facere; nos hoc tentare in perniciem ciuitatis; scilicet nos cathenas trahimus; nos plebem cōuocamus; nos supplicationem armati repellimus. Nec in angulis hæc dicunt, sed in Nobilium Couentibus spargunt; famosis libellis euulgant; & ad V. S. M. scribunt.

*Excusationes Toruniensiū nullæ.*

Vellem hic habere aliquem iudicem, tantùm æquitati non inimicissimum; qui definiret, an pueri, qui nullo armorum genere instructi, solis sertis caput redimiti, bini & bini modestè incedunt, & sub Præceptorum custodia, pias laudes Deo canunt, tumultum excitent? an potius illi, qui plateas præcludunt, libertatem religionis violāt, vi supplicationem repellunt, iniuriam Catholicis omnibus faciunt? At effugium habent; dicunt enim se hæc fecisse, maioris mali declinandi gratia; quia si supplicatio processisset, à plebe aliquid grauius expectari potuisset. Eleganter sanè, ne fiat tumultus, tumultum faciunt; sic fecit vir ille bonus; qui, ne amicus à latronibus spoliaretur in sylua, spoliauit ipse in taberna. Hoc non erat remedium malo oportunum: illud fuisset, si Magistratus plebem cohibuisset, seque vigilantiorem, pacisq; amantiorem ostendisset.

*Vera causa Toruniensis tumultus.*

Veriorem causam audiui ego, à Magistratu esse allatam; cùm, tum nostros, tum Vicarios Sacerdotes, vt à supplicatione supersederent, admoneret; quia videlicet, Torunensium oculi, abominabiles Catholicorum idololatrias,

trias,nõ possunt ferre, hoc enim nomine sanctissima Ecclesiæ instituta appellare consueuerũt, religionis Catholicæ aduersarij,& sanctitatis iurati hostes Caluiniani.Sed illud pulchrum. Parochus vrgente conscientia, suum ius prosequitur; & illud facit, quod sine graui nota omittere nequit; supplicationem enim,vt perficiat,vrget; cùm nõ potest,protestationem facit. Hæc omnia nobis vitio vertunt Torunenses,quasi illum excitemus,& inuitum ad illa præstanda trahamus. Qua in re errant quidem,sed tamen pectoris arcanũ aperiunt; ostendunt enim,quantopere cupiunt nos extra illam ciuitatem,amandatos ne illis in fine suo assequendo obstaculo simus. Volunt enim Catholicæ religionis libertatem tollere, exercitium paulatim extinguere; & quia nos obstare sentiunt, ideo ante omnia amotos cupiunt. Non igitur mores nostri, non discipulorum petulantia; sed odium religionis Catholicæ,vt illis inuisi simus, facit. Non quidem omnibus; plures enim iam veritatem vident, vtilitatem sentiunt, & scholas cupiunt; sed illis, qui priuatum affectum bono communi anteponunt,& secum plures alios trahunt; reque ipsa verum esse ostendunt, quod Romanæ Historiæ parens T. Liuius obseruauit, res priuatas bonis & sanis consiliis offecisse; & non Romano solùm,aliis etiam imperiis & ciuitatibus miserrimum interitum attulisse.

Sed est sanè quod & Toruniensibus gratuler, & mihi gaudeam; illis,quod tandem illum iudicem Serenissimũ Regem repererint, quem toties se desiderasse, nunquam reperire potuisse,conquesti sunt. Dictitare enim consueuerunt, in Polonia non esse ius contra Societatem, illam Iudicem nullum agnoscere, iure cum ea agi non posse. Hæc non verbis tantùm,re etiam ipsa ostenderunt; cùm non via iuris, sed facti nobiscum processerunt; quando violenter nos ex ædibus nostris excluserunt; in discipulos nostros manus iniecerunt, & alia similia præstiterũt:

Sed cùm optimè intelligant,nos in causis realibus, & Iudices agnoscere, & tribunalia non declinare; ad maiorē tamen inuidiam conflandam,vtuntur æquiuocatione, & dicunt nos Iudicem nullum agnoscere. Quod si ad causas reales & terrestres referunt; falsum dicunt,& contrarium ipsimet sentiunt; qui de domo quadam, pluribus annis,nobiscum coram competenti Iudice litigarunt. Si verò de personis intelligunt; odium pandunt: quo vellent licere,more Anglicano, religiosos ad suum prætorium rapere, de fide & moribus iudicare, damnare, mulctare. Quod ne fiat, obstat Priuilegium,nō Societati proprium,sed omnibus religiosis & Ecclesiasticis commune in omnibus Regnis, vbi dominantur Principes Catholici. Sed ne digrediamur, gratulor illis, quòd Iudicem inuenerint Serenissimum Regem, à quo iustitiā expectent. Mihi autem gaudeo,quin continere nequeo, quominus manus ad S.M.V. supplex tendam; fidem obtester, iustitiam implorem, atq; humillimè petam; vt causam hanc cognoscat; vtra pars vtri iniuriosa sit,dispiciat; & quam criminis ream inuenerit,eam vti decet coërceat; modestiusque viuere, & pacem colere, debitis modis edoceat; & tot ac tantis querelis, tandem aliquando modum imponat.Spero enim fore,vt V.S.M. in hac causa nihil aliud inueniat, quàm Torunienses illa duo velle extinguere, propter quæ Collegium in ea ciuitate fuit fundatum, Catholicæ religionis exercitium, & iuuentutis institutionē. Hæc enim sunt illa duo, quorum maximè in literis fundationis Collegij meminit *Illustrissimus Petrus Kostka Episcopus Culmensis*, tanquam summè necessaria; & propter quæ Collegij illius erectionem se optasse & procurasse testatur. Prævidit optimus Præsul, quæ nos modo videmus, pusillum gregem Christi Torunij incrementū sumpturum; & pro vno,qui ante,centum; & pro decem,mille posse numerari; qui assiduè templum frequentent, sacra my-

*Cur Toruniensiu tantum odium in Collegiū Soc. Iesu.*

cra mysteria vsurpent, lucem Euangelij aspiciant. Sicuti & studiosa iuuentus concurrit; quæ velut in herba copiosæ messis spem magnam facit. Hæc sunt, quæ Toruniensium corda pungunt; & ne in ciuitate tantum, tamque longum Catholicorum agmen conspiciatur, supplicationes impediunt; & ne vberes scholastica disciplina fruges, ad maturitatem veniant, eas in herba demetere, vel potius vastare conculcareque volunt.

Neq; dicant, translato Collegio, religionem cum aliis Sacerdotibus Torunij mansuram; quia reuera saltem integra non maneret, si (quod absit) illam ibi omnibus exercere non liceret. Tota autem iuuentutis institutio periret. Non me latet patronum quendam (si Deo placet) veritatis, conatum esse famoso edito libello, Torunienses defendere; sed tot mendacia confinxit, vt mirum sit, scientibus & volentibus Toruniensibus, viris alioqui prudẽtibus, patrocinium illud esse editum: sed quia eorum opera, & in gratiam dicunt esse conceptum, coagmentatum, formatum, editum, vulgatum, variis linguis donatum, & tanquam proprium reputatum; audeo affirmare, in controuersia quę inter nos & illos intercedit, nil magis nobis fauere, quàm istud patrocinium. Nemo enim ignorat, nec Torunienses ignorare existimo, nihil magis obesse litiganti; quàm si documenta, quæ pro causæ firmamentis afferuntur, illico vt probata sunt, falsa, spuria, & suppositititia cognoscantur; vt accidit in hoc libello, cuius aliqua ostendimus falsa; vbi de Societatis diuitiis, seu auaritia egimus: & plura ostendemus, cùm de rebus Gallicis, Venetis, Anglicis, Transiluanicis, & Vngaricis agemus. Tanta enim nocendi voluntas in homine fuit, vt suscepti muneris, defendendæ veritatis, oblitus; quæcunq; mendacia, vel excogitare ipse, vel ab aliis emendicare potuit; omnia temerè, & sine discrimine collegit, & in Societatẽ euomuit. Qua in re magnum præiudicium ipsis Toruniẽ-

sibus fecit; nam cùm tot adulterinos partus supposuerit, verendum est, ne illud quoque priuilegium, quod ad probandum ius alternatiuum, templi Parochialis, protulit, suppositium sit. Certè cõiectura non deest grauis; nam cùm fuerit ita diligens in aliis narrationibus, etiam fabulosis; in ea, quæ summi momenti erat, adeò negligens fuit; vt tempus, locum, Regem omiserit; sine quibus priuilegium perit. Cur autem hoc fecerit, (salua veritate) eam causam fuisse reor; quia in aliis mentiri non putauit periculosum. at in hoc priuilegio supponendo, periculũ erat, ne statim falsitas se proderet, auctorique omnem fidem adimeret; & reliqua omnia suspecta redderet; imo apertè falsa demonstraret. Sed piget tam diu cum homine veritati inimicissimo disputare. Illud Torunienses amicè moneo, vt caueant, ne dum nobis, quasi iniquis bonorum suorum possessoribus, litem intentant, Regis Maiestatem, Regni auctoritatem, Episcopi iura lædant. Nihil enim nos Torunij habemus, quod non Episcopi concessione, Regis voluntate, Regni decreto possideamus. Quare si iniquè domum Parochialem occupamus; Templo vtimur; Collegium & Scholas habemus; iniqui necesse est sint illi, qui hæc dederunt nobis. Caueant præterea, ne dum animo tam obfirmato, Scholas impedire, & Collegium amandare nituntur; aliquam vel contumaciæ, vel inobedientiæ notam incurrant; cùm toties à Rege, & à Regno moniti fuerint; vt nobis molestias inferre desinant. Potius animum ad æquitatem conuertãt, & sibi de nobis, non solùm omnem modestiam; sed quicquid vel Christiana charitas poscit, vel religiosa vocatio permittit, promittant; sibique persuadeant, nos nihil, vt illis obsimus, tentaturos; sed vt prosimus, lapidem omnem moturos.

# RIGA.

NIhilo æquiores sunt nobis Rigenses, quòd eo magis doleo, quo amiciores eos opto. Hi quomodo nobiscum agant, norunt ipsi; id ego tacebo, ne videar dati & accepti rationes pares facere, & malum malo compensare velle. Quos enim in Christi visceribus diligo, saluosque cupio; eos non malè affectos, sed eiusdem Christi charitate cupio habere coniunctos. Quia tamen ipsi ad S.M.V. nos acerbè satis detulerunt; vt quasi cum aliis in nos impetum facientes, facilius vires frangerent, & prosternerent innocentes; idcirco quid mihi cum illis acciderit, operæ precium erit, simplici narratione V.S.M. repræsentare.

*Quales Rigenses erga Iesuitas.*

Cùm igitur Collegium, quod Rigæ habemus, visitarē; Burgrauius ciuitatis, qui & Proconsul erat, Syndicus, & alij nonnulli Senatores, viri verè spectabiles, & honestate atque doctrina præstantes, me conuenerunt; & præmissa publico nomine querimonia; de controuersiis, quas inter nos & ipsos intercedere asserebant, rogârunt, vehementerq; institerunt; vt paci inter Ciuitatem & Collegium consulerem; nostros cohiberem; amicè cum ciuibus differentias componerem. Commissarios quidem à S.R.M. esse decretos; nihilominus omnibus fore gratissimum, si sine strepitu forensi, nobis amicè conuenirent. Ego omnia ex sermone metitus, rem ad concordiam facilè adduci posse non dubitaui; idque mihi gratissimum fore, significaui. Statuta igitur dies, qua coram vtraque pars iura & munimenta sua proferret; vt iis examinatis, quid iustum æquumué visum fuisset, statui posset. Condicta die adfuerunt, omnia hinc inde prolata, & perpensa; iam illud restabat, vt quibus conditionibus rem transigere vellet, vtraque pars aperiret; cum ipsi tempus sibi prorogari

rogari petierunt, vt ad Senatum referrent, pleneque (vt aiunt) potentiam ad concordandum acciperent, quàm primum se redituros, negotiumque finituros, promittentes. Totos integros septem dies expectaui; tandem missus Notarius ciuitatis, qui (quasi mea tentata patientia fuisset) prius an adhuc adessem, interrogauit; tum præmisso eleganti præambulo, nunciauit, Senatum quidem ad concordiam esse propensum; Ciuitatem verò eius ingenij esse, vt non facilè cum ea transigi possit; occasiones esse captandas; tempus aucupandum; longiore mora opus esse; nolle me sat diu, frustra detentum vlterius detinere, bonum iter precari.

Siccine hic est amor pacis? hoc desiderium concordię? spe frustratus dolui, & tantò magis dolui; quia videbam ob huiusmodi controuersias temporales, foueri graues animorum auersiones in plebe Rigensi; quæ prout illi proponitur, credit, nos ciuitatis iura violare, cùm nihil magis abhorreamus, quàm vt illi iniuriam afferamus. Cùm ergo aduerterem lites temporales, impedimento esse rebus spiritualibus, & religiosis ministeriis; non solùm compositionis cogitationem non deposui, sed illam modis omnibus promouere statui. Quare, cùm *Illustrissimus Liuoniæ Generalis Commissarius* Liuoniam reuiseret, illum rogaui; vt si fieri posset, sua auctoritate, controuersias inter nos & Rigenses, etiam cum Collegij detrimento, componeret; siquidem nullum magis detrimentum censeo, quàm cùm eorum animi, quibuscum viuimus, à nobis sunt diuisi. Promisit ille. Verùm cùm in Lithuaniam rediisset, retulit; se quidem concordiæ tractationē aggredi voluisse; sed partem alteram, omnem tractationi aditum interclusisse. Hæc cùm viderem, sicuti antea, sic & post, nostris mandaui; vt Commissarios à S. V. M. designatos, ad expediendam commissionem sollicitarēt, fecerunt. Sed Rigenses causas prætexentes, tempus sem-

per

per protraxère; vt necesse fuerit pro veritate testificanda contra eos de dilatione protestari. Et nihilominus, viri tam graues & serij, nos apud V.S.M.veluti discordiarum architectos, & decretæ commissionis elusores insimulare non dubitarunt. Sicuti Vilnæ, in proximè præterita Procerum Conuocatione; tanquam alienorum bonorũ inuasores,& publicæ pacis turbatores, criminari à se alienum esse non censuerunt. Sed sicuti spero hanc Rigensium præoccupationem, apud S.M.V. nihil veritati præiudicaturã: sic Deus prouidit, vt in illo Procerum consessu, nobis nihil minus cogitantibus, duo Illustrissimi, præcipuæque auctoritatis viri, innocentiæ patrocinium susciperent; *supremi magni Ducatus Lithuaniæ Generalis atq; Cancellarius;* quorum hic sic in eos accusationem retorsit; vt non nos eorum bona, sed ipsos nostra inuadere, & occupare demonstrarit; ille verò,quod ipsum nobis tribuebant, sibi, & S. M. V. tribuendum esse ostendit; cùm Sacræ M. V. iustissimum Decretum *de Calendario Romano in Liuonia* amplectendo; *deq; Estonicis prædicantibus Derpati* prohibendis fecerit; ipse verò Vicariam S.M.V. potestatem gerens, decretum executioni mandari curauerit.

*Defensores Iesuitarum in Conuocatione Vilnẽ: à Rigensib. accusatorũ.*

Hic petunt multi, cur, quæ à S. M. V. sanctè facta sunt, & ab *Illustrissimo Domino Generali* legitimè executioni mãdata,nobis tribuant Rigenses, sicuti Torunienses quæ fiunt à Parocho,vrgentur ab Episcopo; scribũtur à V.S.M. nobis tribuere soliti sunt. Etsi neminem temerè iudico, bonorum honorem saluum volo; duas tamen causas huius rei assignari posse,respondeo; quarum vtraq; ab astutia serpentina, in politicorum officina elaborata est. Primò enim volunt populum decipere, ostendendo decretum, reuera non à Regis voluntate, sed ex aliorum persuasione promanare; & quod consequens est, eundem populum ad resistendum incitare; cùm non Regiæ voluntati, sed aliorum machinationi se resistere arbitrentur.

*Cur Hæretici Regia mandata Iesuitis attribuunt.*

Si enim populus crederet, illam esse iustam, & veram Principis sui voluntatem; non auderet refragari. Inuidiam ergo in Societatem iniquè deriuant; & quod in Regem non audent, in eam euomunt; quia ab ea nihil mali sibi timent. Hac igitur ratione Regiam personam declinantes, Regia decreta, quasi Societatis opera, maledictis lacerant, atque contumeliis. Altera causa est, prorsus à Diabolo inuenta; vident hæreticorum Ministri, & alij hæresum propugnatores; si populus nobiscum amicè agat, & ex præiudicato animum auersum non habeat; facilè mendacia, quæ de nobis, quoad mores dicuntur, perspecturum; & paulatim doctrinam admissurum, atque Catholicam religionem amplexurum; ne igitur populus nobis afficiatur, imo semper magis ac magis auersetur, quæcunq; odiosa sunt, nobis tribuunt. Hinc tot scommata, tot libelli famosi, tot diabolicæ inuentiones, ad decipiendam simplicem plebem, eamque à nobis auertendam. Nolo iudicare, sed non auderem iurare, aliquarum ciuitatum Senatores, hoc politiæ morbo non laborare; qui propterea neq; in ciuilibus & terrestrib9 causis volunt nobiscum concordare; sed quotidie nouas occasiones litigandi exquirunt; vt plebi persuadeant, nos eorum iura violare, priuilegia infringere, bonum publicum turbare; vt plebs hac falsa opinione imbuta, auertatur à nobis, & omnis occasio præcidatur, agendi cum ipsa, de vltimo fine beatæ vitæ, & necessario medio religionis veræ. Derpatum transeamus.

## DERPATVM.

Derpato hoc anno excedere iussi sunt illi Ministri, qui Estonica lingua Lutheri doctrinam, simplicem plebem docebant. Similiter nouum Calendarium ciues recipere sunt iussi. Statim clamor, has esse nostrorum artes.

Derpa-

Derpatenſes ad S.M. V. ſcribunt. Rigenſes intercesſionē addunt; hi ſuadent; illi ſe potius patriam relicturos aſſerunt, quàm vt ſua, de religione priuilegia, violari patiantur. & ne S.M. V. impietatis aut periurij inſimulare videantur; politico ſuperius explicato artificio, culpam totā in Societatem conferunt, noſtroſque optimis quibuſque coloribus, vt agnoſcantur, depingunt. Hîc non eſt opus confutatione, res ipſa loquitur. Decretum non à nobis cuſum, ſed à Rege profectum. Cur autem ſit factum, quærant qui volunt, meum non eſt, ſecretum Regis ſcrutari, ſed venerari; quanquam nullum hîc cernitur arcanum, res eſt manifeſta. Derpatenſes nullum pro lingua Eſtonica habent priuilegium; ſi quod habent, pro Germanica habent; nullum ius ſuffragatur illis, quin potius tanquam illegitimi poſſeſſores, vſurpata conſuetudine, ſpoliantur. Quo ad Calendarium, credo ego magna incommoda, quæ in ipſa ciuili vita, Calendarij diuerſitatem conſequuntur, ſufficere; vt Princeps in ſua ditione, idem ab omnibus jubeat ſeruari; maximè ſi ex altera parte pro ratione ſtet ſola voluntas.

## *VILNA, & POSNANIA.*

Vilnæ & Poſnaniæ nonnulla acciderunt, quæ etſi malè facta, & publicæ quieti cōtraria, nobis diſplicent; tamen quia religionis intuitu, vel potius rapinæ, vt alij volunt, facta videntur; non deſunt qui ea nobis tribuunt; non quidem quaſi auctoribus, ſed veluti iis, ex quorum diſciplina auctores prodierunt. De iis ad longum diſſerere ſuperfluum puto; nam ſatis nos defendunt inquiſitiones factæ, quibus hactenus (vt ſciam) nullus noſtrorum diſcipulorum inuentus eſt reus. Et eſto inuentus eſſet, nō video, quo iure id nobis crimini dari deberet, niſi omnes

Parentes,omnes Dominos, omnes Magistratus, dixerim & Angelos custodes,damnemus; quorum vel filij,vel famuli, vel ciues,vel commendati, scelus aliquod commiserunt; cùm hi sub illorũ cura, & quasi disciplina viuant. Tunc aliquid efficerent aduersarij, si nos huiusmodi dissolutiones, furta, rapinas, scelera, probasse vel non improbasse euincerent. Quod si acciderit aliquem, ad Collegium securitatis gratia confugisse,& Iudicibus non traditum esse; id non ex eo capite venit, quòd huiusmodi hominibus,quos detestamur,faueamus; sed quia immunitas loci religiosi id postulat; nec nos reprehendi debemus,si id præstamus,quod ipsi Reges & Principes iubent præstari, & ipsimet Magistratus prohibent violari.

## *LVBLINVM.*

LVblini res ita se habuit; ante aliquot menses,occasione nescio qua, cæpit populus tumultuari: factio erat duplex, Catholica & acatholica. Concurritur ad arma;vtrinq; augetur tumultuantium numerus. Patres Societatis ex Collegio accurrunt, in mediam turbam se coniiciunt; hos repellunt, illos retinent; seditionem sedant. ex altera parte,omnes armis succincti,minas intentant,ferro litem dissoluere parati: sed malè cum illis actum esset, quia numero & conditione multis partibus erant inferiores. Ergo nostri tumultum, ab aliis excitatum, sedarunt; & nihilominus spargitur, eos tumultum excitasse; & nescio quæ alia, quæ à veritate longissimè absunt, tentasse. Verè magnum præiudicium, quod tollit omne iudicium. Hæc de iis, quæ in Regno quasi domestica nobis obiiciuntur; de extraneis deinceps agendum erit.

DE

# DE ACTIS CONTRA SOCIETA-tem in Galliis, Venetiis, Transsyluania, Hungaria, Bohemia, Anglia: & primò quidem de Galliis. Cap: X.

HActenus prælusimus, iam grauiora aggredimur. Et quid cum Societate apud exteras nationes agatur, videbimus; perpendemusque, an contra eam alibi decreta, in Polonia quoque sint decernẽda? Non enim desunt, qui affirment; & ideo grauissima quæque alibi acta narrant; causasque, id est peccata, propter quæ facta sunt, atrocissima fingunt. Sed absit, vt Polonia omnes, omnium Regnorum leges admittat, omnes nationum mores imitetur. Viuat ipsa iis legibus, quibus & Christo nata, & pietati educata, & ad æquitatem à maioribus est informata; & si quod amplius ad beatè viuendum desiderat, id non temerè à quouis accipiat: sed ex optimis quibusque ea deligat, quibus & magis vnus regnator omnium Deus innotescat; & magnum in animos imperium religio suscipiat; & fundamenta iustitiæ, quæ sunt, nemini nocere, & communi vtilitati seruire, stabiliantur. Quorsum hæc? vt intelligamus, non quicquid maleuolorum quorundam applausu proponitur; illicò à sapienti Senatu, à iusto Principe, à bene instituta Republica esse recipiendum. Rem propius attingo.

Sunt REX Serenissime, qui, vt fidem sibi contra nos concilient in domesticis; extranea perpetuo habent in ore & calamo. *Christianissimum Galliarum Regnum, sapientissimam Venetorum Rempublicam*, & alias nationes optimè Societatẽ agnouisse, meritas pœnas exegisse, condemnasse, in exilium pepulisse. Ex quibus deinde colligunt sce-

lera fuisse grauissima; quibus eluendis tot supplicia fuerint necessaria. Hinc doctrinas pestilentes, atque mores perniciosos esse patefactos. Hinc Regum neces, & Regnorum exitia nos prædicant esse machinatos; & ideo quæcunque alibi in nos facta fingunt, hîc fieri cupiunt; quia facinora, propter quæ facta sunt, in nobis quasi sedē collocasse dicunt.

Et quidem quoad Gallias, de quibus hîc ago, attinet; illa duo attingam: à quibus, vt à capite, reliqua manant, *necem* atque *doctrinam*. Hæc enim sunt illa duo, quibus Anonymus supra nominatus, in patrocinio, seu, vt melius quidam scripsit, latrocinio, veritatis Societatem horrendè exagitandam suscepit; dum enim illam & doctrina hæreticam, & moribus truculentam probare contendit, omnium odium in eandem concitare satagit; & quia audio illum librum, multorum manibus teri, antidotum aliquod contra venenum iis offerre constitui.

*An Iesuitæ Henricū IV. Gal. Regem occidi fecerint.*

Vt autem veritas melius eluceat, quòd ipse omnium potissimum exagitat; ego primo loco assumo discutiendum, miserum & tota æternitate deplorandum *Henrici Quarti Regis Christianissimi* casum; quem à nobis ipse sublatum asserit; ego execrandam calumniam esse ostendo, & ad veritatem cognoscendam triplici via gradior, *Coniectura, Ratione, Testimonio.* Et quidem quoad primum, si in re vlla coniectare licet; Quis adeò mente captus est, vt credat in nos tantum scelus cadere potuisse, vt cogitaremus de eo Rege tollendo, quo Societas nostra, vix habuit amantiorem? Quis ita ab omni sensu abalienatus erit, qui sibi persuadeat, Societatem pertæsam esse potuisse eius patroni, cui vix similem habuit in orbe Christiano?

*Henrici IV. in Societatē beneficia.*

Quis enim illo in ornanda Societate promptior? quis in conferendis beneficiis liberalior? quis in nostra fama defendenda acrior? quis in iis omnibus, quæ ad nostram vel vtilitatem vel dignitatem facerent, procurandis, vigilantior

gilantior

gilantior vnquam fuit, aut esse potuit? si verum est, qui beneficiũ inuenit, inuenisse catenas quibus homines ligaret; quantis quamq; variis catenarũ vinculis nos sibi *Henricus* deuinxit; qui tam multiplici beneficiorũ genere, nos tam constanter complexus fuit? & erit, qui existimet, homines adeò deuinctos posse quicquam aliud cogitare, quàm obsequium, quàm amorem, quàm obseruantiam, quàm grati animi significationem? verè bellua crudelior ille sit necesse est, qui ex se alios fingens, tantam immanitatẽ in humano pectore dominari posse credat.

Ait Anonymus, Regem non semper fuisse Societati amicum, olim eam grauissimè offendisse, venenum mãsisse alta mente repostum. Verum est, olim afflixit, turbauit, exagitauit: sed quod acceperat, quanto cum fœnore restituit? quot quantisué Collegiis, eandem Societatẽ auxit? quàm graui testimonio, Regia Maiestate dignissimo, defendit, promouit, ornauit, amplificauit?

Sed accipe secundò innocentiæ nostræ rationem conuincentem. Tãtopere se à Societate amari, optimus REX intellexit; vt nulla alia re, amori nostro, melius respondere se posse existimârit; quàm si fontem amoris, cor suũ sui in nos amoris certissimum testimonium, apud nos loco pignoris, & amoris ergò sepeliendum commendaret. Vt qui Flexiæ in iisdem ædibus, in quibus ipse vel natus, vel etiam educatus fuerat, Collegium, Regia munificentia dignum, nobis extruxerat; ibidem secundùm nobilissimam sui partem, perpetuò nobiscum habitaret. Huic certè vltimæ, & constanti Regis voluntati, Regina obsequens, cor coniugis, vt ipse voluerat, nobis consignauit. Sed aliud cor omnium preciosissimum, & vtroque, Regi & Reginæ longè carissimum, restabat *Rex filius Ludouicus XIII.* & hunc quoq; in iis, quæ ad pietatem spectant, consanguineorum Principum, præcipuorumque Regni Magistratuum consilio, atq; consensu, Societati Regina tradidit

*Henricus IV. cor Iesuitis testamento legauit.*

*Ludouicus XIII Iesuitis in pietate educandus traditur.*

didit educandum. Hæc sunt certissima veritatis testimonia, æterna nostræ innocentiæ munimenta. Si enim vel minima tanti flagitij in Societatem suspicio cadere potuisset, quomodo hæc facta fuissent? Quomodo prudentissima Regina, carissimum Regis filij pignus, illi eidem P. Cottono instituendum credidisset; quem Regis mariti parricidam, vt latrat Anonymus, suspicata esset? Quomodo *Ludouicus XIII. ipsius Henrici IV. filius dilectissimus*, parentis vestigiis insistens, Regio diplomate, magnificentissimo decreto, Societatem in Regno suo confirmasset, honestasset, amplificasset? Quomodo diploma illud, ad perpetuam Societatis laudem, & ad delendam omnem, si quę restabat, Societatis maculam; ad publicas Parlamēti tabulas relatum fuisset? Quomodo *sapientissimum Parlamentum*, scelerum vindex, & iustitiæ custos, tantum facinus ignorasset? & si non ignorasset, quomodo non omni suppliciorum genere, omnem posteritatem tanti sceleris consciam fecisset? scilicet hæc ignorauit Regina, ignorauit Rex, ignorârunt cognati Principes, ignorauit Parlamentum, ignorârunt Magistratus, ignorauit vrbs Parisiensis, ignorauit Regnum vniuersum. Non ignorauit nescio quis Talpa, quæ, vt nomine, sic caret & luce, & Torunij latitat in cauernis.

*Parlamentum nec Regia nunquam Iesuitas insimulauit.*

Tertio loco testimonia profero, vti omni exceptione maiora; sic omni fide dignissima. Inprimis *Ludouicum XIII. Henrici IV. filium, & Galliarum Regem Christianissimum*, qui post mortem parentis, Regio diplomate, summa cū commendatione, Societatem ab omni criminis suspicione absolutam declarauit; variisque gratiis ac priuilegiis exornatam, in suo Regno stabiliuit. Non intellexit Rex Societatem fuisse parricidam; sed quod parens agnouerat, ipse quoque agnouit, eam Regno esse vtilem, tum populum docendo; tum iuuentutem instituendo; & propterea quam parens antea eiectam reuocauerat, eandem ipse

*Ludouici XIII. de innocētia Societatis testimonium.*

ipse confirmauit. Quæ confirmatio, & innocentiæ Societatis declaratio, adeò delet antiquã eiectionis notam, adeò obliterat omnem infamiæ memoriam; vt Societas non collo appensum funem infamiæ testem, (vt execrandus blasphemat Anonymi libellus) gestet; sed Regium testimonium, famæ restitutorem, & indicem gloriæ in fronte gerat. Diploma autem Regium, ad publicas tabulas, perpetuitatis ergò, relatum est huiusmodi.

## *Ludouicus Dei gratia Galliæ & Nauarræ Rex.*

*Cùm Henricus Magnus Dominus & Pater noster, in obsequij sui bonum, subditorumq́; commodum, vtile, ac valde necessarium fore iudicasset; Iesuitas in Regnum suum, terras, & dominia introducere, ac statuere: habito cum Principibus consanguineis nostris, præcipuisq́; Regni ministris maturo consilio: ex ipsorum iudicio, ac suo motu proprio, certa scientia, plena potestate, & auctoritate Regia, eisdem Iesuitis edicto lato, Mense Septembri, Anni Millesimi, Sexcentesimi tertij, facultatem concessit redeundi, & habitandi in locis ac partibus præfato edicto contentis, aliisq́; postmodum literis suis concedendis: quo edicto in Regio nostro Parlamento Parisiensi registrato, secunda Ianuarij, anni Millesimi, Sexcentesimi quarti, præfatus Dominus & Pater noster, eisdem Iesuitis plurimas Regni huius Ciuitates inhabitandi, diuersisq́; facultatibus potestatem fecit; quod quidem summa cum subditorum nostrorum voluptate factum, & executioni mandatum est; qui in educatione filiorum suorum ad pietatem, iuncto bonarum literarum studio, quicquid optare potuissent, assecuti sunt; ac dicto Domino ac Patri nostro adeò probati sunt;* VT IN IPSORVM MANVS PROPRIVM COR DEPONERE STATVERIT. *Quod quidem post eius obitum, ipsis traditum, & in Flexianum templum delatum fuit. Ideo ne quis voluntatem nostram in dubium reuocare possit, ex certa scientia nostra, plena potestate,*

*proprio motu, & auctoritate Regia, ob easdem rationes; quæ prædictum Dominum & Patrem nostrum permouerunt, quæq; adhuc perseuerant,* PRÆSENTIBVS MANV NOSTRA SVBSCRIPTIS; *ex Iudicio dilectissimæ & honoratissimæ Reginæ regentis Matris nostræ, consanguineorum nostrorum Principum, ac præcipuorum Regni nostri ministrorum, laudauimus, confirmauimus, & approbauimus, & ratam habuimus; laudamus, confirmamus, approbamus, & ratam habemus, præfatorum Iesuitarum in hoc Regnum nostrum, partes, terras, ac dominia nobis subdita admissionem. Ac quantum opus est, aut foret,* DENVO CONCESSIMVS, ET PERMISIMVS; CONCEDIMVS ET PERMITTIMVS *ipsis posse degere ac inhabitare in quibus admissi sunt, aut in posterum admittuntur; obseruando ea, quæ in præhabito Mensis Septembris edicto, Anni Millesimi, Sexcentesimi tertij, continentur; aliisq; literis, ac ordinibus, à prædicto Domino & Patre nostro factis, quibus placet nobis, ac volumus eos vti & gaudere, eadem ratione, qua antehac vsi sunt, ac modò vtuntur & gaudent. Præcipimus Consiliariis nostris in curia Parlamenti Seneschalchis, cæterisq; iustitiæ administris, quorum opera requiritur; quatenus has literas nostras, ac iis Iesuitas, integrè, pacificè, ac perpetuò vti & gaudere curent; & ad id faciendum, & patiendum, quotquot expediet viis, modisq; omnibus debitis, ac rationalibus cogere, non obstantibus quibuscunque in contrarium literis.*

Hîc tandem aperiant oculos aduersarij nostri, & locum dent veritati, seque hactenus vel turpiter deceptos, vel malignè mentitos, esse fateantur. Quod si testimonio Regio non acquiescunt, nosq; adhuc maledictis petunt, vt in ore duorum stet hoc veritatis verbum; alterum testimonium, illorum non ora solum obstruens, sed etiam contundens, profero, & Regiæ Maiestati auctoritatem sacerdotalem adiungo; Diploma scilicet *Illustrissimi Henrici Gondij Parisiensis Episcopi,* qui post mortem *Henrici IV.* ad retundēdas improbas eorum calumnias, qui cum nostro

Ano-

Anonymo *sederunt in concilio malignantium*, amplissimum de Societatis innocentia dedit testimonium, quod hic ad verbũ describo; vt appareat, qua scientia, vel conscientia aduersarij, vt Societatẽ crimine parricidij maculare possent, fœdissimis seipsos mẽdaciis polluere nõ vereantur.

*Illustrissimi Episc. Parisiensis de innocentia Societatis testimonium.*

## *Henricus Gondius Parisiensis Episcopus, Consiliarius Regius.*

*Cùm post crudele in defuncti Regis personam, quem Deus absoluat, perpetratum parricidium, plurimi rumores, hac ciuitate Parisiensi in summum Patrum Societatis* I E S V *damnum, disseminati sint; nos eiusmodi Societatis honori, ac famæ prouidere optantes, animaduerso, quòd non aliunde, quàm ex peruerso, atque inimico, aduersus dictos Patres animo, huiusmodi rumores processerint; omnibus, quibus intererit, manifestamus, præfatos rumores meras esse calumnias, & imposturas, malitiosè contra ipsos conquisitas, & inuentas, in Catholicæ, Apostolicæ, & Romanæ religionis damnum;* ATQVE PRÆDICTOS PATRES NON MODO PENITVS EIVSMODI CALVMNIIS IMMVNES ESSE, VERVM ETIAM IPSORVM SOCIETATEM, TVM PROPTER DOCTRINAM, CVM PROPTER PIAM VITAM, ECCLESIÆ DEI MAXIME VTILEM, ET HVIC REGNO VALDE PROFICVAM. *In quorum fidem &c.*

Liceat hic iterum accusatores nostros monere, vt oculos aperiant, & veritatem luce meridiana clariorem aspiciant, tandemque aliquando, famam nostram proscindere desistant. Quod si illi odio excæcati, hoc non percipiunt; alios moneo, ne eorum fraudulentis detractionibus aures præbeant; ne cæci à cæcis ducti, iisdem quibus ipsi mendaciorum laqueis, irretiantur, inque iniquitatis profundum præcipites agantur.

At dicet aliquis, qui fortè Anonymum legit, si hæc vera sunt, si *Henricus IV.* tantopere Societatem dilexit; quomodo sibi ab illa timuit, vti *Duci de Sulli*, teste Anonymo significauit? An non manifestè vides, *Henrici* sensum atque verba, ab Anonymo esse adulterata? Nunquam *Henricus* Societatem timuit, sed semper Anonymus mentitus fuit. Nam si timuisset, cur illam in Regnum reuocasset? cur in aula apud se homines ex ea habere voluisset? potius illos à se amandasset, potius Societatem è Regno pepulisset. Nunquam igitur *Henricus IV.* Societatem timuit, sed semper Anonymus mentitus fuit.

Iam verò REX Serenissime, etsi quæ diximus, non solùm ostendunt causæ nostræ veritatem, sed etiam aduersarios falsitatis conuincunt; cùm *rectum*, inquiunt Philosophi, *sit suipsius index, & obliqui*: tamen ea est ipsorum natura, vt licet conscientia conuicti; tamen reticere nesciant; sed potiùs alios atque alios maledictorum cumulos, veritatis obruendæ causa coaceruent, vti fecit patronus veritatis, qui quicquid à viginti vel triginta annis, hostes nostri, id est Heretici, in Anglia, Gallia, Germania, in nos euomuerunt, totum ipse lingua & calamo collegit; vt rursum noua aliqua virus acerbitate auctum, veluti mortiferum telum, in Societatem contorqueret; sed frustra laborauit: dudum enim contra venenum, antidotum pararunt viri doctissimi, & in Ecclesia Dei celeberrimi, *Cardinalis Belarminus, Iacobus Gretserus, Ludouicus Richeomus, Petrus Cottonus, Andreas Eudemon, Ioannes*, & alii: qui hęc omnia mendacia, verissimis Apologiis confutârunt; quos si Anonymus videre voluisset, se actũ agere animaduertisset; hocq; labore, si is, quem se dicit, nobilis est, supersedisset. Grauiora, quæ ad hoc caput spectant, seligam; nam omnia prosequi, & *stulto secundùm omnem suam stultitiam respondere*, immensi esset operis; neq; ego Apologiam texo, sed innocentiam nostram aperio. Vt igitur

*Celebres Autores, qui pro Societate Apologias scripserunt.*

aduer-

aduersarius homines Societatis parricidas,& Societatem parricidarum matrem esse probet; multa profert testimonia, tum domestica, ab ipsa Societate petita, tum extranea vndique coaceruata. Illud autem nō satis possum mirari,nulla proferi Polonica; cùm tamen fieri non potuerit, vt Societas cum stomacho, nece & parricidiis pleno,quadraginta vel quinquaginta annis in Polonia māsērit,sua omnia ministeria exercuerit; cum omni hominū genere,gradu,& conditione,versata sit: & tamen ne vel minimum quidem huius veneni odorem exhalarit. Etsi exhalauit, qui potuit fieri, vt ex tot, tamque multis, magnis,doctis, ac prudentibus viris, quibuscū Societas egit, nullus vel leuiter hoc odorari potuerit? Quis hîc non suspicetur aliquid subesse; & testes aliunde adductos, vel à Iudæis contra Christum corruptos;vel ab iniquitate contra Susannā deprauatos; vel ab Anonymo spuriè & suppositiriè adulteratos. Ne tamen vlli iniuriam faciamus, testes admittamus,illos audiamus,eorum conditionem, fidem, auctoritatem examinemus.

Antesignanus est Anonymi nostri dux atq; magister *Anticottonus;* is est famosus auctor,qui infami libro, nostri *Cottoni* sanam doctrinam,conatus est euertere; falsisque interpretationibus illam, tanquam blasphemam atque diabolicam,depingere: sed maior est Cottoni lux,quàm vt tam tenui aranea possit obtenebrari. Quanta autem fides Anticottono habenda sit,non decerno ego, sed *Parisiensis Magistratus* Decretum profero, quod spero non reiicietur ab Anonymo, quandoquidem tanti res Gallicas facit, & tanto honore Magistratus illos prosequitur. Cùm igitur Magistratus ille Caluinianum Bibliopolam, librum illum Parisiis disseminantem,deprehendisset; auctorem autem habere non posset, seminatorem cæpit; mulctæque honorariæ,exiliique damnauit; libellum autem publica auctoritate,publicè lacerari iussit, quòd malignus;

*Magistratus Parisien. in Bibliopolam vendentem famosum libellū, in Cottonē Iesuitam, animaduersio.*

lignus; quòd perniciosus; quòd ad turbas, seditionesque concitandas, & quietem publicam perturbandam, compositus esset. *Sententia* autem *Magistratus Parisiensis verba*, ab Andrea Eudemonioanne, in Antecottoni cōfutatione relata sunt huiusmodi.

*Ex Consilij Sententia, audito super hac causa Procuratore Regio, &c. Ioannes Antonius Ioualinus damnatus est, ipsumq́ damnamus ad mulctam honorariam, foro faciendam, ipso die fori, cùm forum agetur; vbi nudato præter indusium corpore, apertoq́ capite, flexis genibus, suspensa è collo reste, ac facem pondo duarum librarum manu gestans, alta voce, vt exaudiri possit, renunciabit: Quòd sceleste, & malitiosè, per diuersa huius vrbis loca, proiecerit, & sparserit folia, seu chartas impressas, extractas ex libro quodam* PERNICIOSO & MALIGNO, *qui* ANTICOTONVS *inscribitur, ad* TVRBANDAM QVIETEM PVBLICAM, EXCITANDAS TVRBAS, & SEDITIONEM, *in hac ciuitate* MOVENDAM COMPOSITO, *quod fusius habetur in instrumento litis; cuius facti petet à Deo, Rege, & Iustitia veniam. In ipsius autem præsentia, prædicta folia seu chartæ frangentur, & dilacerabuntur. Inhibemus autem illi & interdicimus, sub pœna capitis, ne simile quid committat in posterum. Cæterum ad quinque integros annos, Regni Galliæ exilio illum mulctauimus, & mulctamus.*

Ecce quantus testis, reprobatus, condemnatus, mulctatus; quo tamē noster Anonymus Magistro vtitur; eumque veluti ducem, in hac calumniandæ Societatis via, pari passu sequitur, ac propterea dignus, qui honoris gratia, cum ipso restem è collo suspensam gestet, imo & debitum sibi patibuli thronum ascendat.

Ex his veluti præmissis, infero primò: Si Anticottonus est reprobatus, perniciosus, turbator pacis; ergo Cottonus contradictoriè illi oppositus, probus, salutaris, amans pacis erit. Infero secundò: Si Anticottonus est reprobatus, condemnatus, mulctatus; ergo eius imitator

veritatis patronus, reprobandus, condemnandus, mulctandus erit. Societas autem, quæ illi è diametro opponitur, erit approbanda, absoluenda, præmiis afficienda.

Secundo loco producitur alter libellus famosus, *de abdicatione Henrici III.* inscriptus; non eo quidem nomine, quod contra nos agat, sed quia cùm prauam doctrinam habeat, illũ ex quodam signo, quod quale sit, non dicunt, nostrum opus esse inferunt; sed iniquè partum non nostrum nobis supponunt; spurius est, noster non est. de quo aliud non dico; quia cùm sit Anticottoni germanus, & sequenti Apologiæ persimilis; ea confutata, & ipse confutatus erit. Interim tamen apparet, qua fide nobiscum agant aduersarij, qui cùm in nobis blasphemas iniquitates reperire non possint; blasphemant ipsi, vt suas deinde blasphemias, intolerabili fraude, nobis adscribant.

*Summa aduersariorũ S.I. iniquitas & impudentia.*

Tertium testimonium est, tertius liber famosus, inscriptus *Apologia pro Ioanne Castello,* seu quod idem est *Schatelio, & Patribus Societatis IESV;* scilicet. Ecce quanta fraus & malitia. volunt hostes, non solùm Societatem infamare, sed etiam *Henricum IV.* ita concitare, vt restituendæ Societatis in Gallia consilium in æternum abiiciat. ideo pestilentem librum scribunt, qui in fronte defensionem Societatis preseferat, è ventre mortiferum in Societatem virus eructet; fecerunt perinde ac si quis virginitatem prodere volens, librum in eam à Iouiniano scriptum, defensionem virginitatis inscriberet; vel alium ipse cõponeret, in quo omnes adulterandi artes edoceret, foris verò titulum tutelam virginitatis præseferentem apponeret. Non aliter noster patronus fecit, qui veritatem prodere volens, se veritatis patronum simulauit. Sed hoc est antiquum mendacium, ante plurimos annos à Societate detectum, de quo *Patres Galli in Apologia,* quam *Henrico Quarto* obtulerunt, grauissimè expostularunt; *si vocentur,* inquiunt, *execrandi libri illi, qui nostro nomine malignè sunt publicati,*

*Cap: 14.*

*blicati, nobisq́ suppositi, & summa fraude titulo nostro prænotati, vt est ille de Schatellij parricidio; id nostra nihil refert: nam hactenus nullus nostrum fuit, qui vel titulum libri illius, nedum librum ipsum legerit. Huius rei veritas, tam est perspicua, vt Tua etiam Maiestas nos suo testimonio, ab hoc crimine liberarit; intellexit enim, & Regio animo publicè dixit: Nos non esse illius libri autores. Cur ergo propter librum illum, aduersarij nostri nos infamãt, & tot conuiciis proscindunt?* Hæc *Patres Galli*, qui librum illum non ex Societatis fonte manasse, sed ex odij lacuna, in nostrum nomen irrupisse, testimonio Regio comprobarunt. Cui autem standum sit, Reginé, an fraudulentæ libelli inscriptioni, seu iniquę Anonymi delationi; quiuis facilè potest iudicare. Quod paulò ante innuebam, cogor replicare. Aduersarij nostri, nos sceleris accusare cupiũt; sed cùm nihil in nobis reperiant, scelus ipsi committunt, proditiones laudant, seditiones concitant, parricidia docent, sus deque omnia miscent; tum demum nostrum nomen apponunt, & debitas illis pœnas nos luere volunt.

Sed ecce dum hos partus, tanquã spurios, à nobis reiicimus, alios atque alios supponunt. Quartum enim testimonium profert Anonymus, *Reinaldum* sub nomine *Gulielmi Rossei*, quem è Societate esse dicit, & doctrinam eius carpit. Quid ille dicat, ignoro; hoc vnum scio, illum nõ esse inter nostros scriptores; & doctrinam, quam illi affingit, non esse nostram; sed hæc est ars Anonymi, qui quicquid in auctoribus reperit, quod nobis incommodare possit, vt nobis noceat, hominem nostrum esse clamat; sicuti & *Sanderum*, virum quidem pium & doctum, non tamen nostrum; vt inuidiã augeat, nostrum esse prædicat. Sed fortè ignorantia illum excusat, at malitia accusat.

Quinto proferunt in medium ipsosmet parricidas *Petrum Barriere, Ioannem Castellum, Franciscum Rauaillac*, quos fassos esse asserunt, se à Patribus Societatis ad aggredien-

dum

dum *Henricum IV.* esse edoctos, atque animatos. Magna hominum impudentia, quæ tantùm audeat; sed maior Dei patientia, quę illos sustineat. De *Barriere* illud dicam, cùm ille rumor Parisiis sparsus esset; ipse *Rex Henricus IV.* veritatis defendendæ gratia, publicè coram Magistratibus, & Regni Principibus viris, testatus est, sibi constare neminem è Societate illius criminis reum fuisse, & nominatim *Varadæum*, virum verè innocentem, quem Anonymus accusat, innocentissimum pronunciauit.

*Parricidæ Henrici IV. nunquam Iesuitas cōplices facti, vel consultores suos fecerunt.*

Quoad *Castellum*, pro nobis contra aduersarios stant tria fortissima propugnacula, *Acta Parisiensia*, *Historia facti, & testimonium illius, cuius res agebatur, Henrici Regis IV.* Primò enim in *processu Castelli* nihil intactum reliquerunt, vel Iudices, vel Instigatores, quo possent cognoscere, an illius consilij vllus è Societate conscius fuisset; & ne vmbram quidem potuerunt inuenire. Deinde REX ipse, cùm Societatem à calumniis vindicaret, apertissimè testatus est, ex *Castello* nihil vnquam cruciatibus, aut tormentis extorqueri potuisse, quod vel minimum derogaret Societati. Denique idem confirmat Historia, Anno 1595. Augustæ Vindelicorum impressà. *Schatelius*, inquit, (eo enim nomine Castellum appellat) *extremo supplicio affectus est; cui primò manus dextra resciſſa, dein admotis forcipibus candentibus f mori, & toris brachiorum excruciatus; demum quatuor equis, in diuersa agitatis, frustratim discerptus. Priusquam tamen id fieret, augendi terroris, & acuendi doloris causa, equi incitati, in primo impetu, subito inhibiti sunt; ita vt omnium compages membrorum, cum fragore cruciarentur; quod iteratum est: interea eum quidam allocuti sunt, vt fateretur, quisnam conscius, quis auctor, quis suasor fuisset: at ille sæpius elata clarissima voce, vt ab omnibus commodè exaudiri potuerit, exclamauit, nullum mortalium sibi vllum incitamentum, aut consilium, ad hoc dedisse; seq; nemini vnquam, hac de re, suam mentē aperuisse, scire se, sin aliud dicat, fore, vt iam iam tartara tanquam mendacissimum exciperent;*

*rent.; in cuius sententiæ repetitione, ab equis discerptus, & mortuus est.* Ecce confessio Castelli, ex qua etiam cæcus videt, non Societatem parricidij, sed Anonymum intolerandi mẽdacij esse damnatum. At inquit ille, Castellus fuit Guereti discipulus: fateor, sed & Iudas Christi; ergo Christus parricidij Iudæ condemnandus.

Ad Franciscum Rauaillac quod attinet, tantùm abest, vt quicquam contra Societatem fassus fuerit, vt semper constantissimè, illam animi consiliјué sui consciam fuisse negauerit; & ne minima quidem suspicionis vmbra, hac de re, apud vllum vnquam fuerit; quod supra satis apertè demonstraui: cùm testimonium, de hoc innocentiæ puncto, *à Regina, à Parlamento, ab vrbe Parisiensi, ab vniuerso Galliarum Regno* desumpsi. Qua enim ratione, hæc duo possunt consistere? Societatem de *Henrici IV.* parricidio, publicè, iuris processu, testium confessione conuinci; & tamen eodem prorsùs tempore, calente etiam tum parricidio, eidem, ipsius *Henrici* cor amoris ergò tradi? *Ludouicum filium* spem gentis, hæredem Regni, orbitatis solatium, à sapientissima *Regina* erudiendum credi? à *Rege* in Regno confirmari? Parlamentum ne verbum quidem dicere, Regnum vniuersum silere, Regem & Episcopum contrarium testari? Nimis euidens est, hanc esse calumniam; sed ea est aduersariorum pertinacia, vt Societatem, omnibus omnium votis ac sententiis, absolutam, ipsi velint condemnare.

Hactenus pugna eminus fuit, iam cominus pugnare aggreditur; aduersarius enim ex ipsa Societate, sexto loco profert, *Ioannem Gueretum, & Ioannem Guinardum*, illum parricidij inquit conuictum, hunc etiam morte mulctatũ.

*Gueretus Iesuita captus, tortusque, liber dimissus innocens.*

De Guereti innocentia nullum restat dubium; cùm enim propterea captus fuisset, quia Castellum in Philosophia discipulum habuisset. (nulla enim alia de ipso suspicio fuit) adeò tormentis cruciatus fuit, vt teste *Historia Augustana,*

*gustana*, ſuperius citata, omni vitæ ſenſu deſtitueretur; vi doloris exanimaretur; & animã inter pœnas efflaſſe putaretur. Preterea cùm quicunq; vel ipſius diſcipuli fuiſſe, vel cum eo peccata expiaſſe deprehendebantur, diligẽter examinarentur, an vnquam ex illo quidquam, quod parricidium ſaperet, audiuiſſent; nihil autem vel ipſe faſſus, vel ab vllo delatus fuiſſet; tandem innocens iudicatus, liber dimiſſus fuit; quod minimè accidiſſet, ſi vel ſuſpectus, ne dicam reus, inuentus fuiſſet. Quod idem de Alexandro Haio, de Prouinciali, de Rectore, & reliquis omnibus affirmare licet.

Guinardus autem tanquam Theologus, ſcriptum libellum apud ſe habuit, propter quem captus, & damnatus fuit; at neque vllus vnquam contra ipſum teſtimoniũ reddidit; & ipſemet mortem obiturus, teſtatus eſt, ſe nulli vnquam nocuiſſe, nulli illas doctrinas communicaſſe. Illæ autem quinque propoſitiones, cum reliquis, quas accuſator illi affingit, apud Guinardum non ſunt inuentæ, ſed ad explendam nocendi libidinem ab ipſomet excogitatę. Et quamuis affirmare liceat, tempora magis quàm crimina Guinardum cõdemnaſſe; tamen liquidò falſum eſt, nos illum in noſtrorum martyrum Cathalogum, vt ſuo more fingit Anonymus, retuliſſe. Quod quiuis videre poteſt, cùm Cathalogus ille ſiue pictus, ſiue ſcriptus vulgò ab omnibus habeatur.

Demum ne in ſingulis enumerandis, tempus fruſtra conteramus, omnes quotquot in Societate ſunt, aduerſarij decreto, parricidæ ſunt, *Campiani, Cottoni, Becani, Sà,* innumeri alij. Quia verò ipſe in hac pugna, quam cum Societate ſuſcepit Gallias quaſi ſedem belli delegit; & ex iis quæ ibi acta ſunt, omnia ferè argumenta deſumit; ego quoque in Galliis pugnandum cenſeo, & Gallos Gallis oppono, vnoq́ue ictu omnes mendaciorum acies proſterno.

Prodeat ergo in campum, partes nostras defensurus, ipse omni genere ornamentorum florentissimus, veritatis amore præclarissimus, is quem toties patronum assumpsimus, *Henricus Quartus Rex Christianissimus*, & sua in suo Regno auctoritate, omnium ora obturet; & vti alias sæpe, sic in præsenti maledicorum audaciam compescat. Is ergo, cùm Societatem è pluribus Regni locis, eiectam meminisset, sæpe q; ea de re secum ipse cogitaret, religione sibi iniecta, de ea restituenda consilia agitare cœpit. Verùm cùm multa, & multos obstare videret, longissimã octo nouemue annorum deliberationem habuit; quo tempore, quàm curiosissimè potuit, Societatis mores, doctrinam, conditiones omnes peruestigauit; & tandem explorata vitæ, doctrinæque integritate, eam restituit. Cùm autem anno 1603. ipso Nascentis Domini peruigilio, ad conuocatos Præsides, atq; Senatum, de restitutione retulisset, audiuissetque, quæ à viris, potentia & eloquentia summis, in contrarium opponebantur: ipse Societatis patrocinium suscepit, & sapientia tanto Rege digna, non solùm omnia ei obiecta felicissimè dissoluit; sed constantissimè etiam restitutionem persuasit. Ex multis, quæ Rex summus sui Regni iudex, protulit, illam partem, quæ ad calumniam, in præsenti controuersia de parricidio nobis obiectam, confutandam, plurimum valet, accipio, & veritatis studiosis ponderandam tradò. *Nec*, inquit Rex sapientissimus, *vnquam inuentus est, qui à Societatis hominibus necem Regum didicerit; quare totum hoc, quod illis obiicitur, vanissimum est. Triginta & amplius anni effluxêre, cùm in Gallia iuuentutem excolit, centumq; Scholasticorum millia, ex eorum Collegiis, aut studia absoluerunt; aut ad ea, quæ Iurisprudentiæ siue Medicinæ sunt, accesserunt. Anné istorum aliquis id se didicisse, vel audiuisse ab iis fassus est?* Hæc Henricus IV. Non in angulo aliquo, non leuiter agendo, non cum aliquibus infimæ notæ hominibus; sed in Regia luce, corã summis

*Poss. Tom. 2. Sac: Ap.*

*Testimoniũ Henrici IV. de moribus Soc. & numero Scholasticorum eiusdem in Gallijs.*

summis Regni Magistratibus, de sua & Regni sui salute, seriò grauiterq; disserendo atque decernendo.

Iam quæro, cui maior fides habenda sit, Reginé, qui quid Societas in Gallia, quid in Anglia, quid in Germania, quid vbique terrarum agat, optimè nouit; qui è Regio pectore veritatem promit, suam populiq; vtilitatem quærit; & ne erret, prius omnia diligentissimè expendit, & denique accusationes diluit, *Senatui, Præsidibus, Regno* facit satis? An illi, qui omnis honestatis expers, omnis veritatis hostis, lucis osor, tenebrarum cultor, nihil nisi virus odij exhalat? Hanc Regiã Societatis defensionem habet *Antonius Posseuinus*, rerum Gallicarum peritissimus, 2. *Sacri apparatus Tomo:* cui si addas testimonia, & diplomata *Ludouici XIII. Henrici Gondij Episcopi*, & alia superiùs citata, haud scio quid amplius desiderari possit, ad euidentem innocentiæ Societatis manifestationem. de qua cùm satis multa dixerimus, tempus monet, vt tandem ad id, in quo tantopere debacchantur aduersarij, veniamus ad doctrinam *Marianæ Parisiis* damnatam.

*Doctrina Marianæ de necandis Tyrannis, nil contra Societatem facit.*

Qua in re illud primum pono, contra Societatem nihil esse actum; nam illam eandem doctrinam, quam antea improbarat Societas, Parlamentum improbauit; quòd non in Societatem, sed in dissentientẽ à Societate actionem instituit; in quo Parlamentum imitatione dignum censeo, quod enim malum censuit, damnauit; reliqua non attigit, Societati pepercit. Quod non faciunt aduersarij, qui si næuum in digito reperirent, illicò totum corpus putidum, totum secandum, nulli parti parcendum, conclamarent. Nihil ego de illa doctrina (neq; enim ad rem meam facit) disputo; illud vnum, non esse doctrinã Societatis, (quod tantopere vrgent aduersarii) ostendo. Nam vt vna doctrina sit vnius Ordinis propria, necesse est, vt illam vel vniuersè omnes illius Ordinis Doctores profiteantur, vel profiteri ab Ordinis Præside iubeantur.

 at neutrum

at neutrum in hoc, de quo disputamus, argumento reperitur, imo contrarium demonstratur. Nam quo ad Auctores, ideo aduersarius multos, imo omnes, cum *Mariana* in eadem serie collocauit; quia vel illos non legit, vel certè non intellexit, vel quod verius est, adulterauit. vbi enim propositione quarta *Martinus Becanus, Emanuel Sa,* & alij disertis verbis dicunt, *non licere*, ipse veritatis corruptor *licere* interpretatur. quo eodem modo *Martyris Campiani* verba corrupit; vbi enim *Campianus se & socios, studium & consilia de salute Angliæ non intermissuros*, ait: ipse pro *salute, euersionem* Regni facit. Quis vnquam luculentiùs mentitus fuit? Clamant contra ipsum, omnes ad vnum nostri Scriptores, & falsitatis non accusant solùm, sed & conuincunt; qui votis & stylo semper Principes ac Reges venerati, eorum vitam ac Regna, veræ doctrinæ satellitio stipare, atque tutari summis viribus contenderunt, & Concilio Constantiensi in contrarium nitentes condemnanti, firmiter adhæserunt. Clamant, inquam, hi omnes, & sibi scriptisq; suis ab Anonymo vim inferri, clamant.

*Societatis doctrina, de non occidendis, sed tolerandis Regibus, etiam discolis.*

| | |
|---|---|
| *Ioannes Azorius,* | Instit: Mor: p. 2. l. ij. cap: 4. q. 10. |
| *Gregorius de Valentia,* | T. 3. in S. Th. q. 8. de Iust. puncto 3. § Sed circa. |
| *Ludouicus Molina,* | De Iust. T. 4. Tr: 3. disp: 6. § Quod verò ad 2. |
| *Iacobus Gretserus,* | In Stygmate Mislænico. |
| *Leonardus Lessius,* | L. 2. de Iust. C. 9. dub: 4. |
| *Martinus Becanus,* | In Resp: ad Aphor: Calu. |
| *Petrus Cottonus,* | Libello suo. |
| *Ludouicus Richeomus,* | In expostul: ad Henr: IV. num: 114. |
| *Sebastianus Heyssius,* | In Confess: Aphor. cap: 3. ad prim: Aphor. |

*Nicolaus*

| | |
|---|---|
| *Nicolaus Serarius,* | In Cap: 3. Iudicum. |
| *Emanuel Sa,* | In Aphor: V. Tyrannus. num: 2. |
| *Martinus del Rio.* | In Herculē fur. Sen: n.920. |
| *Andreas Eudemon Ioannes,* | In Confutat: Anticot. pro Garneto, & in Parallelo Torti & Tort. |
| *Franciscus Suarez,* | D. F. |

DVO CARDINALES.

| | |
|---|---|
| *Toletus, &* | In Sum: l. 5. c. 6. num: 10. |
| *Bellarminus, & vniuersæ Societati nostræ sũma veneratione colendus* | In Apol: ad præf: monitoriam c. 13. |
| *Alphonsus Salmeron, è primis decem fundatoribus nostris vnus, & propter excellentẽ doctrinam in Concilio Tridentino Romani Pontificis Theologus.* | In C. 17. ad Rom: disp: 5. § Ideo promitten. |

*Claudius Aquauiua Præpositus Generalis Societatis in decreto, & deniq; Societas vniuersa.*

Hi omnes & Constatiensi Concilio inhærent, & Reges non solùm bonos, sed etiam discolos, tanquam Christi vnctos, acerrimè defendunt; atque de iniuria, quod illis aliud, quàm quod ipsi docuerunt, ab Anonymo tribuatur, grauiter expostulant. Quos si aduersarius legisset, & disertè in terminis certis & claris, quod ipse affirmat, eos negare vidisset, fortè à calumniis atque contumeliis supersedisset; & si illum in auctoribus voluendis laborare pigebat, poterat illos omnes apud *Andream Eudemõ Ioannem* in confutatione Anticottoni, eorum verba & sententias, summa breuitate & claritate referentem, vno quasi

intuitu videre; vel certè ipsi *Eudæmonioanni, & Iacobo Gretsero* doctissimis, & acerrimo iudicio viris, credere, qui illã Marianæ sententiam, illi vni auctori propriam, à Societate verò alienissimam esse testantur. Quanquã hîc mitto maledicta & mendacia, quibus Anonymus illam, in maiorem, quàm veritas ferat, inuidiam vocat, & ad hæreses, aliosque pessimos, & nunquam à vero religioso, censuræ Ecclesiasticę humiliter subiecto, excogitatos sensus, violenter rapit; illumque non Tyrannorum solùm, sed etiam Regum, iniquissimè parricidam facit; hæc inquam mitto, quia hoc non ago, & id quod probare cæpi, argumento inuincibili confirmo. Nam statim atq; Societatis *Præpositus Generalis*, de omnibus Principibus Christianis optimè meritus, librum illum editum intellexit, doluit, & præuisis incommodis obuiam iuit. Decretum enim fecit, quo nostris omnibus, eam doctrinam seuerissimè interdixit; tum ne vllus illam sequeretur, tum vt mundus agnosceret, quid ea de re Societas sentiret. Ego sanè de decreto monitus, vt in *Austria, Bohemia, Styria, Vngaria*, vbi erã Prouincialis, sanctè (sicuti iubebar) seruaretur, effeci.

Neque causæ nostræ obest, illum librum cum facultate Prouincialis, vel Visitatoris, seu etiam Præpositi Generalis, esse editum; hoc enim non probat, doctrinam in eo contentam, Ordini toti esse communem vel probatam; sed tantùm arguit, illos, qui opus reuiderunt, illud non indignum luce iudicasse; non autem vel ipsos in specie de doctrina ad superiores retulisse, vel superiores illam doctrinam approbasse; sed solùm vt quod reuisoribus edi posse videbatur, vt ederetur, concessisse. At verò, vt vna sententia Ordini cõmunis sit, requiritur, vt illam omnes sequi cogantur; vt ergo appareat, quid Societas teneat, & calumniis nullus relinquatur locus, *Præpositi Generalis* decretum ad verbũ hîc describo; est autem huiusmodi.

*Claudius*

## *Claudius Aquauiua, Præpositus Generalis Societatis IESV.*

*Decretum Generalis S. I contra doctrinam de occisione Tyrannorũ.*

*Quandoquidem Societatis Scriptoribus, ac Theologis qui docent, cæterisq; omnibus operariis, haud satis est peruidere, quod in aliorum scriptorum libris reperitur: sed illud etiam est apprimè considerandum, sintné opiniones validis nixæ fundamentis, tutæ, probatæ, scandalis aut aliis incommodis minimæ obnoxiæ. Ideo sanè iustissimas ob causas, quæ ad hoc consilij nos impellunt, præsenti Decreto, præcipimus in virtute sanctæ obedientiæ, sub pœna excommunicationis, & inhabilitatis ad quæuis officia, suspensionis à Diuinis, & aliis arbitrio nostro reseruatis; ne quis deinceps nostræ Societatis religiosus, publicè aut priuatim prælegendo, seu consulendo, multò etiam minus libros conscribendo, affirmare præsumat, licitum esse cuicunque personæ, quocunq; prætextu Tyrranidis, Reges aut Principes occidere, seu mortem eis machinari. Ne videlicet isto prætextu, ad perniciem Principum aperiatur via, atque ad turbandam pacem, eorumué securitatem in dubium vocandam; quos potius ex diuino mandato reuereri, atq; obseruare oporteat, tanquam personas sacras, à Domino Deo pro felici populorum gubernatione, in eo gradu constitutas. Prouinciales autem, qui aliquid horum rescíuerint, nec emmendarint, aut non præuenerint huiusmodi incommoda, efficiendo vt hoc decretum sanctè obseruetur; volumus eos non modò prædictas pœnas incurrere, sed etiam officio priuari: vt sic omnes intelligant, quis sit ea de re Societatis sensus, neq; priuati vnius error, suspectam reddat Societatem vniuersam, quanquam apud æquos rerum æstimatores certum sit, partis vnius aut membri culpam, toti corpori reliquo attribui, iure non debere.*

Conferat iam noster accusator *Decretum Præpositi Generalis* nostri, cum *Decretis Concilij Constantiensis,* atq; *Toletani,* & semel quem profitetur se patronum veritatis se præbeat; ipsam veritatem aspiciat, & videat, an Societas Cõ-

ciliis repugnet, hæreses doceat, Regum neces machinetur; an potius ipse plura mendacia, quàm verba proferat; & crimen suum, & sui similium, aliis supponat: nam vt semel conceptus sermo erumpat: *Non sunt hæ Societatis assertiones, sed hæreticorum abominationes.* contra enim hæreticos, orbem vniuersum perturbantes, edita sunt illa Conciliorum decreta, vt cuicunque Conciliorum acta legenti, luce clarius apparebit. Sed tandem rebus Gallicis finē imponamus, & ad alia progrediamur.

## DE VENETIS.
### Cap: XI.

VIX vllum argumentum est, in quo Societatis aduersarij magis triumphare videantur, quàm quod ipsa è Venetorum ditione ablegata est; & sicuti illam Rempublicā sapientissimam prædicant: sic omnibus imitandam præponunt. Ego verò vt in omnibus Venetos imitentur Poloni, nec meritò laudari, nec vtiliter optari posse censeo: etsi profiteor Venetiis plurima esse, imitatione dignissima; vt pote piè decreta, iustè ordinata, prudenter constituta. Potius imitandā Societatem iudico; vt quoties in deliberationem venit, vtrum Deo, & Vicario eius, obediendum sit, an alteri potestati parendum? illam partem eligamus, quam Apostolos elegisse non ignoramus. Ergo si quis in huiusmodi discrimen incidat, vt vel acerbissimas pœnas ferre, vel cœlo, & honestati, nuncium remittere debeat; viriliter agat: & vestigia ab innumeris, iisque laudatissimis, tam antiquæ quàm nouæ legis viris, pressa, constanter ipse quoque premat; Christumque audiat dicentem: *Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?*

Ex his

Ex his quod quærebam, colligo; imitandam potius Societatem, quæ patriam relinquere, & in exilium ire maluit; quàm obedientiam *Christi Vicario* debitam, violare, innocentiæque suæ puritatem commaculare. Neque puto vllum hoc negaturum; nisi is sit, qui *innocentis Susannæ* causam, accusatorum illius causa, sanctiorem esse neget; hosque præ illa imitandos affirmet. Nam fingas quæcunque, & quantacunq; fingere ars fingendi docet; nunquam aliam causam, nostri è ditione Veneta exilij reperies, quàm hanc vnam, videlicet nos Pontificio violato iure, vti ipsi volebant, manere noluisse. Et ipsimet *Veneti* si interrogentur, quia ingenui sunt, & veritatis magis amantes, quàm aduersarij; nihil aliud, quàm quod dixi, respondebunt. Sanè qui nos reprehendunt, quod *Christi vicario*, cui & lege, & voto obstricti sumus fidem seruemus, idem faciunt, ac si militem Polonū vituperaret, qui iuratam Regno, ac Regi fidem, cum ipso vitæ discrimine, inuiolatam seruasset: illum verò laudaret, qui ignauo timore perculsus, & omnis honestatis oblitus, fidem violaret; Principem proderet; commissam suæ fidei arcem, hosti traderet; cùm tamen nihil gloriosius, quàm in acie honestè mori; nihil inglorius magis, quàm ignauia, & proditione notari. Spero ego, sicuti *Galliarum Rex* eiectam è Galliis Societatem reuocauit, & plura pietatis officia Societas post reditum, quàm ante illi Regno præstitit; sic fore, vt sapientissima illa Respublica mouentis Dei inspirationem admittat, Societatem reuocet, & plura quàm ante obsequia ex nostris ministeriis percipiat. Ad alia properemus.

*Cur Iesuitæ ex ditione Venetorum discesserint.*

# *DE TRANSYLVANIA.*
## *Cap: XII.*

*Societas sæpius in Transyluania, afflicta ab Hæreticis.*

AD Transyluaniam venio, quæ sæpius nobis obiici solet; nullibi enim in Europa, cõtra Societatem, frequentiores excitatæ sunt tragediæ; quàm in hac Prouincia, dissensionum, & quod inde sequitur calamitatum feracissima. Auertat Deus, vt Regnum Poloniæ, quod florentissimum opto, vnquam Transyluanica lue corripiatur; Ecclesiasticum ordinem inuadat; religionem Catholicam premat; ab ouili Christi, non canes solùm, sed & Pastores amoueat; & quod peius est, in exilium pellat; vti in Transyluania tragicè factum esse constat. Nam dum vel *Stephanus Rex*, vel eius *frater Christophorus*, vel *Christophori filius Sigismundus*, ac *Andreas* nepos Cardinalis, & denique *Maiestas Cæsarea*; Principes Catholici, ad Transyluaniæ clauum, sederunt; floruit religio; floruit Ecclesia; floruit Regnum; floruit & Societas nostra doctrinæ laude, nobilium institutione, populi obseruantia, Principum gratia, innocentiæ existimatione. At cùm ex Arrij, Caluini, Lutheri, Heluetiorum schola prodierunt, qui Rempublicam gubernarent, vti *Sigismundi tutores, Moyses, Bockaij, Rakocij, Gabrieles*; statim ordo Ecclesiasticus opprimi; Religio exulare; Societas solum vertere; populus affligi; Regnum vastari, cæperunt: vt Societatis causa cum religionis libertate, ordinis Ecclesiastici incolumitate, populi salute, Regni felicitate coniunctissima videretur. Non fabulas narro, nec falsa fingo; ea quibus interfui, & quorum pars non minima fui, expono.

*Christophoro*

*Christophoro Principe, Stephanoq; Rege* mortuis, *Sigismundus Bathoreus* successit; qui cùm ob immaturam ætatem, regendæ Prouinciæ impar esset; Magistratus qui regeret, totus hæreticus, constitutus fuit: qui cùm postea gubernationem *Sigismundo*, qui vix pueritiam excesserat, resignare deberet; id non prius fecit, quàm vt è Regno Societas pelleretur, cōsentiret; consensit ille quidem ægrè, consensit tamen; sed memor auitæ pietatis, & commendationis tum Patrui Regis, tum Principis Patris; statim atque se in Regno pedem fixum habere sensit, Societatē ad antiquas sedes reuocauit; nouisque censibus ac ornamentis auxit, Ordini etiam Ecclesiastico splendorem restituit: qui verò Sigismundum, vt Societatem dimitteret, coëgerunt, malè perierunt; nam primarius illico interiit; secundarius caput amisit; & pleriq; miserè vitam finierunt. Sed ecce dum omnia fæliciter suum cursum tenent, politicæ turbæ intercedunt; iterum opprimitur religio. Nam postquam Sigismundus Transyluaniam Cæsari resignasset, & *Michael Waywoda* interfectus fuisset; contra Cæsarem Transyluani insurrexerunt; cumq; ipso de Regno certarunt; religionem autem pessum dederūt.

*Prima Soc. persecutio sub Sigismūdo Bathori adolescente Catholico.*

Primus fuit MOYSES, natione Hungarus, patria Siculus, religione Arrianus, qui Turcicis, Scythicisq; copiis instructus, Transyluaniam occupauit. Hic me oculato teste, vt faciliùs rerum potiretur, cum *Claudiopolitanis* conuenit, vt ipsi ciuitatem dederent; ipse potestatem faceret illis, Collegiū Societatis diripiendi, vastandi, excidendi, Patres ipsos eiiciendi, raptandi, mactandi. Omnia momēto facta; Ciuitas tradita, Collegium direptum, Templum dirutum; Gymnasiū Regio opere extructum, vastatum; Patres partim pulsi, partim vulnerati, partim trucidati; nec alij Sacerdotes, qui tunc Claudiopoli erant, immunes ab iniuriis dimissi. Hæc placent aduersariis; quæ ita execrabantur *Turcæ*, vt *Czausius*, qui Bassæ Temisuariensis, ad Moy-

*Secūda sub Moyse Arriano.*

*Czaus Turcicus hære-*

*titorum impietatem detestatur.*

ad Moysem, interpres erat, mihi obiecerit; hoc vel vnico argumento probari, Christianos Turcis esse deteriores; quòd templa Deo dicata vastarent; personas sacras tangere auderent; quod nunquam apud Turcas visum affirmabat;& si voluissem ire *Constantinopolim*, apud suam gentem, maiorem securitatem, quàm apud hæreticos; maioremque humanitatem, promittebat. Dedecus Christianorum est, inter eos reperiri, qui ipsis Turcis detestabilia, vt præclarè gesta, laudent; & imitatione digna existiment. Hic fuit primus Tragediæ actus, vltimum intueamur.

*Dei vindicta in Moyse Arriano.*

Peccatum non dissimulauit Deus; nam totus non abiit Mensis, cùm *Moyses* miserrimè interiit, & interitu suo totam Transyluaniam funestauit; quia vniuersum Nobilitatis florem, miserando suo casu oppressit. Ille autem ciuis Claudiopolitanus, qui Iudex Regius erat; & præcipuus ciuitatis tradendæ, & Collegij vastandi auctor fuerat; ignominiosè è patibulo pependit. Societas autem à Cæsaris Commissarijs restituta; à ciuibus honorificè reducta fuit. Quæ non ob aliud crimen erat eiecta, nisi quia Catholica erat; & Catholicam religionem promouebat; quod ne in posterum fieret, *Claudiopolitani* non tam in nos, quàm in Templum, Collegium, & Seminarium, sæuiebant; omnia enim solo æquabant; vt necesse fuerit, illos, nobis reuertentibus, tradere templum Parochiale, cum reliquis ad Parochiam pertinentibus, quæ ipsi occupabant. Hæc de Moyse.

*Tertia Soc: persecutio sub Bockai, hæresi Heluetio.*

Alter fuit STEPHANVS BOCKAI, patria Hungarus, secta Heluetius. Heluetiam enim hæresim illum profiteri, ex quadam ipsius confessione, quę circumferebatur, intellexi. Hic tanto odio religionem Catholicam prosequebatur; vt se in Transyluania, quam conspiratione in Cæsarem facta, occuparat; non prius dominari posse crederet; quàm Catholicos oppressisset. à Societate autẽ inca-

incæpit; nam cùm in ciuitate *Medienſi* Comitia haberentur, vt coram toto Regno actio de nobis eiiciendis institueretur, effecit. Arrianorum igitur, Caluinianorumque Superintendentes acerrimè illam agreſſi ſunt; eaſq; ferè machinas, quibus alibi peti ſolet, adhibuerunt. multa etiam ex ſuo capite exprompſerunt; illudque, fauente Principe, effecerunt; vt decretum de pellenda Societate conderetur. Aderam ego *Mediesſini*, & de re tota certior factus ab amicis, poſtero die, plenum omnium Ordinũ conſeſſum acceſſi; inauditum non eſſe condemnandum oſtendi; vt me meam cauſam defendentem audirent, petij: æquitati locus datus, & auditus fui. Tantam, Deo propitio, Societatis innocentiam eſſe oſtendi; adeò falſa & ficta, quæcunque in nos coniecta erant, demonſtraui; vt aduerſarij, qui me abſente, tam confidenter famam noſtram lacerarant; me præſente, & prouocante, ne mutire quidem ſint auſi; ſed ſeſe ex hominum conſpectu proripuerint, abſconderintque; quos forte imitarentur multi, ſi aperto quidem, ſed æquo marte liceret congredi; non autem cuniculis veritatem oppugnare.

Sed ad Proceres redeamus; quorum animi ita ſunt mutati, vt facti decreti eos pœniteret; eo igitur lacerato, Societas ſuo loco ſtetit: neque defuerunt, qui ex maioribus ſubſeliis ſponderent, ſe in poſterum nunquam Societati oblocuturos. Res acerba quidem, & inſperata *Bockaio* accidit; ſed cùm aliud non poſſet, diſſimulauit; donec alia occaſione, non iure munitus, ſed vi armatus, Societatem è Regno, reclamante iuſtitia, reclamantibusque bonis, eiecit.

*Vindex ſcelerũ Bockai Deus.*

Sed neque diu illum tolerauit Deus, vix ex Hungaria pedem extuleram, cùm ipſe à ſuis miſerrimè, vti ferebatur, veneno ſublatus fuit. Non diutius *Bockai*, poſt noſtrã è Regno eiectionem regnauit, quàm *Moyſes*, poſtquam Claudiopoli eiecerat, ſuperuixit: vt pari peccato, parem

pœnam

pœnam inflixisse videatur Deus. Neq; enim alio nomine nos eiecit *Bockaius*, nisi quia Catholicam religionem, eo tempore in Trãsyluania, ceruicibus nostris sustinebamus; & cùm me in Hungariam euocasset, nullam aliam causam, cur nos dimitteret, reddidit; nisi quia hoc hæretici, quibus ipse morem gerere volebat, expetebant. Digna Principe vox, scilicet.

*Quarta sub Rakocii Caluinista.*

Tertius BOCKAIO successit, SIGISMVNDVS RAKOCIVS Hũgarus, heresi vel Caluinista, vel Caluino Lutheranus, qui cùm in Principem adscitus fuisset, à *Mathia, tunc Archiduce, nunc Augustissimo Romanorum Imparatore*, clementer requisitus fuit; vt Societatem, per iniuriam dimissam, restitueret. Pro qua re, cùm ad ipsum venissem, etsi omnia tanquam æqua, & iustitiæ consona pollicebatur; rem tamen ad Comitia referendam, respondit. Cùm igitur *Comitia Claudiopoli* haberentur, ne ego admitterer in ciuitatem, diu aduersarij restiterunt; & lapidibus se negotium expedituros, protestati sunt. Verùm tandem ob *Cæsaris* reuerentiam, me admiserunt. Causam eodem, adiuuante Deo, egi; vt æquitas nostra, aduersæ partis iniquitas, innotesceret omnibus; nec vllus fuerit, qui vel verbum in contrarium protulerit. Ea erat vis non orationis, sed veritatis. Cùm igitur aduersarij viderent, se ratione nihil efficere posse; victoriam à nobis stare, aliam viã inierunt; clamoribus omnia implere, furere, tumultuari cœperunt, & facto impetu Societatem proscripserunt; bonisque, quod inprimis auara Principis cupiditas quærebat, spoliarunt. Et ne vlli dubium esset, Societatem propter solam religionem, è Transyluania esse pulsam; & Regnum articulo hac de re conscripto, & Princeps testimonio, manu, & sigillo suo munito, testatum fecit. Articulus enim, quo è Transyluania excedere iussi sumus, ex Hungarico in Latinum sermonem conuersus, sic ad verbum habet.

DE

DE RELIGIONE SIC DELIBERAVIMVS, VT IVXTA ARTICVLOS ANTEA EDITOS, OMNES IN SVA RELIGIONE, SINE IMPEDIMENTO CONSERVENTVR; SED SOCIETAS IESV E DITIONE ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS EXCEDAT. Hæc Comitiorum Articulus. Testimonium autem Principis, vt idem magis eluceat, de verbo ad verbum hic describemus, & est huiusmodi.

*Nos Sigismundus Rakocij, Dei gratia Princeps Transyluaniæ, partium Regni Hungariæ Dominus, & Siculorum Comes, &c.*

*Principis Transyluaniæ Caluinistæ, de innocētia S.I. testimoniū.*

*Significamus tenore præsentium, quibus expedit, vniuersis, quòd cùm superioribus diebus, R. D. Ioannes Argentus Societatis* IESV, *antea in Transyluania Prouincialis, in hoc Regnum Transyluaniæ, eam ob causam venisset; vt à nobis, & subditis nostris, in dicto Regno nostro Transyluaniæ, & partibus Hungariæ, ditioni nostræ subiectis, impetraret, in priora residentiæ suæ loca, olim à D. STEPHANO Rege Poloniæ, Magno Duce Lithuaniæ, ac Principe tunc memorati Regni Transyluaniæ, fundata, simul cum reliquis Patribus, ac Magistris eius Ordinis, regredi liceret; eam rem in Comitiis Generalibus Claudiopoli, ad decimam diem Mensis Iunij, præsenti anno celebratis, diu multumq; agitatam; numero & multitudine Catholici ab aduersariis eorum superati; consequi non potuerunt. Vnde nos præsentibus nostris testificamur, eosdem* PATRES *Societatis* IESV, *vt bonos, & morum integritate graues viros, ex suis Collegiis, bonisq;,* non ob vllum delictum, aut notæ alicuius vitium; *verùm ad instantiam* Romanæ & Catholicæ fidei, contrariam opinionem sequentium, *esse deturbatos, exclusos, & in alia loca demigrare coactos: prout testificamur harum nostrarum vigore, & testimonio literarū mediante. Dat. in ciuitate nostra Colosuar, die 26. Iunij, Anno 1607.*

SIGISMVNDVS RAKOCII. m.p.

Quis iam asserere audeat, Societatem ob aliam causam, quàm ob religionem Catholicam è Transyluania esse exclusam; cùm lex exclusionis aliam non afferat, & Princeps hanc vnam fuisse affirmet, quia hæretici numero Catholicos superant. Cæterùm Patres à probitate, grauitate, & morum integritate, homo hæreticus laudet. Nec verbo solùm, re etiam ipsa, hoc testatus est Princeps; quia Patres, qui tunc mecum erant, in suam tutelam suscepit; iisque religionem Catholicam profiteri, & exercere liberum esse voluit; imo & in gratiam Catholicæ vxoris, vnum ipse dum in Transyluania fuit, aluit.

Vt autem omnia melius pateant, describam hic *Protestationem*, quam tunc contra Articulum, contra nos editũ, Catholici fecerunt, & est huiusmodi.

*Protestatio Catholicorum Transyluaniæ, cõtra decretũ de eiicienda Soc. ab hæreticis factum.*

*Nos subscripti, in vnitate fidei Catholicæ Romanæ Ecclesiæ, consentientes, Regni Transyluaniæ, partiumq; eidẽ adnexarum, tum incolæ, tum in eadem, iisdemq; possessionati, ad vniuersorum tam præsentium, quàm futurorum, notitiam, harum serie, volumus peruenire. Quòd nobis vnà cum aliis sectariis, puta Lutheranis, Caluinistis, Arrianis, aliisq; priuatæ opinionis assertoribus; nón definiendæ religionis, vel ad exterminationem Societatis* IESV; *verùm pro tractandis aliis cùm priuatis, tum publicis Regni negotiis, huc Claudiopolim ad Generalem Dietam congregatis; cùm R.P. Ioannes Argentus, eiusdem Societatis Sacerdos, & in hac Transyluania vice Prouincialis, qui non tam pridem à Serenissimo Principe Stephano Bockai, proprio arbitrio, absq; Regnicolarum consensu, violenter è bonis propriis, & stabilibus residentiis, cum sociis aliis, eiectus fuerat; defendendæ propriæ innocentiæ causa, & interuenientibus etiam commendatitiis, Serenissimi Principis, & Domini D. Matthiæ Archiducis Austriæ, &c. Iuxta mentem Sacratissimæ Maiestatis Cæsareæ emanatas, coram statibus, & vniuersis Ordinibus huius Regni, in templo Arrianorum ad longum auditus fuisset; suiq; aduentus causam, innocentiam, doctrinæ veritatem,*

*ritatem, morum integritatem abundè demonstrando, iustitiam implorasset; & si qui essent, qui his contrarium tum rationibus, tum veris testibus docerent, prodire flagitasset; idipsum nos omnes Catholici, ab aduersariis, contra Patres Societatis, tantum mutua conspiratione vnitis, postulassemus; quod videlicet in dicta causa, nullis testibus conuicti; è propriis sedibus, & bonis, Patres Societatis, non modò non exturbarentur; verùm contra omnem æquitatẽ, à Serenissimo Stephano Bockai eiecti, suis locis, iuribus, & liberis Catholicæ religionis exercitiis restituerentur. Vbi aduersarij se causam desperatam tueri, nec rationibus, aut æquitate, quicquam se consequi posse animaduertissent; obstinata pertinacia, & tumultuario clamore, in id consensissent, vt Patres Societatis ex hac Prouincia penitus eliminarent; cui sententiæ vti contra æquitatem, & communem iustitiam, quæ sua cuiq; reddi, nec quenquam inauditum, non conuictum, non sententiatum damnari suo iure postulat, subscribere haud potuimus. Verùm omnium nostrum nomine, tam præsentium, quàm absentium Catholicorum, fratrum nostrorum, successorumq; nostrorum, de hac indigna, inaudita, iuribusq; Regni contraria sententia, in publica Dieta, tum coram vniuersis contrariis statibus, & Ordinibus Regni, quàm coram ipsomet moderno Principe nostro, Illustrissimo Domino Sigismundo Rakocij, adiunctisq; consiliariis eiusdem, solemniter protestati, eidem contradiximus; nunquam huic sententiæ, Patrumq; Societatis IESV eiectioni, bonorum, iuriumq; eorundem ablationi, consentire volentes; siquidem à piis legitimisq; huius Regni Principibus, fundationes suas, Priuilegia sua, confirmationesuè habeant; neq; alicuius vel leuissimi criminis, cur ea de iure amittere potuissent, vnquam conuicti fuissent; prout contradicimus, præsentium per vigorem. Datum Claudiopoli, xx, Iunij. Anno Domini, 1607.*

*Franciscus Daroczy de Deregnyeo, Sacræ Cæsareæ & Regiæ Maiestatis Consiliarius.*

*Balthasar Kornis Consiliarius Illustrissimi Principis.*

*Balthasar Syluasi, Consiliarius Illustrissimi Principis.*

*Lucas Traufsner Kolusuarius de Hadreno, Illustrißimi Principis Transyluaniæ Consiliarius, & in sede Iudiciaria præsidens.*

*Sigismundus Kornis de Ruska.*

*Benedictus Mindzenti, Comes Comitatus Dobok.*

*Sigismundus Sarmasaghi, Comes Comitatus Thordensis.*

*Pancratius Sennei.*

*Stephanus Hussar.*

*Petrus Banffi de Losoncz.*

*Ioannes Kalnaki.*

*Clemens Beldi.*

*Blasius Kamuty.*

*Gregorius Bornemissa, Iuris vtriusq; Doctor, & sedis Iudiciariæ Illustrißimi Principis assessor.*

*Paulus Foro sedis Iudiciariæ assessor.*

*Simon Lody.*

*Paulus Koncz.*

*Ladislaus Kraynik.*

*Georgius Nagy.*

*Melchior Beteniey.*

Hæc Protestatio prius solemniter fuit facta, in publico omnium Ordinum consessu; tum coram Principe & Senatu eius vniuerso; demum ad perpetuam rei memoriam, innocentiæ nostræ testificationem; & iuris nostri conseruationem, scripta: ac singulorum manu, & sigillo, subscripta atque signata.

Vltimus *Rakocij* successor fuit GABRIEL BATHOREVS; qui à Catholica religione, in qua à Patruo *Cardinali*, & à nobis educatus erat; ad Caluinianorum sectam transiit.

transierat. Hic bellum non Societati, sed religioni cruentum indixit; Nobiles Catholicos oppressit; Sacerdotes nullibi consistere permisit. Vnde & nostri, & alij, vel pulsi fuerunt; vel fuga sibi consuluerunt. Quàm autem miserè infælix perierit, id potius cõmiseratione prosequendum est, quàm narratione. Nunc alter imperat *Gabriel;* qui cùm & ipse sit hæresi infectus, facilè quiuis diuinare potest, quem successum sit habiturus; illud innuisse sufficit, eum adeò Turcis esse addictum, vt etiam MACHOMETI, maxima ex argento candelabra, pro munere misisse dicatur, & potius cum Turcis, quàm cum Christianis fœdus habere velit.

*Gabrielis Betlem Trãsyluaniæ Principis in Machometẽ deuotio.*

Ex his omnibus constat, Societatem nunquam è Transyluania, nisi propter fidem esse dimissam. Cùm enim aduersarij viderent, opposita iuxta se posita, nimis elucescere; nimisué quid inter nostram, & ipsorum doctrinã, inter nostros & ipsorum mores interesset, declarare; ad vim confugerunt: & iustitia honestateque contempta, innocentes oppresserunt.

Quantis autem calamitatibus, sacrilegè peccantem Transyluaniam puniuerit Deus, horret animus cogitare; ex sexcentis inauditis casibus, vnum profero, cui similem, oculum mortalem vidisse, non puto. Vir illustris, & fide dignus, Sigismundus Sarmosagius, dum iter faceret; in quodam deserto pago, puerum octo vel nouem annos natum inuenit, sedentem cum canibus, propè cadauer humanum; cuius caput, pedes, & manus erant integræ, reliquum corpus exossatum erat & consumptum. Interrogatus puer, cuius caput illud fuisset; matris, inquit, meę. Rursus, quis eam deuorasset? cùm ipsa, inquit, fame periisset, canes & ego vorauimus eam; nam ipse quoque fame conficior. Grandia peccata peccauit Transyluania; grandes pœnas sustinuit. In Hungariam gradum faciamus.

*Horrendũ exemplum.*

# *HVNGARIA.*
## *Cap: XIII.*

NON in Transyluania solùm, etiam in Hũgaria passa est Societas; quod illi probro vertitur ab aduersariis, qui malam, ob malos fructus, arborem succisam dicũt: id est Collegiis spoliatam; qua in re Polonos vellent Hungarorum esse imitatores. Ego verò vt ostendam, eos toto cœlo aberrare, tria explicabo, Primò probabo, *non contra Societatem fuisse illam persecutionem, sed contra vniuersum ordinem Ecclesiasticum, imo contra omnem statum Catholicum.* Deinde *initium & originem illius coniurationis* indicabo. Demum, *quid vtilitatis ex hac cognitione, capere possit Polonorum Respublica,* demonstrabo.

*Non Societas, sed Catholica religio in Hungaria impugnata.*

Quoad primum, illam non in nos, sed in omnem Ordinem sacrum, excitatam esse tempestatē, inde planum fit; quia multò maiora damna, quàm nos, passi sunt reliqui Ecclesiastici. Præterea, illi in propriis personis fuerant vexati, quod è nostris accidit nulli: demum multò plura illorum templa spoliata fuēre, quàm nostra. Rem magis enucleemus. *Cassouiæ* nostri liberè permissi sunt abire; at duo Episcopi, *Quinque Ecclesiarum* vnus, *Varadiēsis* alter, sacrilegè fuēre capti, & acerrimè tractati. Quorum primus, an non ad intercessionem V.S. M. dimissus fuit? Verùm adeò ærumnis, & veneno, vt aiunt, confectus, vt *Cracouiam* non vt viueret, sed vt sepeliretur, venisse videretur. Alter verò *Cassouia Varadinum* ductus, furis instar, in fœdo carcere diutissimè detentus fuit; nulla habita ratione ætatis, dignitatis, perfractæ valetudinis. Cùm vltimo è Transyluania exirem, illum tum è carcere dimissum, comitem itineris habui, ita exhaustum, ita lacerum,

*Duo Episcopi in vincula coniecti.*

cerum, vt spectaculum miserandum præberet. Episcopus autem *Vesprimiensis*, an non in illa eadem rebellione, in ædibus propriis, ab iisdem rebellibus, crudelissimè trucidatus fuit? an non eadem rabies, caput ipsius à ceruicibus abscissum, è fenestris ad populum proiecit? Adhuc in arce *Semegensi* expressa sceleris vestigia cernuntur, & à tota posteritate cernentur. Quoties enim muri, Episcopi sanguine aspersi, abraduntur; toties quasi sudarét, cruentari dicuntur; rem non vidi, à viris fide dignis audiui.

*Vnus capite truncatus.*

Taceo hîc Capitula dissipata; mitto Sacerdotes è propriis sedibus eiectos; morte affectos; in contemptum Sacerdotalis castitatis (immane facinus) euiratos. Præterea Ecclesias spoliatas; sacram supellectilem direptam; reliquias Sanctorum, auro, argento, denudatas, & conculcatas; calices, cruces, sacras pixides profanatas; omnem templorum ornatum deuastatum. Affirmant periti rerum Hungaricarum æstimatores, nunquam tantam rerum sacrarum stragem, à Turcis passam esse Hungariã; quantam passa est, à funesta illa, de qua loquimur *coniuratione Bockaiana*. Audiui tunc milites fuisse, qui sacris patenis, veluti bullis serico affixis, equos suos ornarent, sexcentaque alia impietatis genera exercerent; nulli parcebant; templa polluebant; iugales thoros fœdabant; virgines opprimebant; omnia diuina & humana contaminabant; demum quod animus horret, lingua hæsitat, calamus tremit, in Transyluaniam vsque, vbi tunc eram, rumor venit, fuisse militem, verius dixerim latronem, qui sacras aras, Deoq; dicata altaria, nefariis stupris conspurcare non timuerit; sed quid mirum, erant enim Hæretici, & bellum erat Hæreticorum.

Ergo in Hungaria non Societati, sed sacro Ordini vniuerso, crudele bellum est indictum. Nos autem in communi malo, non fuimus immunes; bonis quidem à dominante

minante auaritia spoliati; in personis autem, in religione, & aliis rebus, nullatenus impediti. itaq; semper tam in superiore, quàm in inferiore Hungaria, plures è nostris fuerunt, vti & modò sunt; qui concionando, scribendo, docendo, & reliqua nostra ministeria *Cassouia, Tyrnauia, Posonij,* & aliis in locis exercendo, animarum saluti seruiunt. Et superiori æstate, cùm in superiorem Hungariam excurrissem, vidi *Homonnæ Collegium, à Georgio Homonnai, viro genere & virtute illustrissimo,* de nouo excitatum. Sed & illud occurrit scitu dignum, *Zagrabiæ*, quæ Croatiæ Metropolis est, & in Regis Hungariæ ditione, nos habuisse Collegium; de quo tollendo, cùm in Comitiis agerent Hungarorum hæretici; Croatæ tam fortiter restiterunt, vt omnia se malle pati, quàm hæc permittere declararent; se quidem cum Corona Hungariæ in politicis conuenire, in religione autem dissentire. Ex quo illud infertur, nos, non morum gratia, sed religionis causa, in Hungaria oppugnari; quod re ipsa testatus est, *Matthias Hungariæ Rex, & Imperator Augustissimus,* qui dum in Hungaria odio religionis vnum Collegium dissoluitur, ipse & *Zagrabiæ* à Croatis, & *Lincij* à maioribus suis inchoata Collegia, non exiguis attributis fundationibus perficit; sicuti modò Cæsareum *Pragense Collegium*, magno augustæque liberalitatis digno vectigali exornat. Hactenus Hungaricam persecutionem, in Societatem, minimè excitatam esse, ostendimus: iam quod secundo loco propositum erat, eiusdem persecutionis & rebellionis originem, & initium ostendamus, qua in re, si in vlla alia, animos vellem attentos.

*Croatarum in Catholicā religionem, & Societ: amor.*

*Bockaianæ rebellionis in Hungaria origo libellus famosus.*

Cùm *Bockai* malè sibi conscius, & alieni Imperij pertæsus, dominari ipse vellet; videret autem tam Cæsaris potentiam, quàm Hungarorum fidem, maiorem esse, quàm vt ipse aperto Marte expugnare posset; cuniculis agendum ratus, quod omni tormentorum genere non obtinuisset,

tinuisset, vno leuis membranulæ ictu perfecit; quo videlicet & Cæsaris vires, & Hungaricam fidem, protriuit: Paruulum quendam famosum libellum euulgauit, quo quidam fingebat, se fuisse *Romano Pontifici* à secretis, atq; ex Pontificiis arcanis accepisse, *Clementem Octauum Pont: Max.* cum *Rudulpho Imperatore*, & aliis Christianis Principibus conspirasse, vt omnes Hæreticos de medio tollerent, & Ecclesiæ Romanæ Imperium dilatarent. quod ipse ideo se reuelare profitebatur, vt gratus Deo esset pro beneficio accepto, cũ m à tenebris Catholicorum, ad Euangelicorũ lucem vocatus fuisset. Adhæc fiebant glossæ, loco & tempori accommodatæ; videlicet illud in Hũgaria propositum esse, vt *Cæsar* Hæreticorum bonis, ærarium suum ditaret; *Pontifex* verò indulgentiis & peregrinationibus, quæ sublato Hæreticorum imperio, frequentissimæ Romam fierent, lucrum ingens haberet. ad hunc quoque finem Belgioiosam Cassouiam Generalem missum esse, vt classicum caneret; & primus in eo Regno, ad opus manum admoueret. Ad tantam ergo, tamq; nefariam Catholicorum impietatem auertendam, tantũq; ac tam præsens periculum, ab omnium ceruicibus repellendum, *Stephanus Bockai* arma sumpsisse ferebatur; modusque aperiebatur, quo Hæretici Catholicos præuenientes, in eos insurgerent, eorum, maximè Ecclesiasticorum, opes occuparent; Euangelium suum propagarent; & aliis populis, atque nationibus, tanti facinoris exemplo præire non dubitarent.

Hoc fuit tormentum R E X Serenissime, hæc machina, qua *Bockai* Hungarorum fidem fregit; Cæsaris vires infirmauit; rerum potitus fuit. Nam statim Hungari, tum metu perculsi, tum spe lucri incitati, fidem violarunt; & turmatim ad Bockaium confluxerunt; quod nunquam fecissent, si illum cum Turcis & Scythis fœdus pepigisse, & Regnum ambitiosè quærere, non autem eos ab immi-

nenti nece liberare velle, intellexissent. Accesserunt quidem & Catholicorum nonnulli, sed oppressi, & coacti; vel certè qui ipsi quoque sibi malè conscij, & sorte sua non contenti, rerum nouarum cupidi essent. Patefacta autem coniuratione, cùm *Illustriss: Comes Io: Iacobus Belgioiosa superioris Hungariæ Generalis*, arma mouisset; *Bockai* verò se virtute & viribus imparem agnosceret; ad libelli famosi cuniculum confugit; illumque in Cæsareo Hungarorum exercitu spargi curauit; adeoque Hungarum militem commouit; vt vno eodemq; momento, & Belgioiosam proderet; & alteram exercitus partem, quæ Germanis constabat, insperato inuaderet, & prorsus deleret. Quare nisi famosus ille libellus fuisset, nunquam vel Cæsar Hungariam amisisset; vel Bockai illam occupasset; vel Belgioiosa, qui virtute militari, multis partibus Bockaio præstabat, labefactatus fuisset; nunquã in Hungaria tot rapinæ, tot cædes, tot stupra, tot scelera cõmissa; nunquam tot captiui ab ipsismet Hungaris, vti constans fama erat, Turcis & Scythis precio traditi, incredibili Regni, & animarum damno abducti fuissent. Dum hæc Cracouiæ scriberem, *Illustrissimus Sacræ R. E. Cardinalis Forgatius, Archiepiscopus Strigoniensis, & Regni Hungariæ Primas*, ex peregrinatione ad B. Virginem Czestochouiensem suscepta, in Hungariam rediens, die Conuersioni sancti Pauli sacro, Cracouiam venit, vt est Ordinis nostri amantissimus, apud nos esse non recusauit; cum illo hęc, quæ de Hungaria scribo, contuli; qui omnia verissima esse confirmauit; illud solùm videbatur innuere, facinorum, quæ in illa rebellione, vno famoso libello duce, patrata erant, atrocitatem multò maiorem fuisse, quàm vt verba mea, illam possent explicare. Ipse verò omnia perspectissima habuit; quia vnus ex illis erat, qui & patriam ac religionem propugnabat; & nomine Cæsaris, coniuratis sese opponebat, malisque obuiam ibat. Cùm verò

*Belgioiosa mala arte libelli famosi à Bockai circumuentus.*

inter

inter loquendum intellexissem, illius libelli memoriam, adhuc seruari apud Prælatos; rogaui, vt cùm domum venisset, illius me participem facere vellet. promisit, atq; promissis stetit; librum enim misit, & literas manu propria ad me exarratas addidit; quas cùm à tanto viro sint datæ, pro maiori fide, hic ad verbum descripsi, & sunt huiusmodi.

*Statim atque domum reuersus sum, ex altis niuibus difficulter eluctatus, de transmittendo scripto Hæreticorum, cuius euulgatione Bockaiana rebellio excitata erat, fui sollicitus; & opportunè sese tabellarius obtulit, seruitor nostri M. D. Gasparis Horuat, à quo **R. V. dictum Hæreticorum commentum accipiet; & deprehendet,** quomodo fundamentum perduellionis, mendacium de extirpandis hæreticis, mutuo simulq; collatis Catholicorum Principum viribus, & auxiliis posuerunt; vt qui sacra profanaq; contaminare, omnia iura ex summa impietate euertere in animum induxerant, vindices Euangelij haberentur; & Dei causam se tueri prætexerint. Ita personati incedentes, dirissimam persecutionem contra auitam religionem excitarunt;* & plusquam sexaginta millia Christianarum animarum, in Tartarorum & Turcarum seruitutem redegerunt; *ita tetram, atque abominandam faciem Regni relinquentes, vt seculo forsitan integro, aliquam formam ac speciem recuperare non possit. Caueat sibi Regnum Poloniæ, ab his religionis reformatoribus; & patriæ consulat, horum diabolica fraude vtentium simulationibus reiectis, & pro defensione fidei Catholicæ, tanquam vnica patriæ salute, murum se opponat. Religiosæ ac piæ Paternitatis vestræ mentis erit, ex hoc veneno pharmacum antidotumq; conficere. Quod reliquum est, R. V. diu bene valere cupio, Datum Tyrnauiæ, &c.*

*Quanta Hungariæ in rebellione Bockai deuastatio.*

Hactenus *Illustrißimus Cardinalis Strigoniensis*, ex quo habemus quod quærebamus, originem Hungaricæ coniurationis fuisse famosum libellum, longissimam perniciosissimorum mendaciorum seriem complectentem, quo veluti peste vastata est Hungaria ferè vniuersa. Hinc

reor S. M. V. videre, quod tertio loco positum erat, quid nimirum commodi ex his referre debeamus; vt sumptibus alienis, malis nostris medicinam faciamus. Hic sanè aperiendi essent oculi, & diligenter etiam atque etiam videndum, quo tandem tendant, tot famosi libelli; quorum modò contra Principes Seculares, modò contra Ecclesiasticos, modò contra Religiosos, tam ferax est quorundam procax libertas, vel potius effrenata licentia. Poloniam cum Hungaria non comparo; illud assero, nihil vni Regno accidisse, quod alteri non possit euenire: ergo sicuti per famosos libellos, supra quàm credi possit, in Hungaria depressa est religio, depressus status Ecclesiasticus, res Catholicorum depressæ; tot ipsorummet Coniuratorum clades, tot omnium Ordinum calamitates, tot incendia, tot flagitia, tot captiuitates visæ sunt, vt nulla Hungarorum posteritas immemor sit futura; quis nobis polliceatur, à tantis malis securitatem, si eosdem malorum fontes permittamus domi nostræ scaturire?

Hoc periculum quantum esset, intellexerunt summi orbis Principes, tam Ecclesiastici quàm seculares, *Imperatores*, inquam, *ac summi Pontifices*, qui famosorum libellorum auctores, tanquam humanæ societatis pestes, à fidelium communione separarunt; infamiaque & capite damnarunt. Sed de hoc alibi. Illud hic specto, quod ex Hungaria Societati obiicitur, non magis nobis obesse, quàm obsit vniuerso ordini Ecclesiastico, qui semper oppugnatur à principe tenebrarum. Deinde si quis Hungariam Polonis exemplo esse velit, illum aliud non quærere, quàm tumultus, seditiones, rebelliones; vno verbo Angliam potius quàm Hungariam affectare, & si hoc nondum audeat profiteri. Demum famosos libellos esse prohibendos, & auctores cohibendos. Nec vllus clamet, hoc esse falcem in messem alienam mittere; id esse politicis se immiscere, ac libertatem imminuere; hoc enim non

non eſt vel politiam ſibi vſurpare, vel debitam genti liberę libertatem adimere; ſed eſt conſilium Deo gratum, hominibus vtile, Reipublicæ ſaluberrimum dare.

## *DE BOHEMIA.*
## *Cap: XIIII.*

HAbet V. S. M. Hiſtoriam Hungariæ, iam Bohemicam accipiat; quanquam haud ſatis percipio, quid velint illi, qui Bohemicam nobis obiiciant; cùm hactenus nihil ibi non honorificum nobis acciderit: ſi quid coniectura aſſequi poſſum, illud intelligunt, quod magnus ille nouellarum architectus *Gallobellicus* de Collegio Pragenſi ſcripſit eo tempore, quo miles Paſſauienſis vrbem *Pragam* inuaſit; ſi enim eius nouella, cum famoſo ficti cuiuſdam Cambilhonis libello coniungatur, alter alteri fucum aliquem feciſſe videtur. Nam *Cambilhon* ait, noſtra templa teſtudines ferreas habere; magnum ſupra illas belli apparatum, moſquetas quamplurimas, lanceas, & bipennes, & prægrandium miſſilium lapidum aggeres ampliſſimos; & ad hoc confirmandum adducit domum noſtram *Cracouienſem, & Collegium Pragenſe.* Gallo verò Belgicus nouellam grandem ſpargit, in Collegio Pragenſi, ab Ordinibus Regni, magnum belli apparatum inuentum eſſe; an non vides, quomodo veritas conſonat veritati? ſcilicet. Rem ego prout geſta ſit, miſſis fabulis enarrabo; nam interfui, & vt officium Prouincialis ferebat, in manibus habui. Res ita ſe habet.

Vrbs Pragenſis, REX Sereniſſime, in tres partes eſt diuiſa; in paruam, vt vocant, partem, in nouam & antiquam ciuitatem. Cùm ergo Anno 1611. ipſo Carnis-

*Pragensiũ hæreticorũ in religiosos crudelitas.*

priuij peruigilio, miles Passauiensis paruam partem inuasisset: populus nouæ ciuitatis, occasionem idoneam ad Catholicam religionem opprimendam, & loca sacra diripienda se nactum ratus; omnia ferè monasteria, tam nouæ, quàm antiquæ ciuitatis adoritur; & dum in parua parte cruēta pugna committitur, in noua & antiqua ciuitate, templa, aræ, cœnobia, sacro religiosorum sanguine, à furenti plebe cruentantur; Abbates, Monachi, quicunq; viri religiosi in plebem incidunt, rapiuntur, ad mortem trahuntur; è templorum fastigiis, & turribus altissimis præcipites aguntur; securibus, clauis, gladiis, fustibus, lapidibus, aliisq; armorum generibus, quæ tumultuantem plebem armare solent, crudelissimè enecantur, denudantur; prorsus seruorum Dei laniena instituitur. Tredecim in vno solo monasterio occisi religiosi, & in cumulum coniecti conspiciuntur; omnia rapinis exponuntur; nec vlla, vel ciuilis Magistratus industria, vel Ordinum Regni potentia, tantam rabiem compescere potest. Hæc sunt exempla, quæ aduersarij, ex aliis in nostram patriam prædicant, aduocanda, vt Reipublicæ regimen corrigatur, Societas puniatur, bono publico consulatur.

*Pragensiũ Hæreticorũ in Collegiũ S. I. conatus.*

Sed pergamus. Nemo putet Collegium nostrum obliuioni esse traditum; nam proposito & voluntate nos primi neci, Collegium rapinæ erat destinatum. Sed Deo aliter visum; nam cùm Collegium, ad pontem, qui antiquam à parua ciuitate discriminat, sit positum; ibiq; essent dispositæ turmæ equitum, quæ Passauiensibus transitum prohiberent; non facile plebi ad Collegium patebat accessus; quem, vt sibi aperiret, rumorem sparsit, Passauiensiũ milites in Collegio esse collocatos, qui è latebris erumpentes Bohemos trucidarent. Ergo Præfectus equitũ *Georgius Wratislaus, vir nobilitate & virtute clarissimus*, tres ex Ordine militari misit, qui an rumor ille verus esset cognoscerent; dum autem lustratur domus, & rumor falsi-

tati,

tatis coarguitur, plebs ſuppoſitis trabibus, portas euertere nititur: aduertunt equites, & imperante Præfecto, in confertam turbam irruunt; illam diſſipant; & ne amplius accedant, prohibent; & ſic illo die non à Catholicis, ſed ab Euangelicis, honeſtatis tamen amatoribus, ſeruati ſumus. Ne autem in poſterum plebs quicquam tentaret, præſidium militum in Collegio, Ciuitatis Ordinumq; conſenſu collocatum eſt. Ad Collegium etiam miſſi *viri Illuſtriſſimi, Venceſlaus Wchinſki, Vilhelmus eius frater, & alij Barones nobiliſſimi*, qui nunciarent Ordines Regni, Collegium in ſuam tutelam ſuſcipere; mihi & reliquis omnibus ſecuritatem polliceri; vitam propriam, pro vitæ noſtræ ſalute ſcutum opponere velle. Quod autem promiſerant, fideliſſimè præſtiterunt. Incredibilia enim ſunt humanitatis officia, quæ tum ab aliis, tum maximè à ſuprafcriptis fratribus, experti ſumus; vt maximè mirum fuerit, in tanta rerum perturbatione, tanta armorum licentia, tam diuturno tempore, Collegium noſtrum nihil violenter paſſum eſſe. Quod ſanè nunquam accidiſſet, ſi Ordines illi, maxima, ne dicam, omni ex parte, à Catholica religione alieni, nos ſui Regni perniciem eſſe, vel tantillum ſuſpicari potuiſſent; vel etiam non vtiliſſimos agnouiſſent. A ciuitate ergo Pragenſi diſcant ciues Torunienſes, diſcant Rigenſes, diſcant & Gedanenſes; ſicut & Bohemorum Euangelicorũ exemplum, tuto ſequi poſſunt Polonorum Euangelici. Sed pergo.

*In tumultu Pragẽſi, Ieſuitæ incolumes, ab ipſiſmet Euangelicis, ſeruati.*

Poſt aliquot dies iidem Ordines rogant, vt pro Collegij patrocinio, quod ipſi tam conſtanter ſuſceperunt, aliquam animi grati ſignificationem præbeamus; & vel mutuo, vel precio, illis in neceſſitate conſtitutis, tradam⁹ illas bombardas, cum reliquo bellico apparatu, quem nos in Collegio habere pro certo ſcirent. Reſpondeo, me quidem dolere, quia non habeo, in quo poſſim illis gratificari; rei bellicæ ne vmbram quidem in Collegio eſſe.

*Apparatus bellicus in Collegio Pragenſi fruſtraquæſitus.*

esse. quia verò ipsi se scire dicunt, quærant; & quicquid inuenerint, gratis accipiant; meq; mendacem censeant: quod si nihil repererint, me hoc vnum ab illis petere, vt in posterum, nostris accusatoribus discant fidem non adhibere. Constituti igitur trium statuum Regni, primarij viri, qui Collegium lustrarent. Hi è vestigio aduolãt, & secum exploratores adducunt; qui se & res vidisse, & locum vbi absconderentur, digito ostendere posse, profitentur. Quanta Deus bone, & quàm accurata, non vna, sed triplex inquisitio. Loca notabant hi, fodiebant illi; totum vbique Collegium euolutum; nihil intactum relictum, infra, supra, in hortis, in cellis, in tribus quæ adiuncta sunt Collegio, Templis; & cùm apud viuos omnia explorassent, apud mortuos etiam apertis sepulturis explorare voluerunt; tota die laborantes, fatigati sunt, & nihil inuenerunt; non sine rubore eorum, qui adeò rem certam faciebant, vt etiam currus & vehicula adduxerint, quibus absque mora auveherent, quicquid inuenissent. Hac de re testimonium authenticum dederunt Status, quod impressum vulgatumque fuit, ad retundendam tum *Gallobelgici* vanitatem; tum *Cambilhonis* iniquitatem; tum aliorum credulitatem; qui tam facilè iis adhibent fidem, qui vt noceant Societati, omnia fingere, omnia mentiri, omnia iurare licitum sibi persuadent; sicuti persuaserunt illi, qui oculis propriis apparatum illum bellicum se intuitos affirmabant. Testimonium autem ex Germanico in Latinum sermonem de verbo ad verbum hîc describere visum est, quod tantò maius pondus habere debebit, quantò magis illi, qui testimonium reddunt, à nobis religione dissentiunt; vt non religionis intuitu, nos tueri voluisse, sed veritatis ergò testimonium dedisse videantur.

NOS

*Ordinum Regni Bohemiæ, de innocêtia Iesuitarũ Pragensium, testimonium.*

*Nos Henricus Matthias, Comes & liber Baro de Thurn, & in Creütz, Welich, Losdorff, hæreditarius Hoffmaisterus Carinthiæ, hæreditarius Marschalcus principalis Comitatus Görcensis, Regiæ Maiestatis Hungariæ & Bohemiæ Consiliarius, Burgrauius in Carlstein Generalis constitutus, Leitenant Regni Bohemiæ supremus. Leonardus Coloua, Baro de Fels in Engelsberg, Regiæ Maiestati nominatæ à Consiliis, Regni Bohemiæ supremus Marschalcus campi. Ioannes iunior de Bubna, supremus Præfectus vigiliarum, & Guilhelmus Zakauetz à Zakaw supremus campi Decurio, prædicti Regni Bohemiæ. Omnibus cuiuscunque dignitatis, & ordinis, in quorum manus hæ literæ venerint, amicitiam nostram, & propensam voluntatem.*

*Postquam non solùm ante perniciosam militum Passauiensium irruptionem in Metropolim huius Regni celeberrimi; sed etiam post illam calamitatem, famosus quidam rumor, & libellus perniciosus, contra Reuerendos Patres Societatis IESV, propalam diuersis temporibus spargebatur; quasi illis Patribus Pragæ in Collegio, maximus apparatus bellicus, non contemnenda manus militum, in Patriæ detrimentum congregata, & in promptu esset; decreuimus, nullam industriam & diligentiam prætermittere, nominatum Collegium visitandi, & ad veritatem (commune malum propellendi causa) omni conatu indagandam; imò maiore studio flagrantes cognoscendæ veritatis, triplici inquisitione, per constitutos, trium statuum huius Regni Equites, & ciues, & addictos Decuriones militum, totum Collegium, conclauia, cellaria, cryptas, templa, turres, vbiq; locorum omnia abdita lustrari mandauimus. Verùm nec minimum quidem signum illarum rerum, nec bombardarum, nec puluerum, aut armorum apparatum, multò minus co-*

pias militares inuenerunt; certo cognoscentes PP. Societatis IESV, contra fas, ex maleuolentia quorundam inuidorum, turpi hac nota inustos fuisse. Cùm itaque omnino extra omnem culpam inuenti fuissent, publicum innocentiæ testimonium, iure meritò à nobis petiuerint; quod nos veritatis amantissimi, & strenui propugnatores, mendaciorum hostes acerrimi, ipsis non debuimus, nec potuimus negare. Testamur ergo publicis hisce literis, Patres Societatis IESV, in Collegio Pragensi innocentes esse; declarantes omnia, quæcunque inuidia perciti homines famosa finxerunt de illis, falsa esse. Volumus etiam hoc nostrum testimonium, per publicum aliquem Notarium descriptum, eiusdem auctoritatis esse, ac si ipsum originale in iure exhiberetur. In huius rei argumentum, & testificationem, nos supra nominati, supremus Generalis Leitenant, supremus Marschalcus campi, supremus Præfectus vigiliarum, supremus campi Decurio Regni Bohemiæ, has literas proprijs sigillis munimus, & manu propria subscribimus: & in signum maioris fidei, & testificationis, rogauimus Illustres, Magnificos Dominos Regni Officiales, Iudiciorum Assessores, Regiæ Maiestatis Hungariæ, & Bohemiæ Vicarios, & Consiliarios, vt etiam sua sigilla imprimerent. Datum Pragæ 23. Septembris. Anno 1611.

Henricus Matthias Comes à Thurn, Burgrauius in Carlstein.

Leonardus Coloua, Baro à Fels supr: campi Marschal.

Ioannes Iunior à Bubna, supremus campestrium vigiliarum Præfectus.

Gulielmus Zakauetz à Zakaw supremus campi Decurio.

Adamus à Sternberchc, supr: Burgrauius Regni Bohemiæ.

Adamus iunior à Walstein.

Iaroslaus à Martinitz.

Christophorus senior à Wratislaw.

Georgius à Thalenberg.

Tiburtius Zdziarski.

Hæ sunt

Hæ ſunt Hiſtoriæ, REX Sereniſſime, hæc exempla, atque decreta, quibus in Regnis, ac Rebuſpub. vel vniuerſim, vel ex parte Catholicis, hactenus Societas noſtra cõuicta eſt, ſcilicet, iniquitatis. Verè ſi aduerſarij noſtri, mutato animo, innocentiam noſtram tueri vellent, non video quibus firmioribus argumentis, certioribuſuè teſtimoniis, vti poſſent: cùm ex iis nihil aliud colligatur, quàm nos vel moribus eſſe religioſos; vel doctrina Catholicos; & ſi quid nos paſſos oſtendunt, non niſi ob Catholicam religionem, paſſos eſſe declarant. quod nos vltrò fateri non erubeſcimus; nec vitio nobis, ſed gloriæ Chriſti tribuendum eſſe exiſtimamus.

## *DE ANGLIA.*
### *Cap: XV.*

VNA reſtat Anglia, quæ quo ſchiſmate ſit perdita, quã hæreſi polluta, quàm item vario perſecutionum genere Catholicorũ reliquias affligat, nemo eſt qui neſciat; cùm verò in eo Regno multi ſint Catholici: ad hos ſolandos, & in fide conſeruandos, alioſque ad ouile Chriſti reducendos, Societas ſuam operam dicauit; multoſq; Sacerdotes, doctrina inſignes, virtute conſpicuos miſit, mittitque quoties mittendi facultas datur. Ex plurimis, qui illam vineam coluerunt, licet multi ſæpius capti, damnati, morte mulctati fuerint, nullus tamen alterius criminis iudicatus fuit, quàm religionis; eſto crimen iſtud (ſi crimen appellari poteſt) maieſtatis appellaretur. Poſtremis annis, occaſione coniurationis aliquorum in Regem *Iacobum*, *Henricus Garnetus* è Societate IESV, in ſuſpicionem huius criminis venit; qui captus, damnatus, ſupplicio affectus fuit. Hinc factũ,

 vt aduer-

vt aduersarij nostri, Societatem parricidij insimulantes, ex Anglia quoque argumenta petant; producto in medium præcipuè *Garneti, & Ricardi Valpoli* exemplo. Nos igitur vtrumque ab hac calumnia vindicare, & Societatē in Anglia vnius religionis causa agere, & pati ostendere volumus. Et quidem si ad manum esset Apologia pro *Garneto*, ab *Eudemonloanne* edita, nullo opus esset labore: omnia enim quę desiderari possunt, abundè ibi sunt; sed quia non omnes illam habent, pauca ego excerpam, quæ pro veritate cognoscenda sufficiant.

Et quidem quoad *Valpolum*, facilè est ostendere, non ipsum facinorosum fuisse, sed calumniam ab Anglicano odio in eum profluxisse; res ita se habuit: Quidam *Squirus Anglus*, cùm in Hispania conuersus ad Catholicam religionem fuisset, deinde in Angliam rediisset, captus fuit à *Comite Essexio*, magnæ potentiæ viro; & cùm subiiceretur quæstionibus, vi tormentorum in seipsum mentitus est. fassus enim est, se in Angliam venisse, vt *Reginam Elizabetham*, & ipsum *Comitem* veneno tolleret è medio. Cùm verò Comes vellet, vt Squirus, quod in quæstionibus fassus erat, in iudicio confirmaret, ad tribunal ductus est, & ibi accusatus; & in accusatione sunt additi alij complices, inter quos *Valpolus*; tunc Squirus omnia negauit, & vi tormentorum se mentitum asseruit. Sed iterum decipitur, fit illi spes salutis si fateatur; spe illectus, fatetur. Verùm cùm postea delusus, ad patibulum ductus fuisset, publicè circumfuso populo audiente, testatus est, se prius vi tormentorum, deinde spe vitæ, in seipsum & in alios illud mendacium esse commentum; & cùm vrgeretur, vt vel saltem de Valpolo fateretur, de illo maximè negauit: imo ipso inscio ex Hispania, vbi tunc degebat, discessisse affirmauit. Res antiqua est, & aliâs confutata; sed aduersarij hæc mendaciorū rudera, pridē in sua iniquitate sepulta exhumant, vt iis si fieri possit, innocentē Societatem obruant.

Quoad

Quoad *Garnetum*, virum, omnium qui illum nouerunt, opinione pium & sanctum; illum traducunt *Edoardus Coquus Anglus*, & *Casaubonus Gallus*, à quibus plenam mendaciorum sarcinam accepit noster veritatis patronus; qui si veritatem amasset, eam apud *Eudemon Ioannem* inuenisset. Breuissimè quædam affero, ex quibus colligi possit, *Garnetum* non solùm non parricidam, sed parricidij innocentissimum fuisse, nec autorem, suasorem, aut complicem coniurationis fuisse; sed coniurationi quibus potuit modis obstitisse. Cùm enim nondum vllam de coniuratione notitiam haberet, sed solùm ex coniecturis quibusdā aduerteret, Catholicorum aliquos animo graue aliquid agitare, malis obuiam serio ire statuit. Primò igitur cœpit frequentius & feruentius in concionibus de patientia malorum, & propria Christianorum fortitudine disputare, atque hortari vt ferendo vincere, quàm resistendo vinci mallent. qua in re adeò progressus est, vt *Catesbeius*, coniurationis caput, ægrè ferret, nec amplius, vti solebat, tum frequenter cum *Garneto* ageret. Deinde Romam *Garnetus* scripsit, se dubitare, ne aliquid accideret, & ideo consilium petere, quid sibi faciendum. & cùm responsum habuisset à *Præposito Generali* Societatis, tum à *summo Pontifice*, vt pro viribus omnes turbas & conspirationes impediret, ipse conuocatis, *Catesbeio*, & aliquibus aliis, quorum animos aduertebat esse turbatos, illis voluntatem *summi Pontificis* exposuit; grauissimè monuit, ne inuito Christi vicario quicquam tentarent; si secus fecerint, Deo irato, felicem exitum ipsos non habituros. Demum, cùm in confessione, coniurationem à *Grienwaldo* ipsius Catesbei nomine accepisset, per eundem ea consilia Catesbeio suggessit, vt teste ipso Grienvaldo, maiore diligentia ac fide suggerere non potuisset, si de summi Pontificis capite, controuersia fuisset; omnino à tanto, tamq; immani & Christiano homine indigno facinore,

*Garnetus S. I. cõiurationem contra Regem Angliæ factam omni studio impedire est conatus.*

deterrebat. quia verò ea conditione ſecretum illi creditum erat, vt niſi aliunde illud intelligeret, taceret, alto ſilentio rem totam inuoluebat.

Ex his colligo: Primò falſum eſſe, *Garnetum* fuiſſe auctorem, ſuaſorem, complicem coniurationis, imò ab illa abhorruiſſe, & omni ope impedire voluiſſe. Colligo ſecundò falſum eſſe, Garnetum vnquam faſſum eſſe, ſe cõplicem, vel etiam conſcium alio modo quàm per confeſſionem; imo ipſo vltimo vitæ momento, magna animi conſtantia, innocentiam ſuam teſtatum eſſe, affirmant omnes, qui eius morti interfuerunt. Tertiò colligo falſum eſſe, Garnetum animaſſe Catesbeium ad facinus, ſed potius deteruiſſe. Colligo quartò falſum eſſe, Garnetum ob aliã cauſam eſſe damnatũ, & morti adiudicatum, quã ob Catholicam religionem: & quia non reuelauit coniurationem, quæ ſub ſigillo confeſſionis, ea conditione illi credita erat, vt de ea non loqueretur, niſi prius aliundè de illa re notitiam haberet; quod ipſe ſanctè ſeruauit, quia ſanctè ſeruandum in ſigilli illius reuerentiam eſſe exiſtimauit. quæcunque ergo fingit, & affingit illi *Coquus Anglus*, & ex eo Anonymus Prutenus, totum eſt falſum. Spiritus enim tumultuandi, & coniurandi, longiſſimè abfuit à Garneto, ſicut abeſt à Societate, vti oſtendunt literæ Præpoſiti Generalis ad Garnetum datæ, & ab Eudemon Ioanne relatæ.

*Cur Garnetum Heretici tot mẽdaciis infament.*

Sed oritur dubium; quare *Coquus* & alij, tam diligenter quæſiuerint mendacia, quæ ſupponerent *Garneto*, illumq́; tot maculis deformatum proponant contemplandum. Ad hoc reſpondeo, quantum coniectura aſſequi poſſum, illam eſſe cauſam, quia *Garneti* ea fuit in vita virtus, & in morte conſtantia, vt omnium animos ad ſe rapuerit, & magna ob eius mortem cõmotio ſecuta fuerit; vt timuerint veritatis hoſtes, ne Garneti ſplendor, falſitatis tenebras diſiiceret, & populo ad ſalutem facem præferret.

ferrrt. Nec vana est coniectura, est enim fundata in iudicio, & relatione summorum virorum, qui adfuerunt, & de morte *Garneti* in eum, quem dixi sensum, magnificè scripserunt. Extant literæ apud *Eudemon Ioannem*, potentissimi Regis Legati, qui inter alia, *mortem,* inquit, *tam constanter obitam ingens animorum commotio consecuta est, vt meo quidem iudicio, plures ad Christũ traduxerit, plusq; vtilitatis hoc tanto fortitudinis exemplo attulerit patriæ suæ, quàm viginti ipsis annis, quibus in hoc regno versatus est, illud argumento esse potest, quod cùm moris in Anglia sit, vbi auulsum cor caputq; proditoris carnifex extulerit, à multitudine acclamari, viuat Rex; in hoc supplicio acclamatio nulla fuit.* Hæc ille. Coniecturam confirmat, & veritatem aperit illud *miraculum de spica,* quòd sanctitati hominis additum, animorum commotionem augebat; & ideo ad auertendum ab admiratione *Garneti* populum, *Coquus* & alij mendaciorum, lutum, quo illum macularent, quæsiuerunt; sed *Deus est gloriosus in sanctis suis.*

Denique aliud nihil hic restat, nisi vt eundem Garnetum ab æquiuocationis calumnia vindicemus; illũ enim exagitant tanquam mendacem, sacrilegum, & eius occasione in omnes Doctores Catholicos inuehuntur. Quia verò multi hac de re scripserunt, breuissimè me expediã; negando Garnetum vnquam probasse illam æquiuocationem, quàm illi aduersarij imponunt, quæ vel mendax est, vel mendacium continet, sed illam solùm quam didicit ex sacris literis, & cuius exempla à sanctissimis viris accepit. Vellem enim mihi respõderent aduersarij, quid sentiant de Abrahamo Patriarcha sanctissimo, quando Saram non coniugem esse affirmat, sed sororem; vtrum Abraham mentitus fuit? Quid de Iacob viro prælecto; quando se Iacob negauit, Esau affirmauit, an fuerit mendax? Quid de Dauide Rege & Propheta, secundùm cor Dei, quando cùm à facie Saulis fugeret, ab eo mitti Sacerdoti

*Gen: 12.* *Gen: 27.* *1. Reg. c. 21.*

cerdoti nunciabat? an ipse quoque mendax? & si Rex & Propheta mendax, quis verax? Quid de Iudith fœmina probatissima, de qua diuinum testatur oraculum, non fuisse, qui de ea loqueretur verbum malum; cui vt Holofernes facilius deciperetur, Deus addidit splendorem? eritné qui in ea mendacium aperiat. Sed ne longum faciamus, quid dicent aduersarij de Christo ipso, quando se longius ire finxit? quando filium hominis extremi diem iudicij ignorare dixit? quando loquens in parabolis, volebat, vt Iudæi audirent, sed non intelligerent? Ad hæc & plurima alia similia, quid dicent grandes isti rerũ Diuinarum Atlantes? quid clamabunt? quid vociferabuntur? ego expecto, vt ne nos à mendacio absoluant, se execrando mendacio irretiant, & Abraham, Iacob, Dauid, Iudith, & Christum ipsum mendaces pronuncient. Sed tunc præstabit nos cum Christo & Sanctis, (si ita fas loqui) esse mendaces, quàm cum Caluinista aliquo esse veraces. & *grande solatium nobis erit*, inquit S. Hieronymus, *iis non placere, quibus displicet Christus*. Rursum vellem dicerent mihi, si à latronibus cum S. Athanasio peterentur ad necem, an essent imitaturi S. Athanasium, vt vno verbulo periculum patibuli declinarent, an essent futuri tam religiosi, vt ne veritatem inuoluerent, in malam crucem irent?

Iudith 10. 11.

Epist: 99.

Iam verò si vtrumque extremum vitare velint, vt neque mendacium admittant, neque Christum, cuius in ore dolus non est, mendacem faciant; medium autem ipsi reperire nequeant, ne illos pudeat Doctorem Catholicũ accedere, qui illos inter vtrumque extremum, recto tramite doceat incedere. Docebit enim magnum discrimen inter hæc duo esse, videlicet tegere verum, quod fit per illam æquiuocationem, quam *Garnetus* admisit, & licita est; & dicere falsum, quod fit per mendacium, & nũquam licet. Quod autem *Campianus* docuerit, licere loqui

contra

contra conſcientiam etiam cum iuramenro, is non eſt partus ipſius, eſt ſuppoſititius, ſicuti & plurimi alij. Et manifeſtè probatur; nam ſi *Campianus* & *Garnetus* illam mendacem doctrinam probaſſent, facillimè omnes difficultates,& mortem euadere potuiſſent; affirmando & negando, & iuſiurandum interponendo ad decipiendos Iudices; quod non fecerunt, quia omnino doctrinam illam reprobârunt. Mentiri enim à Catholicis eſt alienũ, proprium Hæreticorum; quibus quicquid libet, licet. neque hîc volo ipſorum mendacia enumerare,neque referre quod narrat *Hieronymus Bolſecus* in vita Caluini, ſe didiciſſe, licere ad promouendam Dei gloriam,& Euangelium ſuum non modò mentiri, ſed etiam innocentes per calumniam circumuenire; & meritò, quia cùm illud Euangelium ſit fraudulentum, non niſi fraude videtur poſſe promoueri. Similiter taceo Zuinglium, qui reuocans primam ſententiam, de præſentia Chriſti in Euchariſtia, ait, ſe pridem falſitatem agnouiſſe, ſed tempori fuiſſe ſeruiendum; id eſt in re fidei mentiendum,pro albo docendo nigrum. Demum mitto Lutherum,qui cùm maximè à Pontifice Romano abhorreret,& nihil minus, quàm de eius obedientia cogitaret; ad illum literas illas dedit, quas refert Surius: *Beatiſſime Pater,*inquit,*proſtratum me pedibus tuæ Beatitudinis offero, cum omnibus quod ſum & habeo, viuifica, occide, voca, reuoca, approba, reproba vt placuerit; vocem Chriſti in te præſidentis & loquentis agnoſcam.* hæc ille, qui non æquiuocabat, ſed in re grauiſſima apertiſſimum mendacium vſurpabat.

*Cap. 20.*

*L. de falſa & vera doctrina.*

*Anno 1517.*

Memini ego, cùm ante paucos annos Caluiniſta,ſeu vt vocant Picardita, eam Cathedram *Pragæ* occupaſſet, in qua olim Ioannes Hus ſuam hæreſim promulgarat; & illam Diuini cultus vmbram,quam adhuc Huſſitæ ſeruabant, amandaſſet; ac propterea populum grauiter offenſum eſſe intellexiſſet, ſibique timeret; populum placare

R volens,

volens, quæ ſuſtulerat, repoſuit; eamq́; rationem reddidit, quia videlicet tempori ſeruiendum eſſet; ſimulareq́; ac mentiri liceret; quo in genere ipſum Paulum Apoſtolum aliquando peccatum mortale admiſiſſe, ore impuro pronunciauit. Sed Hæreticos in mendaciorum luto inuolutos relinquamus, & ad vltimum propoſitionis noſtræ caput deſcendamus, noſtraque teſtimonia cum aduerſariorum teſtimoniis comparemus.

## *TESTIMONIA PRO ET CONTRA Societatem expenduntur: & vtris maior fides adhibenda ſit, decernitur. Caput XIX.*

NON diſputo hic, vtri in rebus Societatis magis credendum ſit, mihiné qui nihil aſſero, quod non habeam perſpectum; an illis, qui de iis diſſerunt, quæ prorſus neſciunt. Nam ſi hanc diſputationem ſuſciperem, facilè accidere poſſet; vt vel tanquam pars non audirer, vel tanquam arbiter ſuſpectus haberer. Alios igitur, quos aduerſariis obiiciam, proferre conſtitui; vt auctoritatem auctoritati, teſtimonia teſtimoniis, homines hominibus, veluti clipeos telis eorũ retundendis, quin etiam retorquendis opponam; illudque efficiam, vt velint nolint, verum à nobis, falſum ab ipſis ſtare fateantur; modò illud concedant, quod ſapientes omnes concedunt, vnicuique in ſua arte credendum; & ſicut cæcus non iudicat de coloribus, ſic cùm de bono publico, de Reipublicæ incolumitate, de recta Principum gubernatione agitur, non quoſlibet audiendos; ſed peritos, ſed ſapientes, ſed eos qui cum laude ad Reipublicæ clauum

clauum sedent, in consilium adhibendos. Iam altissimũ quasi veritatis montem animo conscendamus, & inde veluti ex specula, mente & cogitatione orbem vniuersum circumspiciamus, omnium ora & studia intueamur; & quinam Societatem nostram orbi Christiano vel vtilem dicant, vel noxiam affirment, diligẽter attendamus.

Quattuordecem *Romanos Pontifices* ætate sua vidit Societas; ex iis paucos reperies, qui diutius vixerint, & Societatem magnis beneficiis, magnisué ornamentis non illustrarint. Multi enim confirmârunt, omnes Ecclesiæ vtilissimam prædicârunt, ab impugnatoribus defenderunt; inter quos præstiterunt tres PAVLI, vnus IVLIVS, duo PII, vnus CLEMENS, duo item æterna memoria digni GREGORII.

*Testes pro Soc: Romani Pont.*

Et quidem PAVLVS III. qui primus Societatem instituit, & confirmauit, illam *agrum fertilem, qui non singulis annis, sed singulis diebus, multiplices vberesq́ fructus, ad summi Regis laudem, & fidei incrementum, verbo & exemplo produceret,* appellauit.

*Bulla quæ incipit, Paulus Episcop. anno 1549.*

IVLIVS autem III. qui secundus Societatem confirmauit, *reiectis seculi vanitatibus, ipsam gratum altissimo præbere, sub humilitatis spiritu famulatum, & feruentibus studiis per exẽpla virtutum, & solidam doctrinam, alios ad Diuinæ maiestatis obsequia trahere,* asserit.

*Bul: Dilecte fili, anno 1552.*

PIVS IV. Religiosos Societatis, *sicut nomen,* inquit, *sociorum IESV assumpserunt, ita opere, doctrina, exemplis, ipsum Dominum IESVM Christum imitari, eiusq́ vestigia sequi nituntur.*

*Bul: Dilecti filii. anno 1561.*

PIVS V. *Innumerabiles,* asserit esse, *fructus, quos Christiano orbi Societas IESV attulit, & affert, quæ proprij sanguinis prodiga, vt verbum Dei efficacius plantaret, Martyrio voluntario se supposuit, & Regna ipsa ad Christi agnitionem perduxit,*

*Bul: Innumerabiles. anno 1568.*

GREGORIVS XIII. quo nullus pluribus, maioribusque priuilegiorum firmamentis Societatem stabiliuit, inter

*Bul: Dum indefessæ. 1576.*

inter plurima, quæ in nostri Ordinis Pontificali maiestate variis à se editis Constitutionibus prædicat, *Societatis* IESV, quam venerabilem appellat, *filios tanquam palmites esse*, ait, *qui toto ferè orbe extensi, tam in ouibus dispersis, & extra ouile Christi, sacrosanctiq; imperij Christiani tutelam aberrantibus, reducendis, quàm in lupis vespertinis, & leonum catulis in deuorationem expositis, reclamandis; & tam in nationibus Christiana religione initiatis, quàm immanibus, barbarisq; Diuini cultus, & politici ornatus ignaris gentibus, ferinoq; potius, quàm humano more viuentibus, Euangelico sulco, & Ecclesiastica disciplina vomere*, vt cum Pontifice loquar, *eruderandis, opimum uberrimumq; fructum in dies afferre non cessent; ad omnia pericula pro vniuersali Ecclesia subeunda, præsto sint, & rebus arduis suscipiendis fructuosos operarios Romano Pontifici subministrent.* Hæc Christi Vicarius, cuius verborum momentis ingens operis pondus accessit; cùm idem Pontifex Collegium Romanum, bonarum disciplinarum domicilium, mundi seminarium magnificentissimè extruxit.

Bul: Saluatoris. anno 1576. & Ascendente. anno 1584.

GREGORIVS item XIIII. in ipsius Societatis confirmationis diplomate, *eam diuina prouidentia, nouissimis temporibus excitatam, adeò cum vniuersali Ecclesia coniunctam testatur, vt eius commoda vel incommoda, in commune totius Ecclesiæ bonum vel malum redundare necesse sit.*

Bul: Ecclesiæ. An. 1591.

CLEMENS VIII. quid de Societate nostra sentiret, id ipse declarauit Breui quodam Apostolico, Anno 1592. exarato, & Anno 1604. ab eodem confirmato, in quo dum Societati singularia quidem, sed pernecessaria saluti animarũ priuilegia, & facultates concedit, sic loquitur. *Sicut*, inquit, *de Catholica religione propaganda, & omniũ salute procuranda, pro nostri Pastoralis muneris debito assiduè cogitamus, sic in remotioribus orbis terrarum partibus, quarum status præsentes inspicere non valemus, fidelium operariorum ministerio libenter vtimur. Proinde cùm diu nobis exploratum fuerit, quanta charitate, zelo, & solicitudine dilecti filij Presbyteri istius Societatis*

B. Sicut de. anno 1592. die 21. Martii. & An. 1604. 28. Aug.

*tis (IESV) ad remotissima quæq; loca nullis parcentes laboribus, nulla formidantes vitæ discrimina, pro Christiana religione propaganda, & pro Catholica fide conseruanda, & vbi etiam opus est, restituenda, ac demum pro animarum salute procuranda exire curauerint, & adhuc curent; quantoq; item studio ac diligentia dominicum agrum pijs officiis, ac studiis, quibus assiduè vacant, colere non destiterint, & hoc maximè tempore non desinant; nos sperantes ex eorum fideli ac diligenti opera, maiores in dies fructus Ecclesiam Dei percepturam esse, quo magis ipsi fuerint Apostolica auctoritate suffulti, &c. plenam & amplam auctoritatem Apostolicam, tenore præsentium facultatem concedimus, & indulgemus, &c.*

PAVLVS demum V. duplex huius veritatis testimonium in ipsa Societate confirmanda producit; seipsum, & orbem vniuersum, quibus sanè qui non credit, is credendi facultatis expers credendus est. Sed Pontificem, ex Petri sede loquentem, audiamus. *Quantum*, inquit, *religio Societatis IESV in Ecclesia ad fidei, pietatis & religionis augmentum profecerit, & indies magis proficiat; nos ipsi scimus, & Christiana Respublica nouit vniuersa.* Hæc summus Christi in terris Vicarius, qui eadem auctoritate, & eodem loco disertè addit, *hanc vnam causam esse, cur humani generis hostis diuersimodè hanc religionem perturbare, & ab incepto retardare malis artibus enitatur.* Ergo si supremi Iudicis sententiæ stemus, non propterea Anonymi, reliquique veritatis, & crucis Christi iurati hostes Societatẽ persequuntur, quòd vel parricidia vel scelera vlla patret, sed quia opera lucis, quam ipsi sustinere non possunt, perpetuò in Ecclesia Dei edit.

*Bul: Quantum. Anno 1606.*

Hæc summi Pontifices, id est supremi nauis Petri Gubernatores, de auxilio quod à Societate in eiusdem nauis variis tum hæresum, tum aliorum ignorantiæ, malitieque peccatorum fluctibus agitatæ, gubernatione accipiunt. Quibus plurimos alios Ecclesiæ Principes attexere possemus, qui non dissimilia de Societate testimonia, vel non

rogati dedêre; & quæ de Ecclesia vniuersali Pontifices dixerunt, de suis particularibus Ecclesiis ipsi affirmarunt. Sed omnes prætereo, vnum in Regno Poloniæ STANISLAVM KARNKOVVSKI Archiepiscopum Gnesnensem, Regni Primatem; virum pietate in Deum, meritis in Patriam, auctoritate in Regno, nulli secundum accipio; eiusque verba in Priuilegio Collegij Calissiensis à se fundati, & iisdem ferme verbis à Serenissimo REGE Stephano confirmati, expressà profero. *Postquam*, inquit, *animaduertimus, singulari Diuina prouidentia nostro seculo excitatos esse Reuerendos Patres Societatis IESV, qui sensim extirpando ex Ecclesia Dei, obsitos & inueteratos per contagionē vicinarū Prouinciarum diuersarum hæresum vepres, nouas plantationes in Domino fæliciter faciunt; iuuentutem in pietate & liberalibus studiis instruendo atque exercendo, (vt quemadmodū per infectionem iuuentutis, in scholis hæreticis Germaniæ & Galliæ, hoc malum in Regnum irrepsit; ita salutari, diuinitusq́; instituto antidoto, per eius, quæ succedit, iuuentutis reformationem, in scholis Catholicis antiqua & illibata reflorescat religio) minimè cunctandū nobis esse existimauimus, quinimo quanto citius elaborandum, vt prædictæ Societatis Patres, in nostra quoq; Archidiœcesi Gnesnensi, piam ac salutarem nobis nauarent operam.* Hæc supremus rerum diuinarum in Regno Poloniæ Antistes.

*Archiepisc. Gnesnensis Regni Pol: Primatis, de S. I. testimonium.*

Sed ad alterum testimoniorum genus gradum faciamus, & à summis Pontificibus ad Generalia Concilia transeamus.

Vnum Societas vidit *Generale Concilium Tridenti*, ad vniuerso orbi in maligno posito medicinam faciendam congregatum. Vidit, & ab eo singulare laudis, & confirmationis priuilegium reportauit; quod tanti æstimandū est, quanti decretum, non leui aliquorum consultatione prolatum, sed totius Ecclesiæ in nomine omnipotentis Dei, eiusq́; in terris Vicarij, congregatæ, ipso Spiritu sancto assistente, grauissima deliberatione sancitum, æstimari

*Concilii itē Generalis Tridentini.*

mari debet. Hæc sunt Principum Ecclesiæ testimonia, iam seculi Principes & Imperatores proferamus.

*Testes pro Soc: Romanorum Imperatores.*

Quinque Societatis ætate regnârunt Augustissimi Cæsares, CAROLVS, FERDINANDVS, MAXIMILIANVS, RVDOLPHVS, & MATTHIAS. Horumné aliquis fuit, qui Societatem non clementissimè amplexus fuerit? eiq́ue tanquam Christianæ Reipublicæ vtili, & ad reprimendos hæreticorum conatus necessariæ, domos, Collegia, in suis Regnis ac Prouinciis non fundauerit? vtq́ue ab aliis fundarentur, clementer consensum præstiterit? *Carolus* Panormi in Sicilia, *Ferdinandus* Viennæ in Austria, Pragæ in Bohemia, Ænipotenti in Tiroli, Tyrnauiæ in Hungaria Collegia fundauit. Hæc postrema *Maximilianus* confirmauit, & stabiliuit. *Rudolphus* Brunæ in Morauia Domum Probationis, Turocij postea Selliæ in Hungaria, Glacij in Bohemia Collegia erexit. *Matthias* Lincij in Austria, & Zagrabiæ in Croatia similiter Collegia instituit. Cæsares imitati eorum Fratres, Filij, Filiæ, atq́ue Nepotes, quot Collegia Societati fundarunt? *Carolus Ferdinandi filius, & Maximiliani frater*, Græcij in Styria, quale Collegium, qualemq; Academiam erexit? *Magdalena* eius soror Halæ in Tyroli, altera soror *Eleonora* Mantuæ in Italia Collegia fundârunt. *Ferdinandus Caroli filius*, & antiquum Græcense Collegium à Patre fundatum auxit, & noua Labaci in Carniolia, & Clagenfurti in Carinthia Collegia instruxit; eiusq; Frater *Leopoldus* Collegiũ Passauij in suo Episcopatu collocauit. qui duo vltimi Archiduces *Ferdinandus & Leopoldus* plurima alia domicilia, & Collegia in suis ditionibus eidem Societati extruere moliuntur. Vident enim Principes, non minus Christiana pietate, quàm Austriaca gloria Serenissimi, quantum adiumenti in ingenua educatione, & vera religione percipiant populi, eorum imperio subiecti.

Sed Austriacos & Austriam relinquentes, totam Germaniam

*Testes Rom: Imperii Electores Catholici.*

maniam circumspiciamus,& videbimus omnes *Illustriss: Sacri Romani Imperij Catholicos Electores*, aliosque eiusdem Imperij Principes, Societatem adeò Ecclesiæ vtilem existimasse, vt certatim illam ad se vocarint, inq; suis ditionibus, & Collegia & Academias fundarint, & fundare non desistant. Inter quos omnes mirificè splendet *Serenissimorum Bauariæ Ducum* munificentia, qua ea Societati Collegia instituerunt,ea domicilia ædificârunt,quæ cùm humilem Societatis affectum superent, Ecclesiæ tamen splendorem,& singularem optimorum Principum pietatem, eximiumque in Diuino propagando cultu, animum ostendunt.

*Testes, Reges Hisp:& Lusitaniæ.*

Iam ad Hispanorum Lusitanorumque Regna mentem conuertamus, & nobilissima ac nunquam moritura Catholicorum,Serenissimorumque Regum de bona Societatis existimatione munimenta intueamur. Videbimus enim potentissimos illos Reges, non latius Imperiũ suum, quàm Societatem nostram, tam in Hispaniis, Lusitaniis, Flandriis, cæterisque veteris mundi, in ditione sua positis partibus, quàm in ipso orbe nouo, in ipsis Indiis patere voluisse. vbique Collegia, vbique Societatis domicilia; vt quos virtus humana Hispanorum subiecit imperio; eos Societas nostra Christi subiiciat Euangelio. Et vt Catholicorũ Regum in nos liberalitas agnoscatur, illud vnum referam, vt Salmaticēse, Collegium, pridem inchoatum, nunquam absolutum, tandem perficeretur à fælicissimę memoriæ *Margarita Hispaniarum Regina*, grãdis Coronatorum summa superioribus annis testamento legata fuit; à Serenissimo vero coniuge Rege grandis annui census, summa vltimis hisce temporibus attributa, vt nimirum aucto vectigali, religiosorum quoque familia augeatur, & Deo, Ecclesiæ,ac Regno facilius,fęliciusque in nobilissima Ciuitate, celeberrimaque totius Hispaniæ Academia seruiatur.

Perga-

Pergamus in Gallias, vbi sincerum *Henrici IV.* Regis Christianissimi in nos amorem adhuc viuum atque spirantem inueniemus; Collegium Flexiense, cordis Regij sepulchrum, & amoris testimonium intuebimur; & quod gratissimum spectaculum præbebit, parentis amorem in *Filium Regem* item Christianissimum, nomine quasi hæreditario transfusum videbimus; & quanti nos cũ *Regina Matre* faciat Rex, modò velimus, facilè intelligemus.

*Testes Christianissimi Reges.*

Eadem facilitate, qua Germaniam, Hispaniam, Galliam, Indias peragrauimus, Italiam quoque peragrare possemus; & inde tot ferè testimonia, omni acceptione digna, de Societatis moribus atque doctrina excerpere, quot sunt in ea Regna, Respublicæ, Principes, & Ciuitates præcipuæ. Sed quia res clarior est, quàm vt vllus possit negare, ideo ne Serenissimam M. V. diutius fatigem, in Patriam redibo, si tamen prius vnicum testimonium omnium instar protulero. Is est S. CAROLVS BORROMAEVS, qui non solùm ætate nostra vixit, sed Societati coniunctissimus fuit, eamq; (si vllus alius) intus, vt aiunt, & in cute cognouit. Is semper Societatem vnicè dilexit, & paternè fouit; adeoque operi salutis aptam iudicauit, vt semper illius opera vti, semper in sua Archiepiscopali Ecclesia, qui numerosissimo Mediolanensi populo panẽ frangeret, è nostris esse; semper suorum laborum, suarumque visitationum comites nostros habere voluerit; & demum Mediolani Domum Professam erexerit, Collegium fundauerit, sicuti Aronæ Domum Probationis instituerat. Sanctus ille fuit, Societatem intimè nouit, amplum de eius innocentia re & verbo testimonium dedit; si ipsi non credatur, cui obsecro credendum erit?

*Testis Italia vniuersa.*

*S. Carolus Borromæus quanti fecerit Societ.*

In Poloniam propero, in cuius primo vestibulo Serenissimum SIGISMVNDVM II. Regem, sapientia, experientia, potentia verè Augustum ostendo, qui tanti Societatem fecit, vt primus illam in Regnum admiserit,

*Sereniss: Poloniæ Reges testes pro Soc: Iesu.*

Regia auctoritate firmarit, & ad eius studia, tam spiritualia, quàm literalia, in amplissima Vilnensi Ciuitate promouenda, celebre S. Ioannis templū Parochiale, nostro Collegio (vt ita loquar) incorporarit; Regiamque suam Bibliothecam testamento legarit.

SIGISMVNDO succedit STEPHANVS Rex Serenissimus, prudentia, pietate, rerum magnarum cognitione nulli secundus; qui si testimonium ex eo poposcero, haud dubiè respondebit, si Societatem Regno minus vtilem aut necessariam existimasset, nunquam tot illi Collegia, *Rigæ, Derpati, Polociæ, Claudiopoli, Varadini, Albæ Iuliæ,* fundasset; nunquam vel populos erudiendos credidisset, vel iuuentutem erectis *Vilnæ & Claudiopoli* Academiis instituendam tradidisset.

Iam Serenissimam M.V. appello, quæ instar omnium, testimonium mihi dabit, omni omnium veneratione suscipiendum; quo vt spero, non solùm reliqua superius allata confirmabit, sed etiam manifestum faciet, se propterea hanc religionem semper clementer complexam esse, in suam tutelam suscepisse, ei Domos Nouitiatus, Collegia, ac magnificentissima Templa *Orsa, Vilnæ, Cracouiæ,* extruxisse, alibique extructa adiuuisse; quia semper illam vidit per rectas probitatis, & doctrinæ semitas incedere; disciplinas ingenuo homine dignas promouere; populos pietatem edocere; peccata, in primis hæresim, oppugnare; religionem auitā propagare; in vinea Domini strenuè laborare; partes boni religiosi explere.

*Testes Poloniæ Regni Proceres Ecclesiastici, Coll: Soc: fundatores.*

Porrò ne soli Pontifices, Imperatores, ac Reges Societatem dilexisse, atque promouisse videantur; possem in omnibus Regnis ac Prouinciis innumeros Magnates, ac Dinastas vtriusque Ordinis sacri & secularis afferre; qui idem de Societate quod Principes senserunt, & fundatis Collegiis, suum vniuerso orbi de Societate iudicium testatum fecerunt. Sed omnes prætereo, domestica tantùm

tùm exempla ſumo, & in medium profero non homines obſcuros, ſed clariſſimos viros; non priuatos, ſed in dignitate conſtitutos; non è media turba excerptos, ſed ex ſupremo Ordine ſelectos; qui cùm generis ſplendore nemini cedant; ætate, doctrina, experientia, meritis multis antecedunt: qui niſi & Patriæ ſtudioſi, & virtute probati, & rerum periti fuiſſent, nunquam tantam in Republica auctoritatem habuiſſent, nunquam eorum conſilia in publica adminiſtratione admiſſa fuiſſent.

*Hoſius Cardinalis, primus in Poloniam Ieſuitas adduxit.*

Ducit agmen omnium memoria celeberrimus *Cardinalis Hoſius*, qui primus in Regno Poloniæ Societati Collegium Brunsbergenſe fundauit, quia illam in Concilio Tridentino ſaluti animarum natam, vir prudentiſſimus agnouit. Illum imitati ſunt multi grauiſſimi Præſules, qui ipſi quoque in ſuis Eccleſiis Collegia erexerunt, vti Illuſtriſſimi & Reuerendiſſimi, *Andreas Noſkowski* Pultouiæ; *Valerianus* Vilnæ; *Adamus Konarſki* Poſnaniæ; *Stanislaus Karnkowſki* Caliſſij; *Petrus Koſtka, & Petrus Tylicki* Torunij, & Venerabile virginum S. Benedicti *Culmenſe Monaſterium. Hieronymus Rozrazewſki* Gedani; *Martinus Szyſkowſki, & Paulus Wolucki* Luceoriæ; *Io: Andreas Prochnicki*, adiuuantibus tribus viris magnis, Camenecij; *Nicolao Iazlowiecki Capitaneo Sniatinenſi, Staniſlao Lanckoronſki Capitaneo Skalenſi, & Valentino Alexandro Kalinowſki Capitaneo Camenecenſi, & Podoliæ Generali. Adamus Nouodworſki* Lõzę. His addo Reſidentias tum Plociæ, tum Præmiſliæ inſtitutas; illam ab Illuſtriſſimo *Martino Szyſkowſki Epiſcopo Plocenſi*, hanc ab Illuſtriſſimo *Staniſlao Sieciñſki Epiſcopo Præmiſlienſi*, quam mira beneuolentia fouent & promouent, Illuſtriſſimus *Adamus Stádnicki* Palatinus Belzenſis, & illius loci Capitaneus, ac Adm: Rñ: *Hieremias Kraiicki* Præpoſitus Præmiſlienſis. Et quia quæ à communitate fiunt, maiorem auctoritatem habere ſolent, vt pote plurium conſiliis examinata; ideo addenda ſunt vbique ſacra ve-

nerabilium, pietateque & ſapientia illuſtrium Canonicorum Collegia, quæ ſuis calculis, ſuorum Antiſtitum vota, Eccleſiæ & Reipublicæ ſalubria eſſe comprobarunt.

*Teſtes Proceres ordinis ſecularis, & alia perſonæ illuſtriſſimæ, à quibus Col: Soc: in hoc Regno fundata.*

Iam verò ſi alios ordinis ſecularis Fundatores aſpiciamus, non minorem in his, quàm in primis ſapientiæ ac dignitatis ſplendorem reperiemus; & vt Regias Sereniſſimi Regis STEPHANI, Sereniſſimæque M. V. fundationes in Polonia, Lithuania, Ruſſia, Liuonia, Hungaria, Tranſyluania inſtitutas, tanquam in altiori gradu collocatas, omittamus; vbique viros illuſtriſſimos, & optimè de Republica meritos intuebimur. Nieſuiſij Sacri R. Imperij Principem & Ducem *Chriſtophorum Nicolaum Radziuilum* Palatinum Vilnenſem. Lublini tunc equeſtris ordinis, poſtea ſacri purpuratorum Cóllegij *Bernardum Macieiowſki*, eiuſque ſororem *Catherinam à Macieiowice Wapowſka* Præmiſlienſem Caſtellanam. *Nicolaum Zebrzydowſki* Palatinum Cracouienſem. *Andream Comitem à Tęczyn*, Palatinum item Cracouienſem. *Catherinam Tęczyniam* Duciſſam Slucenſem. Alterã item *Catherinam à Fulſtin Vchanſka* Belzenſem Palatinam. *Barbarã Comitiſſam de Tarnow Zamoſciam* Regni Cancellariã, & qui non vnum, ſed plurima ſibi ſua liberalitate deuincit Collegia. *Nicolaum Danielowicz* Caſtellanum Leopolienſem, & curiæ Theſaurariũ; pro cuius Collegij templo magnificè extruendo, magnã aureorum ſummam tribuerunt duo Sereniſſimi Reges, STEPHANVS & SIGISMVNDVS III. Iaroſlauiæ occurret nobis *Zophia Koſtka* Comitiſſa de Sproua, Sendomirienſis Palatina, eiuſque filia *Anna Oſtrogia Duciſſa* Voliniæ Palatina. Sandomiriæ *Hieronymus de Leżenice Goſtomſki* Palatinus Poſnanienſis. Leopoli eius ſoror *Elizabetha Goſtomſka Sieniáwſka* Regni Marſchalca; & præterea dux *Mielecia, Catherina* Illuſtriſſimi *Ioannis Comitis ab Oſtrorog* coniux, & altera eius ſoror; duoque fratres *Stadnicki, Adamus* Palatinus Belzenſis, & *Staniſlaus* Præmiſliẽſis Caſtel-

ſis Caſtellanus. *Georgius Mniſzek* Palatinus Sandomirienſis,& qui in eo Collegio conſtituendo,conſeruando,promouendo, ſingularem amorem declarauit,*Staniſlaus Zolkiewſki* Kiiouienſis Palatinus,& Exercituum Regni Poloniæ Ductor celeberrimus. Kroſis *Ioan: Carolus Chodkieuicius* Comes in Sklovv, Myſz & Bykovv, Ducatus Samogitiæ, Derpatenſiſque Capitaneus, totius Liuoniæ Commiſſarius,& Generalis exercituum Magni Ducatus Lithuaniæ Dux præclariſſimus, cum lectiſſima fœmina coniuge ſua *Zophia de Mielec.* Cracouiæ in triplici domo, ad ſanctum Petrum,ſanctam Barbaram,ſanctum Stephanum: in prima S. M. V. reperiemus ; in ſecunda nobiliſſimas familias, quæ certatim illam Domum Profeſſam promouerunt, *Kormaniciam, Mnichouiam,Zebrzydouiam,Tenczyniam,Barziniam,Firleiam,Sapieiam*;in tertia Sereniſſimum Regem STEPHANVM, *Annam de Lipnik Kormanickam* Caſtellanam Czechouienſem , & *Thomam Plazam* ſancti Stephani Parochum,& præterea innumeram populi pietatem, quæ & Nouitiatum iuuit , & Domum Profeſſam perpetuis eleëmoſinis alit. Sicuti in ſancto CASIMIRO Vilnenſi primo loco, eandem R.M. V. cum Sereniſſima coniuge Regina *Conſtantia* reperiemus, Regium Regij ſancti templum, Regia liberalitate ad perfectionem promouentes; illudque & altaribus,& aliis precioſiſſimis donis exornantes ; tum videbimus illuſtriſſimos viros , *Benedictum Woynam Epiſcopum Vilnenſem, Chriſtophorum Nicolaum Ducem Radziuilium, Ioan: Carolum Comitem Chodkieuicium, Leonem Sapiam M.D.Lithuaniæ Cancellarium , Hieronymum Wolouicz eiuſdem M.D.Theſaurarium* , & alios quàm plurimos Regni Magnates, nobiliſſimam eiuſdem templi fabricam liberaliter vrgentes, vt quàm primum Societas ad gloriam Dei , & illius tutelaris Sancti, ibidem miniſteria ſua exercere queat.

Varſauiæ verò ob frequentes , qui ibi celebrantur , Re-

gni Conuentus, non immeritò dicemus Domum Professam à toto fermè Regno esse institutam; quo tamen in opere, maximè claruit pietas Illustrissimæ familiæ Gostomiæ, tam in parente *Hieronymo* Palatino Posnaniensi, quàm in filio *Ioanne* Palatino Inovvladislauiensi, & *Thoma* fratre Palatino Masouiæ. Quibus accedunt alij illustrissimi viri, & officiis in Regno Poloniæ magni, *Falix Kriski Cancellarius, Stanislaus Warßycki Thesaurarius, & Andreas Bobola Camerarius.* Demum vltimus tempore, non item meritis occurrit Magnificus *Petrus Bal* Sanocensis Subçamerarius, vir doctrina, virtute, prudentia singularis; qui Residentiam suo tempore in Collegium vertendam Crosnæ nobis instituit. Quod idem Rauæ præstiterunt duo fratres *Stanislaus* & *Philippus Wolucij*, vnus ibi Capitaneus, Vexillifer alter.

*Testes tot illustrissimi Societatis in Regno hoc benefactores.*

Quia verò non iis solùm qui bona pariunt, sed iis etiã, qui parta tuentur & augent, æqua laus debetur, fas erit hîc eos attexere; qui singulari liberalitate & beneuolentia hæc Societatis domicilia auxerunt, & magis stabiliuerunt; vti Pultouiæ fecerunt Illustrissimi Antistites, *Albertus Báránowski*, & *Martinus Szyßkowski*. Posnaniæ Illustrissimi item Præsides, *Lucas Koscielecki, Stanislaus Karnkowski, & Hieronymus Gostomski* Palatinus Posnaniensis, & Magnus Regni Marschalcus, & superioris Poloniæ Generalis *Andreas de Bnin Opalinski*, quos in eo Collegio iuuando imitantur duo alij Illustrissimi, *Andreas Opalinski* Episcopus Posnaniensis, & *Adamus Sandiuoi Gzárnkowski* Palatinus Lanciciensis & maioris Poloniæ Generalis. Vilnæ *Georgius Dux, & Cardinalis Radziuilius, Melchior Gedroicz* Episcopus Samogitiæ, & *Stanislaus Wilczopolski* Canonicus Vilnensis. Gedani, is sub cuius tutela sumus, *Laurentius Gębicki* Antistes Illustrissimus, & qui nos fouerunt, & fouent, *Nicolaus Milonius, & Andreas Golinski*, præsens illius Ecclesiæ Officialis. Lomzæ *Adamus Kossobucki* Castellanus

nus Wysogrodiensis. Camenecij non vnus vel alter, sed vniuersa *Podoliæ Nobilitas*, quæ desiderio iuuandi Collegij tenuiter fundati, excitata; publicam contributionem sibi indixit, & vt in Generalibus Comitiis confirmaretur, effecit. Magnum pietatis argumentum, magnum de Societatis integritate testimonium.

*Nobilitatis Podoliæ singularis in Societatem affectus.*

Sed vt tandem finem reperiam, cogor filum abrumpere, & plurimos, quos nominare possem, omittere; plurimas quoque ciuitates, in quibus habitamus, præterire, quarum (si pauculas, quæ à nobis religione dissentiunt, excipias) pleræque omnes nos amant, & de nobis bene mereri student, vti CRACOVIA, VILNA, LEOPOLIS, POSNANIA, LVBLINVM, CALISSIVM, NIESVIESIVM, PVLTOVIA, IAROSLAVIA, VARSAVIA, & plurimæ aliæ.

*Testes pro Soc: præcipuæ Regni Ciuitates.*

At quorsum tam multi Fundatores? quorsum tam multi fundationum adiutores? de his enim solis hîc loquor: Primùm, vt aduersarij, verumné sit orbem vniuersum contra Societatem conspirasse, aduertant; & tanta maiestate obruti, veritatem fateri non erubescant. Deinde, vt omnes agnoscant, quales, & quanti sint illi, qui Societatem in hoc Regno propagatam voluerunt, & volunt: qui nihil vnquam in ea aduerterunt, quod bono publico obesset, vel potius non prodesset; nam si de omnibus fautoribus & benefactoribus agendum esset, ferè Senatus vniuersus, vniuersum Regnum, populus vniuersus esset producendus. Nam quæ Dei bonitas est, & Regni pietas, tam in vna quàm in altera Societatis Prouincia, magnam charitatem experimur; paupertas subleuatur; subsidia offeruntur, & beneficiis, vt tanto diligẽtius Deo & proximis seruiamus, deuincimur.

*Quid inferatur ex enumeratione tot testiũ pro Societate.*

Ecce Serenissime REX, pro mea parte testes, non quidem plurimos, quos potui; sed paucos, quos selegi, coram S. M. V. produxi; vt eos examinet, & veranè te-

stentur,

ſtentur, experiatur. Iam aduerſarij ſuos proferant, & Pontifices cum Pontificibus, Imperatores cum Imperatoribus, Reges cum Regibus, Principes cum Principibus, Populos cum Populis, Ciuitates cum Ciuitatibus, Antiſtites cum Antiſtitibus, Palatinos cum Palatinis, Senatores cum Senatoribus, vno verbo, ſuos teſtes, cum meis conferant; & tandem ſuos vel Anglos, vel neſcio quos alios, odio & inuidia percitos iactare, Societatemque vel ſermonibus mordere, vel calamo velicare, deſiſtant.

*Mendaciũ inſigne aduerſario Societatis.*

Dum cogitarem, quoſnam teſtes contra nos aduerſarij producere poſſint; venit in mentem ille famoſus libellus, in quo congeſta ſunt contra nos teſtimonia, & vnum primæ claſſis aduerti, qui cùm ſit Pontifex, Pontificibus opponi poſſet, is eſt IVLIVS IV. quem auctor ille affert ad probandum nos mentiri, quando obedientiam ſummo Pontifici profitemur. quia videlicet quod ipſe in Societate ſeruari voluit, nos ſeruare recuſemus. Dignum illo auctore teſtimonium, quod nunquam in rerum natura fuit; nullus enim vnquã in Romana ſede ſedit Iulius IV. Si ergo Pontifex non ſubſiſtit, quomodo ſubſiſtent alij inferioris notæ teſtes. Et ſi aduerſarij tantum audent, vt noſtra ferè ætate Pontifices Romanos, qui nunquam fuerunt, fuiſſe fingant, quid fingere non audebunt? Digni certè ſunt, quibus nunquam credatur, etiamſi quando verum dicant. Quod ſi eum vel calamo, vel typo, vel etiam memoriæ errorem tribuant; profectò ex ſartagine, vt aiunt, ſupra candentes carbones cadunt, id eſt ex vno in alium, & quidem grauiorem mendacij laqueum, collum immittunt. tantum enim abeſt, vt IVLIVS III. id quod ipſi aſſerunt, vnquam in Societate ſeruari iuſſerit, vt in Bulla, qua eãdem Societatem confirmauit, contrarium prorſus approbarit.

*Bul: Iulius Epiſ. p. 49.*

*Quanta fides adhibẽda aduerſariis Societ.*

Ex his, ni fallor, facilè quiſque colligere poteſt, propoſitæ quæſtionis ſolutionem; an videlicet, & quantum noſtris

nostris aduersariis credendum sit; cùm enim toti suspicione, odio, fictione, conuiciis, maledictis, falsitate sint compacti, patet non parum, non multum, sed nihil fidei iis esse adhibendum. Abiit enim in prouerbium: *Mendaci ne verum quidem credendum.* & à magnis viris audiui: *Carpere assuetos multa mentiri solitos.* Et hæc quidem de omnibus generatim; nam de iis, qui lapidem proiiciunt, & manum abscondunt, id est famosos libellos scribunt, & nomen vel fingunt, vel non apponunt, quid sentiendū sit, quia res est criminosa, non ego iudico, sed ipsis vtriusque Imperij Ecclesiastici & sæcularis Monarchis decernendum relinquo.

*Contra libellos famosos, quorum autores nesciuntur decreta Imperatorum.*

Adest *Valentiniani & Valentis* Imperatorum edictum in Codice de libellis famosis relatum. *Si quis*, inquiunt, *famosum libellum, siue domi, siue in publico, vel quocunque loco, ignarus reperit; aut corrumpat, priusquam alter inueniat; aut nulli confiteatur inuentum: si verò non statim easdem chartulas vel corruperit, vel igne consumpserit, sed vim eorum manifestauerit; sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti capitali sententiæ subiugandum. Sanè si quis deuotionis suæ ac salutis publicæ custodiam gerit, nomen suum profiteatur, & quæ per famosum libellum prosequenda putauerit, ore proprio edicat, ita vt absque vlla trepidatione accedat; sciens quidem, quod si assertionibus suis veri fides fuerit opitulata, laudem maximam & præmium à nostra Clementia consequetur; si verò minimè hæc vera ostenderit, capitali pœna plectetur. Huiusmodi autem libellus alterius opinionem non lædat.* Hæc Imperatores. Ex quibus iure Cæsareo tria statuuntur. Primò, libellorum famosorum autores capite damnandos. Deinde, qui eos euulgant, eadem pœna mulctandos. Tertiò, huiusmodi libellos non obesse famæ eorum quos infamant. Cuius rei *Constantius* Imperator, vt in codice Theodosiano habetur, causam eleganter reddit: *Nam innocens*, inquit, *creditur, cui defuit accusator, cùm non defuerit inimicus.* Hæc Cæsares, Cæsarūq; leges.

 At non

*Ecclesiastice pœnæ in occultos libellorum famosorum autores, & fautores.*

At non minus sanctitate, quàm rebus præclarè gestis, Magnus GREGORIVS Primus Pontifex Romanus, in libellorum famosorum auctores, sic animaduertit. *Qu (quis ille sit*, inquit, *qui hoc agere præsumpsit, id est libellum famosum sparsit, vel consensum in tanto iniquitatis consilio præbuit, ex Dei & Domini nostri IESV Christi spiritu definimus, vt sancti eius corporis & sanguinis participatione priuatus sit. Si verò quia latet, & quoniam nescitur, teneri ad disciplinam non valet, si tanti mali conscius, etiam prohibitus corpus ac sanguinem Domini percipere præsumit, anathematis vltione percussus sit, vt fallax & pestifer à sancta Ecclesiæ corpore sit diuisus.* Hæc Pontifex ter Maximus, sanctitate, potestate, rerum gestarum magnitudine. Ex quibus habent nostri horum libellorũ amatores; auctores atque fautores, eiusdem cri minis esse reos, iisdemque pœnis obnoxios. Illud autem grauitatem peccati maximam esse ostendit; nam sicuti lex Cæsarea corpori, sic Pontificia animæ extremas pœnas infligit. Quod si vnum tantum hominem infamare tanta culpa reputatur, tantaque pœna infligitur, quid de eo dicemus, qui integrum ordinem infamem reddere conatur? quæ pœna illi par inuenietur? Et iure quidem ac merito huiusmodi libellorum auctores tam grauiter puniuntur, eorumque lectio tam seuerè prohibetur, tum quia Reipub. noxij sunt, vti exemplũ de Hungaria allatũ demonstrat, tum quia bonos mores corrumpunt. dum enim homo eorum lectione delectatur, sensim malus fit; quia, vt S. Basilius de legendis libris Gentilium ait: *Prauis assuescere sermonibus, via quadam est ad rem ipsam.*

*Grauitas peccati scribentium libellos famosos, & eis fauentium.*

*Cur libellos famosos in Societatem scribentes nomina sua supprimãt.*

Dum hæc meditarer, quatuor libelli famosi in Societatem euulgati, ad manus meas venerunt. Aduersarij enim vti à Societate testimoniis veris, & palam probatis superantur; sic ipsi falsis & malè consciis superare nituntur; qui propterea tenebras amant, quia lucem ferre non possunt. Sed hæc est gloria Societatis, vt adeò eam eius

inimici reuereantur, vt in eius conspectum venire non audeant. Hos ego libellos non confutabo, quia neq; confutatione opus esse iudico; ipsi enim per se ad ruinam inclinati absque alieno impulsu facilè corruent, maximè cùm & à Vicario Christi sint anathematis fulmine tacti, & Cæsarum legibus fide priuati, illud tantùm indicabo, quod ad rem nostram facit, & omnem libellis fidem adimit.

*Libellus famosus, Monita priuata S. I. falsò inscriptus, qualis vnà cum suo autore.*

Nam si illum consideremus de quo superius aliquam mentionem fecimus, & *Monita* inscribitur, cùm statim se totum prodat spurium, monstro similem, nunquam in Societate visum, nec vnquam Deo fauente videndum: Quis illi credat? imo quis *Cambilhonem* aliquem, id est vocationis desertorem non suspicetur? Coniecturam facit illa cura, qua tam sollicitè dimissos è Societate defendit, Societatem incusat. Quod cùm prima fronte aspicerem, mirabar hominem esse, qui aliquem à Societate deficere doleret, qui Societatem vniuersam stirpitus euulsam vellet. Sed cùm profundius hominis animum rimatus fui, profundissimam malitiam, specie pietatis vestitam, deprehendi. Quia nimirum dum religiosorum fictas miserias deplorat, arte fraudulenta homines à religionis ingressù deterret; quo vno cuniculo totum ordinem euertere tentat. Vt enim arbor nullo vehementiori ictu deiicitur quàm si radices præscindantur; sic ad religionem perdendam, nihil accomodatius, quàm si ij, quibus propagari debet, ab eius ingressù deterreantur. Magnus scilicet, pietatis amor in huius pectore regnat, qui integras religiones vno ictu si fieri possit, amputatas vellet. Vulpes agnita est, ringatur licet, non rodet, nec quos ad filium trahit pater, impediet.

At multis, inquit, hic modus dimittendi non placet. Quid mirum? sicut enim, teste Aristotele, nulla opinio tam absurda est, quæ patronos non inueniat; & nihil

tam sordidum, inquit *Tullius*, quod non alicui venustum videatur; sic nihil tam sanctum, quod non prauis pateat hominum iudiciis. Satis est, vt nostrum institutum à Concilio Generali laudetur; Ecclesiæ probetur; à Christi Vicario defendatur. Sed neque optima ratio deest, nobis est necessarium; dimissis autem non inutile: nobis, inquam, necessarium; propterea enim mare purgatum est, quia sordes perpetuò ad littora pellit: ipsis autem non inutile, quia bos iugo frustra fatigatur, qui ceruices iugo aptas habere non reperiatur. At nota inuritur. viderit ille, qui in culpa est; peius esset, si morbida pecus reliquum gregem inficeret. Addo non omnibus notam inuri, sicut nec omnibus militibus, qui sacramento militari obstricti militiam deserunt; sed iis tantùm qui vel sunt profugi, vel turpiter eiecti. Sed vt finiam, omnes Societatem semper experiuntur piam matrem, nunquã iniquam nouercam.

Alter libellus famosus, *Testimonia* inscribitur, cuius vanitatem cùm non semel detexerimus, nihil reliquum morabor; cùm nemo non videat hunc falsarium non plus fuci pro colorandis suis fictionibus ex mortuis testibus reportaturum, quàm Pragæ ex mortuorum sepulchris armorum retulerint illi, qui arma sibi testabantur esse exploratissima.

*Libellus famosus in Illustr: Cardinalẽ Bellarminum & Societatem, qualis.*

Tertius famosus liber, petit quidem directè, non minus pietate, ac doctrina, quàm dignitate Illustrissimum Cardinalem *Bellarminum*; sed tamen se totum reflectit, & Societatem ferit. Quæ in eo continentur, adeò turpia & atrocia sunt, vt non sine stomacho ac fastidio legi aut audiri possint. Quare satis sit dicere, illum libellum eo nomine impudentissimi mendacij esse conuictum, quòd quæcunque grauissima ibi narrantur, vel mortem *Bellarmino* attulisse, vel mortem ipsam comitata esse, vel post mortẽ consecuta asserantur. Cùm autẽ Cardinalis *Bellarminus*

*minus* viuat, alterutrum sequatur necesse est; vel in Bellarmino ob eius sanctitatem singulare resuscitati Lazari miraculum esse renouatum, vel famosi libelli auctorem Cæsarum lege capite mulctandum. Addit fabellam de vno è Societate à Dœmone rapto; quæ res facit, vt existimem aliquem esse famelicum; qui vt ad explendam famem aliquot solidos inueniret, blasphemiis in Cardinalem, contumeliis in Societatem fœdauerit cartas.

*Libellus famosus contra Iesuitas, patrocinium veritatis inscriptus, mēdacissimus.*

Quartus liber famosus, de quo non semel mentionem fecimus, *Patrocinium veritatis* inscribitur, qui nihil plus veritatis habet, quàm sit ipsius subscriptionis sonus; verbo tenus tantum verus, re autem ipsa totus fictus, totus spurius, totus suppositicius, dignus, qui falsarij pœnis mulctetur, sicuti *Parisiis* mulctaretur, si ibi deprehenderetur. Mirum quantùm mendaciorum vndiq; coaceruauit Auctor; ea enim est natura horum infamiæ architectorum, vt quasi calumniarum mercaturam exercentes, quidquid in hoc genere scribitur, inuicem communicent. Quare quicquid in Anglia, Gallia, Germania pullulat, ad nostrates mittitur; qui tanquam boni respondentes, ne in sterili solo nati videantur, quicquid hic crescit, eò remittunt, & vt boni amici omnia inter se communia faciunt. Dum autem res per manus traduntur, & quilibet improbè de suo aliquid addit; pestiferæ huiusmodi merces, in immensum conuiciorum, maledictorum, contumeliarum excrescunt, quippe facinus egregium se patrasse credit, qui portentosiore flagitio Societatem infamauit. Nec mirum, hæretici enim sunt, qui & DEVM ipsum bonitatis fontem, peccatorum auctorem faciunt; & Ecclesiam Dei, in qua macula non est, scelerum sentinam asserunt. Cùm autem Societas summo conatu, & felici successu Deum & Ecclesiam à maledictis vindicet, in eam ipsi coniunctis viribus conspirârunt. Sed aduersus veritatem portæ inferi non præualebunt, quin potius gratulandi

*Hæreticis cur tam exorsa Soc.*

landi argumentum, quàm dolendi nobis præbebunt, ſicuti ſancto Auguſtino eius perſecutores præbuerunt; ad quem S. Hieronymus ſcribens, MACTE VIRTVTE, inquit, IN ORBE CELEBRARIS, CATHOLICI TE CONDITOREM ANTIQVÆ RVRSVS FIDEI VENERANTVR, ATQVE SVSPICIVNT; ET QVOD SIGNVM MAIORIS GLORIÆ EST, OMNES HÆRETICI DETESTANTVR; ET ME PARITER PERSEQVVNTVR ODIO; VT QVEM GLADIIS NEQVEVNT, VOTO INTERFICIANT.

Hæc habui REX Sereniſſime, quæ de mea viſitatione atque Societate ſignificarem; vt V. S. M. quid noſtri Patres in ſuo Regno agant, quidué patiantur, quid illis obiiciatur, & quid ab illis reſpondeatur, intelligeret. Quod reliquum eſt, humillimè ſupplico V. S. M. vt hanc noſtram minimam Societatem, ſua, vt hactenus fecit, gratia clementer fouere, gratis eam impugnantes Regia auctoritate conſtanter coërcere, humillima noſtra, & fideliſſima obſequia, grato animo ſuſcipere dignetur. Nos verò, beneficiorum memores, aſſiduas ad Deum preces, pro S. M. V. incolumitate, & felici regnandi proſperitate, fundere non deſiſtemus.

CRACOVIÆ, 14. Februarij. 1615.



*CRACOVIAE,*
*In Officina Andreæ Petricouij, S.R.M.Typographi.*
*Anno Domini, 1615.*